

Tjaša Mikič

VIDEO NADZOR

Diplomsko delo

Maribor, marec 2012

Diplomsko delo univerzitetnega strokovnega študijskega programa

VIDEO NADZOR

Študentka: Tjaša Mikič
Študijski program: UNI ŠP Medijske komunikacije
Smer: RTV produkcija
Mentorica: doc. dr. Melita Zajc, docentka za področje medijskih komunikacij
Somentor: doc. dr. Marko Hölbl, docent za področje informatike
Lektor(ica): Nada Čobal, predmetni učitelj - slavist

Maribor, marec 2012

Univerza v Mariboru

Fakulteta za elektrotehniko,
računalništvo in informatiko

Številka: MK-120

Datum in kraj: 09. 08. 2011, Maribor

Na osnovi 330. člena Statuta Univerze v Mariboru (Ur. l. RS, št. 1/2010)

SKLEP O DIPLOMSKEM DELU

1. Tjaši Mikič, študentki univerzitetnega študijskega programa Medijske komunikacije, smer RTV produkcija, se dovoljuje izdelati diplomsko delo pri predmetu Televizijski programi.
2. MENTOR: doc. dr. Melita Zajc
SOMENTOR: doc. dr. Marko Hölbl
3. Naslov diplomskega dela:
VIDEO NADZOR
4. Naslov diplomskega dela v angleškem jeziku:
VIDEO SURVEILLANCE
5. Diplomsko delo je potrebno izdelati skladno z "Navodili za izdelavo diplomskega dela" in ga oddati v treh izvodih (dva trdo vezana izvoda in en v spiralo vezan izvod) ter en izvod elektronske verzije do 09. 08. 2012 v referatu za študentske zadeve.

Pravni pouk: Zoper ta sklep je možna pritožba na senat članice v roku 3 delovnih dni.

Obvestiti:

- kandidatko,
- mentorja,
- somentorja,
- odložiti v arhiv.

ZAHVALA

Vedno znova me prevzame, kako se pravi ljudje pojavijo ob pravem trenutku na pravem mestu. In kako nesebično so pripravljeni pomagati sočloveku in z njim deliti svoje življenje.

Hvala mentorjema Meliti Zajc in Marku Hölblu za nasvete in vodstvo, hvala Andreju Sevčnikarju, ki je zrnca podatkov zame zložil v peščeni grad, hvala Mitji Žnidariču, čigar človeška toplina in znanje polno izkušenj je obogatilo to diplomsko delo, hvala vsem profesorjem, ki ste me s strpno roko strogosti in s svojo življenjsko modrostjo oblikovali v osebo kakršna sem danes, in hvala vsem vam, ki ste v mojem življenju kakor kresničke, ki mi vedno osvetljuje pot.

VIDEO NADZOR

Ključne besede: video nadzor, panoptikon, osebni podatki, zasebnost, družba strahu

UDK: 004.5:621.397(043.2)

Povzetek

Optične oči video kamer so postale del naših vsakodnevnih življenj. Jemljemo jih kot nekaj skorajda samoumevnega povsod, kjer se kažejo interesi lastnine, zaščite, nadzora, umetnosti, zabave, navigacije. Vendar video kamere niso naravna in samoumevna entiteta naših življenj. Tako kot vsaka tehnologija, je tudi video nadzor zaznamovan z vrednotami, prilagojen institucijam in družbenim dogodkom. Hipoteza diplomske naloge je, da opazovanje spremeni opazovano (predvsem, kadar ne vemo, kdo nas opazuje in kdaj) in da posledično do nadzornih video kamer ne moremo biti ravnodušni. Danes postaja video nadzor sporen predvsem zaradi baz osebnih podatkov, ki se tvorijo z njihovimi posnetki. Ker video kamere posegajo v spolzek teren meje med zasebnim in javnim, je namen naloge (preko orisa zgodovinskega loka, ki je pripeljal do nadzora množic, kot ga poznamo danes) osvetliti področja, na/v katerih se s posluževanjem video nadzora intenzivneje zbirajo osebni podatki, ter se premika meja razumevanja zasebnega prostora. Rezultat raziskave je zemljevid pokritosti javno dostopnih površin mestnega centra Maribora z video kamerami, z namenom označiti predele oz. entitete, ki se Mariborčanom zdijo ustrezne posluževanja nadzornih oči video kamer in hkrati označiti področja, kjer se o mimoidočih intenzivneje zbirajo osebni podatki.

VIDEO SURVEILLANCE

Key words: video surveillance, panoptikon, personal data, privacy, society of fear

UDK: 004.5:621.397(043.2)

Abstract

Optical eyes of video cameras have become a part of our everyday lives. We grasp them as something almost self-evident where there are interests of property, protection, surveillance, art, leisure, navigation at hand. Nevertheless, video cameras are not a natural and self-evident entity of our lives. As any technology video surveillance is denoted with values, adapted to institutions and social events. Hypothesis of this paper is that observing changes what is being observed (above all when we don't know who is watching us and when) and hence we cannot be indifferent to surveillance cameras. Video surveillance is considered to be disputable mostly because of databases, which can be made from its usage. Taking into account that surveillance cameras shift borders between public and private, the purpose of this paper is (through outline of historical arch, which has led to mass surveillance as we know it today) to highlight the areas in which the collection of personal data is more intensive and the understanding of public and private is being shifted. Result of the research is a map of publicly accessible areas of Maribor's city center, showing the coverage with video surveillance cameras. The purpose was to mark the areas, which the citizens of Maribor consider to be suitable for the control from eyes of cameras and at the same time marking the areas in which personal data is more intensively collected.

VSEBINA

1	UVOD	1
2	ZASEBNOST IN OBLAST	5
2.1	Kaj v sebi nosi pojem zasebnosti?	5
3	DISCIPLINA IN REGULACIJA	10
3.1	Reforme kazenskih zakonikov v 18. stoletju	10
3.2	Disciplinarna oblast	12
3.3	Regulacijska oblast oz. biopolitika	17
4	VIDEO NADZOR	19
4.1	Gledati	19
4.2	Video	20
4.3	Nadzor	21
4.4	Vzvodi nadzorovanja	23
4.5	Nadzorne video kamere	26
4.6	Urbani panoptikon	33
4.7	Kdo naj bi nadziral koga?	35
4.8	Domače spletne kamere	39
4.9	Participativni panoptikon	41
4.10	Državljeni kot novinarji	44
4.11	Video nadzor v resničnostnem šovu: nadzorovanje za razvedrilo	47
5	DRUŽBA TVEGANJA IN STRAHU	53
5.1	Utopična ali disutopična prihodnost?	57
6	RAZISKAVA O POKRITOSTI MARIBORA Z VIDEO KAMERAMI	60
6.1	Območje raziskave	62
6.2	V analizo zajete entitete	64
6.3	Potek raziskave in zakonodajni okvir	68
6.4	Razlaga zemljevidov	69
6.5	Zemljevid vseh analiziranih lokacij brez video kamer	70
6.6	Video nadzor prometa in spletne kamere	71
6.7	Zemljevid pokritosti z video kamerami	74
7	UGOTOVITVE	75

8	SKLEP	79
9	PRILOGE	81
9.1	Priloga 1: Zakonodaja, ki pokriva področje varovanja zasebnost in področje video nadzora	81
9.2	Priloga 2: Video nadzor na bankomatih - odgovor informacijske pooblaščenke	83
9.3	Priloga 3: Intervju s strokovnjakom	86
9.4	Seznam slik	91
9.5	Naslov študenta	91
9.6	Kratek življenjepis	91
10	LITERATURA IN VIRI	93

1 UVOD

Video nadzor, te optične oči video kamer, so postale del naših vsakodnevnih življenj. Še bolj pomembno: ljudem so postale nekaj popolnoma običajnega, nevrednega pozornosti. Jemljemo jih kot nekaj skorajda samoumevnega, kot nekakšno ulično pohištvo na vseh krajih, kjer se kažejo interesi lastnine, zaščite, nadzora, umetnosti, zabave in navigacije. Vendar video kamere niso naravna in samoumevna entiteta naših življenj.

Zakaj nameščamo video kamere? Ker nam tehnološki napredek to omogoča. Da se zahteve človeka spreminjajo s tehnologijo, ki jo razvija, najbolj očitno priča uporaba mobilnih telefonov in računalnikov. Sicer verjetno že od nekdanj prisotna želja po možnosti komunikacije kadarkoli in kjerkoli, je to komunikacijo naredila bistveni del medčloveških odnosov. Ljudje brez mobilnega telefona danes veljajo za ekscentrike. Z novo tehnologijo se pojavijo nove zahteve, novi strahovi, nove možnosti spopadanja s starimi problemi, ki jih človek poprej ni poznal. Postopek pa gre tudi v obratno smer. Zgodovina priča, kaj ostane na njenih zaprašenih policah, ko se načini življenja spremenijo. Kmalu pozabi na tehnologije in znanje, potrebne zanje. Danes smo pozabili, kako graditi piramide, izgubljene so nam tehnike gradnje keltskih grobnic, ne znamo narediti mečev po metodah srednjega veka,...

Menim, da človek vedno verjame, da je v danem trenutku zgodovine najbolj pameten, najbolj ogrožen in da trpi bolj kot kdorkoli v zgodovini človeštva. Ter da pri tem nujno potrebuje tudi obsežnejšo zaščito kot katerakoli generacija pred njim.

Moja teza diplomske naloge je, da smo v javnem prostoru pravzaprav najbolj zasebni. Javno dostopne površine so neizogibne za opravljanje vsakodnevnih aktivnosti in izpolnjevanje državljskih dolžnosti (šolanje, služba, podaljševanje veljavnosti dokumentov itd.). Pri, na primer, urejanju osebnih dokumentov ali šolanjem, rokujemo s

svojimi najbolj osebnimi podatki. Ne le demografskimi oz. tistimi, ki označujejo naše enotno mesto v organizaciji države (kot so EMŠO, davčna številka, ime in priimek), rokuje se tudi z našimi biometričnimi podatki in navadami. Ulice in trgi pa so tisti, ki črtajo pot od začetka naše poti do ciljne institucije. Zato moja diplomska naloga temelji na predpostavki, da kamere (ki »prebivajo« na javno dostopnih površinah) ljudi ne puščajo brezbržnih in ravnodušnih glede njihove prisotnosti. V prvem, teoretičnem delu naloge sem se iskanja odgovora lotila s pregledom in analizo literature.

Kamere apelirajo na željo po transparentnosti – željo po tem, da vidimo (zahvaljujoč tehnologiji), kar bi sicer pogledu ostalo skrito. Ideja transparentnosti pa se navezuje predvsem na željo po transparentnosti medijev, politike in industrijske produkcije.

Glavno načelo video nadzora je optična enosmernost: videti/gledati, ne da bi bil viden. Brez potrebe, da bi za vsakim hrbtom stal resnični nadzornik, le ob pomoči nadziranja svetlobe učinkovito spodbuja določeno vedenje ter hkrati zagotavlja izčrpno poznavanje tega in po potrebi dopušča uporabo prisilnih ukrepov.

Nadzor je namenjen spoznavanju delovanja posameznikov in s tem gospodovanju nad njimi. Nadzor se lahko pojavlja v obliki zbiranja informacij (na podlagi teh informacij je nato mogoče usmerjati obnašanje posameznikov) in neposrednega usmerjanja delovanja ljudi. Nadzor se lahko uporablja proti posameznikom, hkrati pa lahko posameznik uporabi nadzor za zaščito svojih interesov.

Pravica do zasebnosti v sebi nosi mnogo različnih pomenov, vendar se danes vse bolj premikamo k razmišljanju o zasebnosti v smislu zaščite osebnih podatkov, ki jih predvsem v digitalni eri puščamo na vsakem koraku. Pojavlja se zahteva, da nam lastni podatki ne bodo naredili škode.

V 18. stoletju se zgodi velika reforma kazenskih zakonikov, ki v prvi vrsti ukinejo ceremonije mučenja. Razvije se disciplinarna oblast. Za njenega začetnika se smatra Jeremy Bentham. Razvil je idejo, imenovano Panoptikon. V Panoptikonu je ključno, da se morajo ljudje, ki so nadzorovani, vedno čutiti pod nadzorom. Asimetričnost nadzora – oko,

ki gleda, a ni videno. Oko, ki je potuhnjeno v senci, namreč pomnoži vse svoje moči. Foucault pa dodaja, da se danes z disciplinarno oblastjo meša oblast, ki je poleg posameznika »odkrila« tudi populacijo. Naziva jo biopolitika.

Sporna točka nadzora danes je, da se v zameno zanj ponuja mnogoštevilne ugodnosti. Zato mnogi posamezniki celo ne želijo izstopiti izpod oči nadzornikov. Sodobni panoptikon je zasnovan tako, da se posamezniki nadzoru podrejujejo prostovoljno.

Primer prostovoljnega podrejanja panoptikonu so resničnostni šovi. Resničnostna televizija obljublja, da pomeni podvreči se nenehnemu nadzoru izgradnjo osebnosti in vzdržnosti. Sodelujoči so povabljeni, da za končno nagrado prodajo svoja vsakodnevna življenja. Ideja naj bi bila, da ljudje pridobijo oblast tako, da se podvržejo obsežnemu nadziranju vsakodnevnih življenj. Danes se predstavlja strinjanje z nadzorom (podvreči se nadzoru) kot pridobitev moči in izstop iz množice z individualizacijo in samo-izražanjem.

Novi računalniki, že opremljeni s programi za montažo, ljudem omogočajo, da niso le zvezde svojih oddaj, ampak tudi režiserji, producenti. Sposobnost narediti video posnetke še v tako banalnih situacijah so nam prinesli mobiteli, ki jih s seboj nosimo vsepovsod. Z vse manjšimi snemalnimi napravami naj bi bilo ljudem omogočeno, da prevzamejo vlogo snemanja in dokumentiranja sveta stran od uradnih medijskih virov. Tako se tudi državljani spreminjajo v video nadzornike in novinarje.

Ena izmed prelomnic, ki kaže moč video nadzora posameznikov (ljudstva), se je pokazala leta 2004 ob cunamiju v Indijskem oceanu. Amaterski videi posledic cunamija so preplavili bloge širom sveta, neposredno po nesreči pa so njihov pomen priznali tudi veliki mediji, ki so iskali video gradivo za svoje poročanje o dogajanju.

V nasprotju s policijskim nadzorom komercialni nadzor nima namena ujeti izrednih dogodkov naših življenj, temveč na videz banalne, vsakodnevne trenutke. Pojavlja se vsiljena enačba, ki enači odkritoljubnost z odprtostjo do nadzora. Nadzor naj bi bil dokaz za pristnost.

Vprašanje je, ali je moč navaditi celotno populacijo na konstanten (video) nadzor. Formula za to naj bi ležala v posplošitvi le-tega. Narediti naj bi ga bilo potrebno nevidnega in vsesplošno navzočega kakor zrak, ob pomoči vse bolj dodelane (sophisticirane) in nevsiljive tehnologije.

Že nekaj časa se govori o družbi tveganja, zaznamovano z dogodki 11. septembra 2001 v ZDA pa se danes govori celo o družbi strahu. Takšni družbi vlada strah pred vsem, česar ne razumemo. Znotraj tega leži družbena nevarnost, saj je družba prežeta s nezaupanjem in sovraštvom (pa če gre za rasna, razredna, subkulturna, verska, starostna ali katerakoli druga razlikovanja) gnezdo, iz katerega se valijo predsodki, diskriminacije in nasilje. In prestrašena družba bo v imenu varnosti pristala na (video) nadzor.

V praktičnem delu diplomske naloge sem, z raziskovanjem z udeležbo, analizirala pokritost mestnega centra Maribora z video nadzornimi kamerami. Moje raziskovalno vprašanje je bilo, koliko smo Mariborčani pristali na video nadzor v javno dostopnem prostoru. Oziroma povedano nekoliko drugače: kot vsakodnevni »uporabniki« tega mesta me je zanimalo, kje smo Mariborčani pristali na video nadzor. Odločila sem se izrisati zemljevid pokritosti javno dostopnih površin z nadzornimi video kamerami zato, ker je definiranje zasebnega prostora (in dejanj, ki sodijo v zasebni prostor) različno ne le v času in prostoru, predvsem se razlikuje od človeka do človeka. Definirati vsesplošno mejo med zasebnim in javnim je nemogoče in kamere vskočijo v spolzek teren premikanja te meje. Nekomu kot nekakšen hrup iz ozadja, so drugemu kamere utelešenje konca topline medčloveških odnosov.

Moj sogovornik v intervjuju je bil strokovnjak, ki se z varnostjo profesionalno ukvarja že 14 let.

2 ZASEBNOST IN OBLAST

2.1 Kaj v sebi nosi pojem zasebnosti?

Zasebnost pokriva vprašanja zelo različnih tematik: nadzor, terorizem, internetna pornografija, ciljno oglaševanje,...

Definiranje zasebnosti se nanaša na vzpostavitev meje med posameznikom in drugimi. Po eni strani preprečuje odtekanje informacij o posamezniku k drugim, po drugi strani pa posameznika ščiti pred zunanjimi vplivi. Pravica do zasebnosti pa v sebi nosi tudi zaščito pred tem, da nas lastni podatki (podatki o sebi samemu) ne bi »napadli« in nam naredili škodo.

Wittes (2011) navaja, da se debate o konceptu zasebnosti, kot jo poznamo danes, začnejo s člankom Samuela Warrena in Luisa D. Brandiesa iz leta 1890, v katerem razpravljata o vplivu novih tehnologij¹ na zasebnost.²

---

¹ Nove tehnologije v njunem članku so zmožnost takojšnjega razvijanja fotografij in njihova objava v popularnem tisku.

² Vendar bi na tem mestu rada dodala, da se vdiranje v zasebnost pojavlja skozi vse kulture in se le njegovala oblika oz. dostopnost življenja drugih spreminja z razvojem tehnologije. Če stanujemo v blokovskem naselju ali na podeželju, povsod gledamo in smo gledani s strani sosedov in mimoidočih. Vsi vemo, kakšen avto vozi sosed in kje je njegovo parkirišče – posledično lahko predpostavljamo, če je doma ali ne; če je pred hišo parkiran avtomobil, ki sicer ni, predpostavljamo, da je nekdo na obisku; če gori luč, predpostavljamo, da je nekdo doma in obratno; kadar vidimo nekoga s polnimi vrečkami, na katerih je natisnjen logotip trgovine, lahko predpostavljamo, kje je opravil nakup. »Vsi mi, tako igralci kot gledalci, živimo obkroženi z ogledali.« pravi Christopher Lasch (1991: 104)

Z reformo volilne pravice v 19. stoletju pride do dostopa dotlej nepripuščenih množic (in njihovih interesov) v javno sfero. Mnoge družbene skupine so začele vdirati v javno sfero tako, da so svoje interese prenesle v javnost in jih posledično spremenile v politične konflikte³. Reševanje zasebnih konfliktov v javni sferi je pripeljalo do novih socialnih funkcij države, ki so bile prej prepuščene zasebni pobudi, povečal pa se je tudi regulacijski nadzor. Nekoč je družina skrbelo za temeljne potrebe posameznika, sedaj pa začne izgubljati funkcije vzgoje, varstva, oskrbe. Pojavi se osebni in ne več družinski dohodek, oblikuje se razmejitev med prostim in delovnim časom. Na družino se začne gledati kot na porabnika prihodka in prostega časa.

Z razširitvijo volilne pravice se javno mnenje vzpostavi kot najmočnejša sila. Nastanek množičnih medijev odpre nove možnosti za širjenje idej ter oglaševanje. Kot odziv na to se kmalu pojavijo težnje po obvladovanju javnega mnenja. Ob vdoru tržnih zakonov na območje publike se te težnje še poglobijo. Postanemo hkrati potrošniki (na katere želijo vplivati ekonomske instance) in volivci (na katere želijo vplivati politične instance). Bistvo množičnih medijev postaja nadzor in potrošniška vzgoja, javno mnenje pa postane sredstvo gospodovanja večine nad posameznikom.

Kljub njeni pomembnosti pa univerzalne definicije zasebnosti in pravic do zasebnosti ni. Definicija je bila vedno megljena in jo je bilo v pravu zelo težko uporabljati enoznačno. Vzrok je v relativnosti, kontekstualnosti in subjektivnem dojetju zasebnosti. Vsakdo ima drugačna pričakovanja glede le-te in ta se spreminjajo glede na družbeni kontekst. Individualna svoboda ne more biti pogojena in napovedana, saj ima za vsakogar drugačen pomen. Zato se sodna praksa izogiba natančni definiciji zasebnosti. Problem nedorečenosti pa postaja vse bolj očiten zaradi povečevanja (dostopnih) podatkov oz. širjenja metod, ki

---

³ To se zgodilo na primer s feminističnim gibanjem, ki je v javno luč postavilo družinske odnose med moškimi in žensko, obnašanje na delovnem mestu, neenakost spolov ipd. Vsa ta gibanja premikajo mejo javnega v intimno, saj javnost spustijo tudi na področje družine, spolnosti, reprodukcije,... Tudi danes marsikatera družbena skupina svoje zasebne konflikte spreminja v politične konflikte. Kot rešitev družbenih konfliktov je takšno početje lahko produktivno, komercialni vidik pa razgaljenje in izpostavljanje takoj uporabi za tržno blago.

omogočajo zbiranje podatkov o vseh nas, ter sposobnostih njihove analize in križne primerjave, ki jih računalniki opravljajo sistematično in praktično v trenutku.

»Z vidika zasebnosti je razlika med zasebno in javno sfero enaka razliki med tem, kar je treba pokazati in tem, kar naj ostane skrito. Od začetka zgodovine do našega časa je telesni del človeškega obstoja tisti, ki potrebuje zasebnost. Pred moderno dobo so skrite vse dejavnosti za ohranjanje posameznika in preživetje vrste: skriti so bili delavci, ki so zadovoljevali življenjske potrebe, in ženske, ki so jamčile fizično preživetje vrste. Ženske in sužnji so sodili v isto kategorijo ne le zato, ker so pripadali nekomu drugemu, temveč tudi, ker je njihovo življenje pripadalo telesnim funkcijam.« (Zajc 2005: 246) Redki ostanki stroge zasebnosti danes se še vedno nanašajo na nujnosti, ki izhajajo iz tega, da imaš telo.

Beck (2009) meni, da imajo vsa vprašanja zasebnosti v smislu odločitev moških in žensk pri oblikovanju življenjskih razmer v bistvu politično plat. Predvsem število rojstev (ki vključuje tudi odnos do starševstva) je za vsa politična področja ključna postavka. Beck (ibid) še opozarja, da pravne zaščite zasebne sfere obstajajo že dolgo, vendar dolgo časa niso bile tako pomembne. Šele z detradicionalizacijo življenjskih slogov po njegovem mnenju nastane negotovost v socialnih temeljih politike.

Razumevanje zasebnosti spreminjajo tudi množični mediji in sodobno potrošništvo. Zasebne zgodbe ljudi postajajo tržno blago: javnost postane sfera objavljanja zasebnih življenjskih zgodb. Hkrati »pa zasebnost postane ovira pri uresničevanju ekonomskih in političnih interesov, saj nadzor čedalje bolj postaja orodje množičnega marketinga in upravljanja družbe.« (Kovačič 2006: 16) Pri tem so najbolj očitne radikalne marketinške tehnike, predvsem odnosi z javnostmi, ki načrtno posegajo v proces javnega mnenja z manipulacijo. Zasebnost se v korporativnem svetu začne definirati kot izdelek, ki ogroža učinkovitost.⁴

---

⁴ Zasebnost je danes pogosto dojeta kot ovira: lahko drugih posameznikov (kot npr. svoboda govora), javnega interesa (kot npr. vprašanja javnega zdravja in javne varnosti), kot ovira drugih skupnih pravic in interesov (predvsem ekonomskih in množičnih medijev).

Da se razumevanje zasebnosti spreminja, in koliko se v kratkem obdobju lahko spremeni dojemanje zasebnega prostora, opisuje Kaja Jakopič: »Še pred nekaj leti so slovenski novinarji s televizijsko ekipo precej težko prepričali posameznike na ulici, da so sodelovali v TV-anketi in razkrili svoje mnenje o kateri od aktualnih zgodb ali o dogodku, ki sploh ni imel povezave s posameznikovo intimnostjo. Pri nas pa zdaj ljudje hodijo v supermarkete in za 'ugoden' nakup ponve, ki je niti ne potrebujejo tako nujno, blagajničarkam brez premisleka zaupajo svoje osebne podatke. Povsod snemajo varnostne kamere, celo v kabinah na pomerjanje oblačil, 'država' popisuje stanovanja, skratka zasebnosti ni več, in še več: proti temu o ljudje postali imuni.« (Jakopič v Razac 2007: 205)

Naša življenja so postala mozaik podatkov, ki so v lasti tretjih oseb, pravi Witters (2011). Spletni odtisi odsevajo naša življenja v mnogih aspektih (naše transakcije, navade, vezane na televizijski in radijski program, iskani pojmi v spletnih brskalnikih, lokacije, kjer se gibljemo, potovanja, na katera gremo, naše komunikacije, naši posnetki na nadzornih video kamerah in vsakodnevni odnosi). Ti odtisi oz. podatki iz teh aktivnosti so, meni Witters, bolj razkrivajoči, kakor, če bi kdo videl vsebino naših predalov s spodnjim perilom, sočasno pa zaščiteni z medlo definiranimi zakoni in nejasno predstavo besede zasebnost same po sebi. Večina podatkov mozaika je spornih (posegajo v občutljiva področja) le, kadar seštejemo (zberemo) različne podatke. Običajno so sami po sebi precej banalni. Vendar združeni v celoto in ob možnostih podatkovnega nadzora tvorijo t.i. »digitalno persono« (Debelak 2007: 13), ki temelji na podatkih, zbranih o posamezniku in nima prostorskih omejitev.

Witters (2011) piše, da zasebnost lahko razumemo na več načinov:

- kot čustvo (kako se počutimo, ko so naši podatki dostopni tujcem; strah pred nadzorovanjem; sama ideja, da so naši podatki potencialno dostopni javnosti),
- kot način, da zaščitimo (ohranimo) svoj sloves (internet ne pozablja ničesar, zato se pojavlja potreba, da premagamo konstantno zapisovanje naše spletne preteklosti),
- kot zadeve, dotikajoče se osebne varnosti (sistemi, ki zaradi pomanjkanja zaščite omogočajo krajo identitete, finančen kriminal, zalezovanje, prevare;

zasebnost se razume kot vprašanje integritete sistemov in verifikacije identitete).

Današnja družba se umika od spoštovanja zasebnosti v smislu čustva in se pomika k razmišljanju o zasebnosti v smislu zaščite pred povzročitvijo (kakšne) škode.

Debelak (2007: 24) pravi: »Osebnih podatki so zelo pomembni, ker nas določajo. Zloraba naših podatkov ni le naš problem, ampak je to družbeni problem, saj to povzroča dvom v sistem in njegove dele.«⁵

---

⁵ Velike (medijske) kritike na tematiko zbiranja podatkov v velikanskih podatkovnih bazah je v ZDA doživel Urad informacijske zavednosti (v izvorniku Information Awareness Office OZ. IAO). IAO je januarja 2002 ustanovila Agencija za napredno raziskovalne projekte obrambe (v izvorniku Defense Advanced Research Projects Agency) . Njen namen je bil združiti vse projekte agencije, ki se ukvarjajo z nadzorom (tudi biometričnim) in z njim povezano informacijsko tehnologijo. To naj bi dosegli z ustvarjanjem velikih računalniških podatkovnih baz in sicer z zbiranjem in hranjenjem osebnih podatkov vseh v ZDA (vključujoči osebno elektronsko pošto, vse podatke s socialnih omrežij, telefonske klice, zdravstvene datoteke) brez potrebe po sodnem nalogu. Analizirani podatki naj bi služili iskanju sumljivih dejanj, povezav med posamezniki ipd. Zaradi kritik javnosti je bila Agencija razpuščena leta 2003. (Wikipedia4 2011)

3 DISCIPLINA IN REGULACIJA

3.1 Reforme kazenskih zakonikov v 18. stoletju

Foucault (2004) navaja, da so se moderni kazenski zakoniki po Evropi pojavili v približno istem času, zaznamovani s spremembami političnih režimov: v Rusiji 1769, V Prusiji 1780, v Toskani 1786, v Franciji 1791. Nosili so veliko sprememb, predvsem pa so odpravili mučenje oz. kaznovalno slovesnost, ki je sklenila zločin. »Kazen je polagoma prenehala biti prizor.« (ibid: 15) Razširilo se je prepričanje, da je mučenje po divjaštvu enako zločinu, da gledalce privaja na okrutnost in jim kaže, kako pogosti so zločini.

Mučenja so služila politiki groze – kot zgled, ki se vtisne globoko v srca ljudi. Foucault (ibid) opozarja, da je v mučilnih ceremonijah bila glavna oseba ljudstvo, ki je moralo biti navzoče, da se je ceremonija lahko izvršila. Tajno mučenje ne bi imelo smisla. Ljudstvo je bilo v ceremoniji mučenja pozvano, da se pridruži suverenovemu maščevanju⁶. Vendar pa so ljudje velikokrat prišli na mučenja zato, da so slišali krivčevo obsojanje in preklinjanje oblasti. Ker se je pogosto pojavljalo, da je za isto kazen nekdo iz višjih slojev dobil lažjo kazen, nekdo iz nižjih slojev pa celo usmritev, so spodnje plasti prebivalstva v 18. stoletju začele izgubljati potrpljenje.

Od 18. stoletja naprej so sodniki polagoma začeli namesto zločinov obsojati dušo hudodelcev, pravi Foucault (ibid). Z zakonskimi reformami se pojavi prepričanje, da naj bo

---

⁶ Pred novimi kazenskimi zakoniki 18. stoletja je veljalo, piše Foucault (2004), da zločin ob neposredni žrtvi pomeni tudi napad na suverena – ker zakon velja za suverenovo voljo, se zločin razume kot napad na suverena osebnost. Napade suverenovo voljo, prav tako pa napade suverena fizično, saj je sila zakona vladarjeva sila. Zato mučenje v sebi nosi popraviljanje krivice, zadane kraljestvu (nastali nered, slab zgled) ter maščevanja kralja za žalitev njegovi osebi.

kaznovanje in zatiranje prestopništva regularna funkcija, ki zajema vso družbo. Torej nič manj kaznovalna, temveč bi svojo nalogo kaznovanja opravljala manj strogo, vendar bolj univerzalno in neogibno. »Kaznovalno oblast naj bi globlje zrinila v družbeno telo.« (ibid: 94)

Pojavi se prepričanje, da mora policija kot institucija zajeti vso družbeno telo in ne le njegovih skrajnih meja. Predmet policije mora biti vse: dogodki, dejanja, obnašanja, mnenja, vse, kar se dogaja. Predmet policije postanejo stvari slehernega trenutka, torej malenkosti. Da bi takšna oblast lahko delovala, se mora posluževati nenehnega, izčrpnega in vseprisotnega nadzora, ki naredi vse vidno. Vendar le pod pogojem, da nadzor samega sebe naredi nevidnega. »Biti mora kot pogled brez obraza, ki spreminja vse družbeno telo v zaznavno polje: na tisoče oči, nameščenih povsod, gibljiva in vselej čuječa pozornost,...« (ibid: 234) To nenehno opazovanje se mora seštevati v nikoli končana poročila in registre. Zato se v 18. stoletju začne težnja policijskega delovanja, da pokrije družbo s pomočjo dokumentacijske organizacije. Začenjajo se registrirati stališča, obnašanja, sumi in možnosti individuumov. Mehanizem oblasti se kaže konstantno in s pomočjo nadzorovanja ljudi.

Reformirani zakoni pravijo, da se kazni ne sme več preračunavati glede na zločin, temveč glede na možnost, da se bo ponovil, piše Foucault (ibid). Cilj kazni postane posledica zločina, dojetega kot vrsta motenj, ki jih utegne zločin sprožiti. Ustaviti je potrebno posnemovalce hudodelca ter v njem samem ugasniti željo po novem zločinu. Nosilec svarila postane nauk.

Kazen se je tako iz spektakla javnega kaznovanja z neznosnimi fizičnimi bolečinami spremenila v odvzemanje pravic. Kaznovanje telesa je nadomestilo kaznovanje duše, ki učinkuje na voljo. Bistvo kazni postane popravljanje in zdravljenje ter odvrčanje od nepravilnih ravnanj. Za nove kaznovalne prakse Foucault (2004) uporabi pridevnik 'sramežljive', češ da se ne dotaknejo več telesa oz. se telesa dotikajo izključno zato, da bi preko njega dosegli nekaj, kar samo ni telo.

Rablja začenja nadomeščati cela vojska tehnikov: nadzorniki, zdravniki, psihiatri, psihologi, vzgojitelji ipd. Telo »oblastni odnosi neposredno držijo, investirajo vanj, zaznamujejo, urijo, mučijo, ga prisiljujejo k delu, mu vsiljujejo ceremonije, zahtevajo od njega znake.« (ibid: 33) Telo je, opozarja Foucault, namreč produkcijska sila, ima gospodarsko uporabo. »Le zakaj naj bi družba uničila življenje in telo, ki se ju lahko polasti?« (ibid: 122)

V 19. stoletju se začne vzpostavljati zapiranje kot najpomembnejša oblika kazni, ki obsega razpon med smrtjo in lahkimi kaznimi (predvsem globami). Foucault (ibid) pravi, da sredi 19. stoletja postane zid (ne takšen, ki obdaja in varuje ali takšen, ki razkazuje prestiž, moč in bogastvo) enolična in simbolična figura kaznovalne oblasti. V obliki navad sledove vrisuje v obnašanje kaznjenca.

Prenovljeni kazenski zakoniki privedejo do oblasti, ki jo Foucault (2004) imenuje disciplinarna oblast.

3.2 Disciplinarna oblast

»Metode, ki omogočajo podroben nadzor operacij telesa, zagotavljajo stalno podvrženost njegovih sil in jim vsiljujejo razmerje krotkosti-uporabnosti, prav te metode lahko imenujemo discipline.« (ibid: 153) Disciplinski postopki že dolgo obstajajo v samostanih, vojskah in delavnicah. Toda v 18. stoletju postanejo splošne formule gospodovanja, pravi Foucault (ibid). Discipline temeljijo na razmerju ubogljivost-uporabnost: telo bo tem ubogljivejše, kolikor uporabnejše bo in obratno. Disciplina povečuje sile telesa (v smislu ekonomske uporabnosti) in te iste sile zmanjšuje (v političnem smislu ubogljivosti).

»Tradicionalno je oblast tisto, kar vidimo, tisto, kar se kaže, kar se prikazuje, in kar paradoksnost najde načelo svoje moči v gibanju, s katerim to moč sprošča. Disciplinska oblast pa se izvršuje tako, da postane nevidna; zato pa pri tistih, ki si jih podreja, uveljavlja načelo obvezne vidnosti. V disciplini morajo biti vidni subjekti. Njihova osvetljenost zagotavlja gospodovanje oblasti, ki se na njih izvaja. Disciplinski posameznik ostaja

podvržen prav zato, ker se ga nenehno vidi, ker ga je vselej mogoče videti.« (ibid: 207-208)

Disciplina se najprej loti razvrščanja posameznikov v prostoru. To doseže z zaporo v nek kraj oz. prostor (kolegiji, internat, kasarne, bolnišnice, tovarne, združene manufakture). Nato mora disciplina preprečiti razvrščanje po skupinah ter analizirati zmedene, masivne ali izmikajoče se mnogovrstnosti. Izničiti mora učinke nenadzorovanega izginjanja posameznikov, njihovega difuznega premikanja, ugotavljati mora navzočnosti in odsotnosti, vzpostaviti njej uporabne komunikacije in pretrgati vse druge. Vsak trenutek mora imeti možnost nadzorovati obnašanje vsakogar, ga oceniti, sankcionirati, izmeriti kvalitete in zasluge.

Rodi se klinična znanost – individuum (in ne več predstavnik vrste) začne vstopati v polje vednosti. Pojavi se posamični dosje⁷ v delovanju znanstvenega diskurza. Disciplinarna oblast vzpostavi podrejanje telesa preko nadzorovanja idej. »Bedast despot lahko prisiljuje sužnje z železnimi verigami; toda pravi politik jih precej krepkeje zveže z verigo njihovih lastnih idej.« meni Foucault (2004: 116)

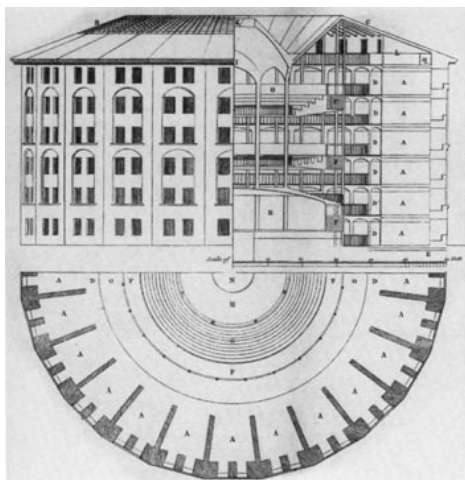
Pri vidnosti tistih znotraj ima ključno vlogo arhitektura. Ta namreč ni postavljena zgolj, da je videna (razkošje palač) ali da omogoči nadzorovanje zunanjega prostora (geometrija utrdb), temveč da omogoči notranjo, razčlenjeno in podrobno kontrolo. Zato staro shemo zapiranja in zaporov začne nadomeščati preračunavanje polnih prostorov, praznin, prehodov in presojsnosti. Samo poslopje mora biti nadzorovalna naprava. »Popoln disciplinski aparat bi omogočal enemu samemu pogledu, da bi nenehno vse videl. Osrednja točka bi bila hkrati vir svetlobe, ki bi osvetljevala vse stvari, konvergenčen kraj za vse, kar

---

⁷ Pred disciplino so bili podrobni zapisi o življenju nekega posameznika priča njegove moči. Če so o nekom pripovedovali in vedeli vsako podrobnost, je to bil privilegij. Disciplinska oblast pa to razmerje obrne – iz opisa naredi kontrolno sredstvo. Ne več spomenik za prihodnje rodove, temveč dokument za morebitno uporabo, pravi Foucault (ibid). Nadziranje se opira na sistem nepretrganega registriranja. Vse instance za individualno kontrolo delujejo na dvojen način: z binarno delitvijo (npr. nor-nenor, nevaren-neškodljiv, normalen-nenormalen itd.) in zaznamovanjem (kaj nekdo je, kje mora biti, kaj je zanj značilno, kako ga prepoznamo, kako naj ga nenehno nadzorujemo itd.).

bi bilo treba videti: popolno oko, ki mu nič ne uide, in središče, h kateremu so obrnjeni vsi pogledi.« (ibid: 193)

Za začetnika modela disciplinarne oblasti velja Jeremy Bentham. Leta 1787 je namreč predstavil načrt zapora Panoptikon⁸. Arhitektura, ki je disciplinarna moč, je v Panoptikonu krožna zgradba⁹. Na obodu ima med seboj ločene celice, tako da zaporniki med seboj ne morejo komunicirati. V središču zgradbe je prostor inšpektorja (osrednji stolp), med njim in celicami je vmesno območje. Vsaka celica ima na zunanji strani okno, na notranji strani pa zamrežena vrata, ki inšpektorju omogočajo opazovanje dogajanje v celici. Od inšpektorja do celic vodi ozka kositrna cev, ki mu omogoča, da sliši vsak najmanjši šepet v celici. Inšpektor lahko vidi zapornike, sam pa ni viden. Zapor je odprt tudi za obiskovalce, ki lahko nadzorujejo tako zapornike kot inšpektorja. Vstop ali izstop je mogoč samo po eni poti. Foucault (2008) pravi, da naj bi arhitektura in ideja, ki jo opisuje Panoptikon, obstajala že pred Benthamom, vendar je bil on prvi, ki jo je zares formuliral in ji dal ime.

Slika 3.1: Benthamov načrt Panoptikona (Wikipedia11 2011)

Ključno je, da se morajo ljudje, ki so nadzorovani, vedno čutiti pod nadzorom. Zato je inšpektor navidezno vsenavzočen. Gre za stroj, ki temelji na popolnem nezaupanju – vsakdo je pod nadzorom. »Kolikor je kletk, toliko je majhnih gledališč, v katerih je

⁸ Sestavljena beseda opazovati (*-opticon*) in vse (*pan-*)

⁹ Obstajajo krožen, polkrožen, križni tloris ali zvezdasta dispozicija.

sleherni igralec sam, popolnoma individualiziran in nenehno viden. Vidnost je past.«
(Foucault 2004: 220)¹⁰

»Če si preveč nasilen, tvegaš, da boš izzval nemire. In spet, če ne boš ukrepal dovolj pogosto, tvegaš, da bo v tako nastalih prazninah prišlo do nepokorščine in uporov. Na drugi strani pa imamo pogled, ki terja le malo stroškov. Orožje, fizično nasilje in materialni pritiski postanejo nepotrebni. Dovolj je pogled. Nadzorujoči pogled, ki bo na vsakega posameznika pritisnil s tako težo, da bo ponotranjil ta pogled do točke, ko bo postal svoj lastni nadzornik, ko bo vsak posameznik izvajal nadziranje nad samim sabo in proti samemu sebi.« (ibid: 160-161) Panoptikon, piše Foucault (2004), brez slehernega drugega fizičnega instrumenta, razen arhitekture in geometrije, neposredno učinkuje na individuume. Duhu daje oblast nad duhom.

Benthamov Panoptikon je deležen kritike utopičnosti. Foucault (ibid) piše o kritiki, da je Bentham pozabil na odpor zapornikov in da le-tem pripisuje popolno pasivnost. Vendar pa je njegova ideja inovativna, saj se je na njeni podlagi porodila ideja o novem modelu nadzora kot tehnologiji oblasti. Rodil se je model asimetričnosti nadzora: »Okno, ki gleda, a ni videno. Okno, ki je potuhnjeno v senci, pomnoži vse svoje moči.« pravi Kovačič (2006: 23). Foucault (2004) pa dodaja, da Panoptikon znotraj utopije nekega splošnega sistema opisuje posamične mehanizme, ki dejansko obstajajo.

Poleg asimetričnosti nadzora je mehanizem nadzora, ki ga vzpostavlja Panoptikon, tudi arhitektura. V arhitekturnih dizajnih se že nekaj časa vidne ovire (predvsem zidovi) umikajo in tako cela nadstropja postajajo veliki, odprti prostori. Sennett (2002) pravi, da naj bi umik sten povečal produktivnost, kajti manjša verjetnost je, da bodo zaposleni klepetali, če so ves dan vizualno izpostavljeni drug drugemu. Vidnost naj bi povzročila držanje za sebe. Kadar imajo vsi drug drugega pod nadzorom, družabnost upade. S tem

---

¹⁰ Bentham je sistem grajskih ječ obrnil na glavo. V grajski ječi so jetnike vrgli v temo, sedaj pa je zapornik izpostavljen pogledu in svetlobi. »Svetloba in nadzornikov pogled veliko učinkoviteje zgrabita jetnika kot tema, ki ga je konec koncev, do neke mere celo ščitila.« (Foucault 2008: 152)

odprte pisarne¹¹ (brez sten) prikazujejo paradoks vidnosti in izolacije. »Človeška bitja potrebujejo distanco od oči uprtih v njihovo intimo, da postanejo družabni. Povečaj intimen kontakt in zmanjšal boš družabnost.« dodaja Sennett (ibid: 15).

Foucault (2004) pravi, da s konstantno podvrženostjo pogledom, s konstantno podvrženostjo polju vidnosti, tudi viden prevzame prisile oblasti. To, da ima inšpektor zapornika neprestano na očeh, zaporniku odvzame željo po napačnem obnašanju. »Kdor je podrejen polju vidnosti in to ve, sam prevzame prisile oblasti; spontano jih uporablja na samem sebi; vase vtisne oblastno razmerje, v katerem igra hkrati obe vlogi; postane načelo svoje lastne podvrženosti.« (ibid: 222)

In to je glavna novost mehanizma Panoptikona – kako v ljudeh izničiti željo, da bi storili kaj nezaželjenega oz. kako ljudem odvzeti zmožnost in voljo za to¹². Bentham je namreč predpostavljal takšno zasnovo za vse javne ustanove (bolnišnice, norišnice, tovarne, šole, politične skupnosti). Panoptikon je uporaben (seveda s ustreznimi spremembami glede na namembnost) v vseh zavodih, kjer je treba v mejah prostora obdržati pod nadzorom določeno število oseb.

Vendar pa se v 18. stoletju zgodi še drug pomemben premik. Rodi se, kar Foucault imenuje regulacijska oblast oz. biopolitika.

---

¹¹ Videnost je pomembna, ker se disciplinarna oblast ne nanaša zgolj na produkcijo (naravo, količino dobrin, vrsto uporabljenih orodij, obseg in kakovost produktov), temveč se ukvarja z dejavnostjo ljudi, z njihovo urejenostjo, načini, kako se lotevajo dela, z vnemo in obnašanjem. Nadzorovanje mora v disciplinarni oblasti ves čas potekati vzporedno s produkcijskim procesom.

¹² Čeprav behtamov Panoptikon ni bil nikoli zgrajen, je zapor, pri gradnji katerega je najbolj dosledno (od vseh zaporov navdahnjenih z Panoptikonom) upoštevan Benthamov načrt, Presidio Modelo na Kubi. Zgrajen je bil med leti 1926 in 1928 pod predsedniško taktirko Gerarda Machada. Danes je spremenjen v muzej in je razglašen za nacionalni spomenik. Težava gradnje je bila omejitev takrat obstoječih tehnologij in materialov za realizacijo nevidnosti nadzornika in vidnosti notranjosti celic. Vidnost, ki jo je planiral Bentham, je omogočil šele sistem televizije zaprtega kroga, vendar z video nadzorom potreba po arhitekturi kot glavnemu elementu preneha obstajati.

3.3 Regulacijska oblast oz. biopolitika

»Če je v 17. in 18. stoletju začelo prihajati do premika od klasičnih suverenih družb k disciplinarnim družbam, v katerih se je oblast ukvarjala predvsem s posameznikom, pa je konec 18. stoletja in pozneje oblast 'odkrila' populacijo.« (Kovačič 2006: 25) Oblast je začela izvajati regulacijske ukrepe na ravni celotne populacije.

Biopolitika ima opravka s populacijo in s kolektivnimi pojavi, ki s svojimi ekonomskimi in političnimi učinki nastopijo ter postanejo umestni zgolj na ravni množice, pravi Kovačič (ibid). Rodi se statistično merjenje, ki je postalo ključna vez med nadzorom in manipulacijo javnosti. Pojavi se statistično spremljanje pojavov, iskanje globalnih kazalcev, povprečnih vrednosti,...

Namen regulacijskih ukrepov na globalni ravni je ohranjanje povprečja. Takšen (statistični) nadzor ima cilj pridobivanje vedenja zaradi upravljanja in kontrole. Pojavi se obveščevalna dejavnost (pridobivanje, urejanje, interpretacija, analiza, zaščita informacij). Začne se identifikacija potencialnega tveganja in ne nujno kaznivih dejanj.¹³

»Pri prehodu iz disciplinskih v regulacijske družbe pa je viden še en prehod, prehod iz družbe suverenosti, ki je usmrtila ali pustila živeti, v regulacijsko družbo, ki omogoča življenje ali pa pusti umreti.« (ibid: 27) Biopolitika okoli nepredvidljivosti (življenja) namešča varnostne mehanizme – socialna zavarovanja, spremljanje epidemij ipd., ki ne delujejo na ravni posameznika, temveč na ravni populacije. Posamezniki postanejo samo s participacijo v družbi (uveljavljanje državljskih, zdravstvenih, zaposlitvenih in drugih pravic) izpostavljeni nadzoru. Izpostavljenost nadzoru postane nujno za naše preživetje. Tako pride do ključnega preobrata: »neprilagojenih posameznikov ni več potrebno neposredno kaznovati, dovolj je le, da jih izvržemo in pustimo umreti.« (ibid)

Značilnost biopolitike, piše Foucault (2004), je: »Splošno nadzorovanje prebivalstva, nema, skrivnostna, neopazna budnost ... je oko vlade, ki je nenehno odprto in enako bdi

---

¹³ Logiko potencialnega tveganja posameznikov za družbo prikazuje film *Posebno poročilo* (originalen naziv je *Minority Report*), režiserja Stevena Spielberga iz leta 2002. Krivda in nedolžnost posameznika nista več tako pomembna, kot je pomembno tveganje, ki ga skupina ljudi predstavlja za skupnost.

nad vsemi državljani, ne da bi jih pri tem izpostavilo kakršnemu koli prisiljevalnemu ukrepu...« (ibid: 306)

Vendar pa biopolitika ne izključuje disciplinarne oblasti, trdi Foucault (ibid). Da se regulacijska in disciplinarna oblast dopolnjujeta, priča po eni strani popis (ki nakazuje individuuma) in matično število (ki nakazuje posameznikovo mesto v množici). Država disciplinski nadzor izvaja s pomočjo represivnih organov, regulacijskega pa preko državne statistike in tajnih služb (čeprav lahko tudi tajne službe delujejo disciplinsko¹⁴).

---

¹⁴ Filmska industrija je proizvedla veliko primerov, kako bi lahko izgledala represivna narava tajnih služb. Primer te tematike je na primer film *XIII: Zarota* (v izvorniku *XIII: The conspiracy*), režiserja Duanea Clarka iz leta 2008. Kako tajne službe posegajo v življenja ljudi, je, med drugimi, s filmom *Profesionalac* (v izvorniku *Profesionalac*) leta 2003 opisal tudi režiser in scenarist Dušan Kovačević.

4 VIDEO NADZOR

4.1 Gledati

Oko je medij neverbalne komunikacije in ima kot takšen zmožnost premostiti ovire jezika. Vid je nekako univerzalen.

Opazovanje oz. gledanje je disciplinarno, kajti omogoča ustvarjanje podatkovne baze obnašanja. »Cilj te disciplinarne vednosti je razumeti vedenje vsakega primerka do zmožnosti predvidevanja njegovih odzivov v vseh situacijah in, torej, preprečevanja nevarnih in neprijetnih dejanj. Natančno poznavanje fizičnih sposobnosti neke živali se upošteva pri gradnji njene ograde. Če poznamo biologijo in psihologijo posameznika ali skupine, je mogoče nadzorovati škodljivo vedenje in celo preprečevati njegovo ponavljanje.« (Razac 2007: 74)

V klasično nadzorovani situaciji se prisila uporablja samo, če je nadzornik prisoten in pozoren. Takoj, ko nadzornik obrne hrbet, izvajanje prepovedanih kretenj postane mogoče, ker človek ve, da ni viden. Zato pa se učinkovitost sodobnega nadzorovanja opira na enosmerno polje videnja. »Da bi preklicali optično recipročnost, s katero to, kar vidi, človeka naredi vidnega, je treba zlomiti svetlobne črte, ki povezujejo osvetljene predmete. Središče nadzorovanja je črna luknja, ki vpija svetlobne žarke in jih ne odbija nazaj. Vidno se steka temnemu središču pojemajoče svetlobe, v brlog nevidnega vohunskega očesa.« (ibid: 90)

To nevidno oko nadzornika je povezano s celoto zahtev, nagrajevanj in kaznovanj. »Videti, ne da bi bil viden, je povezano s sistemom norm. To, brez potrebe, da bi za vsakim hrbtom

stal resnični nadzornik, in le ob pomoči nadziranja svetlobe, s katero je obsijan ves svet, učinkovito spodbuja določeno vedenje in odvrča od drugega ter hkrati zagotavlja izčrpno poznavanje vedenja in po potrebi dopušča uporabo prisilnih ukrepov.« (ibid: 91)

4.2 Video

Video se nanaša tako na opremo, kot na nosilca zapisa vizualnih podob v obliki elektronskih signalov.

Z vidika uporabnikov največja sprememba nastopi v obdobju, ko postane na voljo prenosna snemalna oprema; po funkciji podobna profesionalni, vendar lažja, manj zahtevna in dostopna po nižji ceni. Od takrat dalje video ni več domena televizijskih studiev.

Da se videonadzor (lahko) vse bolj premika iz profesionalne sfere v domeno nas vseh, pričajo poenostavljene možnosti nakupa (tudi v spletnih trgovinah) poceni, a kvalitetnih video kamer za domačo uporabo (kot je na primer brezžična 2,4 GHz kamera GP-842T). Tudi shranjevanje velikih količin podatkov ne predstavlja več ovir. Podatke lahko namreč shranjujemo na diske, ki so danes cenovno dostopni in hkrati omogočajo hranjenje obsežnega števila podatkov. Za zmanjšano količino podatkov »poskrbi« tudi dejstvo, da se z nadzornimi kamerami praviloma ne snema 25 slik na sekundo, ampak pogosto 1 slika na sekundo, kar precej zmanjša količino podatkov, ki jih je potrebno shranjevati. Kompresija pa le-te še dodatno zmanjša.

Z razvojem vse manjše, prenosljive snemalne opreme postaja mogoča vse manj vsiljiva produkcija. S tem pa so lahko novi vidiki človeških življenj podvrženi očesu video kamer, še posebej domače življenje ljudi. V digitalni eri pa ne samo, da je lažje ujeti in posneti resničnost, mnogo lažje je s podobami manipulirati. Pionirja na področju digitalne obdelave podob, ki sta združila nadvudšenje nad tehnologijo in umetnostjo, sta brata Thomas and John Knoll. Leta 1988 sta dokončala izdelavo programa ImagePro. Leta 1990 je ta program postal znan pod imenom Photoshop. (Computerarts 2005)

Video kot medij snemanja in shranjevanja video in zvočnih informacij izpolnjuje vsaj dve elementarni funkciji vsakega nadzornega sistema: analiza gibanja ali situacije (kaj se dogaja) za namene nadzora le-tega (kaj želimo s temi posnetki, kaj naj bi se dogajalo). Video je sistem, ki zajame gibanje (dogajanje) in ga ohrani v času – omogoča konstanto ponavljanje predvajanja znova in znova na različnih lokacijah. (Kammerer 2004)

»Zgodovina videa (kinematografije) se je začela z enako gorečnostjo o vedenju, z znanstvenim pogledom in opazovanjem ljudi v gibanju, kot kategorizira mnoge uporabe televizije zaprtega kroga¹⁵ danes. Četudi je filmska industrija v zadnjih letih začela intenzivno vključevati posnetke nadzornih kamer televizije zaprtega kroga v svoje formate, spletke, zgodbe, je odnos med temi besedili popularne kulture in tehnologijo nadzora kompleksen. Ne obstaja preprost odnos vzrok-posledica med njima. Kammerer piše, da se ne moremo preprosto vprašati: »'Ali televizija promovira nadzor, ker se ga okorišča v formatih kot je *Veliki brat*?' ali 'Je film *Državni sovražnik*¹⁶ kritika nadzora družbe?'. Pomembno je prepoznati, da imajo nadzorne kamere televizije zaprtega kroga in mediji imajo veliko več skupnega kot zgolj tematike.« (ibid: 10)

4.3 Nadzor

»Nadzor je namenjen spoznavanju delovanja posameznikov in s tem gospodovanju nad njimi. Nadzor se lahko pojavlja v obliki zbiranja informacij (na podlagi teh informacij je nato mogoče usmerjati delovanje, pravzaprav obnašanje posameznikov) in neposrednega usmerjanja delovanja ljudi.« (Kovačič 2006: 22)

Antika je bila civilizacija spektakla – kako omogočiti množici ljudi, da si ogleda majhno število predmetov. V njenih obredih (običajno obarvanih s krvjo) se je krepila družbena povezanost in je za čas spektakla postalo gledalstvo enotno veliko telo. Moderna družba pa

---

¹⁵ Televizija zaprtega kroga je uporaba video kamer za namene nadzora. Njihov signal se oddaja na specifično mesto in je viden na omejenem številu monitorjev. Več v poglavju, namenjenemu izključno televiziji zaprtega kroga.

¹⁶ Film iz leta 1998, režiserja Tonyja Scotta, v angleščini naslovljen *Enemy of the state*.

ima nasprotno težnjo – kako priskrbeti majhnemu številu ljudi (ali celo enemu samemu človeku) takojšen vpogled v veliko množico.

Nadzor se v digitalni dobi predstavlja kot nuja: veliko priključitev zahteva nadzor v imenu dostopnosti storitve. Na primer, v zameno za piškotke, veliko ponudnikov nudi razne bonitete ali brezplačno e-pošto. V trenutku, ko piškotke zavrnamo, izgubimo dostop.

Ključni premik k možnosti konstantnega nadzora predstavlja prenosna digitalna tehnologija. Pri digitalni tehnologiji se vse zbira na centralnih računalnikih, ti podatki pa so (potencialno lahko) na voljo tudi tretjim osebam. Od vsesplošnega nadzora bodo največ pridobili tisti z dostopom do teh centraliziranih računalnikov. Koliko pomembni postajajo prenosni aparati digitalne tehnologije, pričajo kreacije oblačil in dodatkov, ki imajo na voljo prostor, posebej namenjen tem napravam (ženske torbice, aktovke, hlače ipd.), opozarja Andrejevic (2004).

Andrejevic (ibid) pravi, da se moramo vprašati: če se lahko prostovoljno sodelujoči navadijo na konstanten nadzor in od njega celo postanejo odvisni (govori se recimo o odvisnosti od Facebooka), ali lahko celotno populacijo naredimo odvisno od konstantnega nadziranja (spremljanja in gledanja)? Andrejevic trdi, da formula za to leži v tem, da se nadzor napravi obče veljaven, da se mu prida splošen značaj. Da se nadzorne mehanizme naredi nevidne in vsesplošno navzoče, kakor kisik. Vse to ob pomoči vse bolj dodelane (sophisticirane) in nevsiljive tehnologije video nadzora. (ibid: 107)

Razac (2007: 120) o vseprisotnosti kamer dodaja: »Kamere lahko postanejo neka vrsta hrupa iz ozadja, na katerega se navadite. Ljudje v teh okoliščinah ne počnejo povsem norih stvari. Kamere na nezavedni ravni ljudem preprečujejo, da bi zares storili kaj norega, razen če so ekshibicionisti, ki se želijo pokazati pred vsem svetom.«

»Biti pod nadzorom je telesna izkušnja, vendar je tudi čustven dogodek. Nadzor kot čustveno izkustvo vzbuja raznovrstna čustva: gledani objekti se lahko počutijo krive brez razloga, lahko jim je nerodno ali neugodno, lahko se počutijo osramočene, razdražene,

prestrašene; vendar tudi varne in varovane. Kar zagotavlja disciplino, simultano erodira zaupanje. Krivda in osramotitev z zagotovitvijo (samo) nadzora.« (ibid: 9)

Žarki (2007) pa opozarja: »Družba je militizirana, tehnično opremljena, doživljaji sveta so omejeni na medijski aparat (film, televizija) in v vsakodnevnem življenju je vedno bolj vseprisotno nadzorovanje s kamerami. Prebivalstvo je zaradi takšnih pritiskov nadzorovanja in kontrole nezadovoljno in bi lahko reagiralo s protesti in napadi zaradi nasprotovanja sistemu kontrole. Da do takšne situacije ne bi prišlo, se količina nadzorovanja postopoma povečuje v razvedrilne namene. Zabavna industrija je od nekdanj izpolnjevala in dopolnjevala funkcije totalitarnih sistemov. Vidno nadzorovanje oz. panoptični nadzor preneha biti grožnja ali kazen, ampak postane spektakel in užitek.« (ibid: 42)

4.4 Vzvodi nadzorovanja

Nadzor je lahko očitni, kot v primeru video kamer, ali bolj posreden, kot so prijave na letališčih, shranjevanje naših nakupov na karticah popustov v trgovinah, internetni piškotki, policijske kontrole na cestah ipd.

Danes pa nadzor ni več le optičen, kot ga je predvideval Bentham v Panoptikonu, temveč predstavljajo glavni vzvod nadzora zbirke podatkov (v obliki digitalnih signalov). Zaradi tehnologije postaja nadzor vse bolj obsežen, nezaznaven, instrumentaliziran. Tip nadzora, ki smo mu podvrženi danes, je po Kovačičevem (2006) mnenju nastal z nastankom in rastjo vojaške organizacije, industrijskih mest, vladne administracije in kapitalističnega podjetništva ter z nastankom informacijskih in mikroprocesorskih tehnologij¹⁷.

---

¹⁷ Nadzor je tesno povezan predvsem z informacijsko in komunikacijsko tehnologijo. Prva je namenjena zbiranju in obdelavi vseh vrst podatkov in informacij, komunikacijska tehnologija pa je prodrla v vse vidike človeške komunikacije.

Za Groombridgea (2002: 6) je Panoptikon v današnjem času metafora za simboliko podatkovnih baz. Simbolika podatkovnih baz ne pripisuje učinka in moči državi ali posamezniku. Moč je na strani tistega, ki lahko upravlja podatkovne baze, dostopa do podatkov ali manipulira z njihovo predstavitvijo.

Na načine in stopnjo nadzora, ki smo mu podvrženi, odločilno vplivajo politični dogodki. »Po ugotovitvah poročila Privacy and Human rights 2003, je skoraj v vsaki državi, ki je po 11. septembru 2001 spreminjala kazensko in preiskovalno zakonodajo, opaziti dvoje teženj. Prva je povečan obseg pooblastil za nadzorovanje, ki obsega tudi povečan obseg podatkov, ki jih državni organi smejo zbirati. Druga težnja pa gre v smeri poenostavljanja oziroma zmanjševanja zahtev za odobritev takih posegov s strani sodišč in za zmanjšan nadzor nad delom preiskovalnih organov in tajnih služb.« (Kovačič 2006: 30-31)

Večino podatkov o sebi sami podamo prostovoljno, motivirani z različnimi vzroki in z zavedanjem, da bodo podjetja, katerim jih dajemo, naše podatke uporabljala za nadzor oz. ciljni marketing¹⁸. Razkrivamo lastne podatke za popuste v supermarketih, brezplačen račun elektronske pošte, dostop do spletne strani z novicami, video kameram se ljudje prepuščajo v imenu denarnih nagrad (resničnostni šovi). Svoje mnenje podajamo na komentarjih, ustvarjenih profilih na socialnih omrežjih in ocenjevanjih raznih knjig, filmov ipd. Z veseljem zamenjamo zaupnost in anonimnost za udobnost in prikladnost. Andrejevič (2004) dodaja, da se danes predstavlja strinjanje z nadzorom (podvreči se nadzoru) kot povečevanje lastne moči in izstop iz množice z individualizacijo ter samo-izražanjem. Neskončen nadzor se promovira kot sredstvo soočanja in samo-izziva, ki mu moramo prirediti dobrodošlico, namesto da bi ga dojemali kot obliko družbenega omejevanja. Prostovoljno sodelovanje v intenzivnem nadzorovanju postaja kot nekakšna terapevtska izkušnja. Vendar pa, še dodaja Andrejevič, je to »samo-izražanje« večinoma le sredstvo, s katerim nadzorniki zvedo več (osebnih podatkov) o nas. Bitke okoli dostopa do informacij in razpolaganja z njimi (p)ostajajo bistveni vir konfliktov in moči.

---

¹⁸ Podatek, na katerega je potrebno biti pozoren je, da je varnost osebnih podatkov odvisna od države, kjer smo, oz. od države, kjer je postavljen strežnik oz. sedež podjetja, ki mu posredujemo podatke. Ta aspekt je pomemben zato, ker danes opravljamo dosti storitev na svetovni ravni.

Witters (2011) pravi, da se zdi, kakor, da nimamo težav z razkazovanjem naših podatkov oz. podatkov o nas, kadar je v igri naša korist ali pa je po našem mnenju rezultat te uporabe neškodljiv (npr. zahtevamo, da banke vodijo naše transakcije kot zaščito pred prevarami, kadar nam trgovine na osnovi podatkov prejšnjih nakupov prilagodijo nakupovanje tako, da nam bolje ustreza, kadar najemamo kredit ipd.). Rečeno drugače: ne reagiramo na uporabo naših podatkov (oz. podatkov o nas) v kontekstu rušenja zasebnosti, ki jo ta uporaba prinaša, temveč glede na to, če uporaba teh podatkov nam prinaša ugodnosti ali koristi. Witters (ibid) meni, da to ni zahteva po zasebnosti, temveč je to zahteva proti zlorabi naših podatkov – torej namerno povzročnemu, nepremišljenemu, nemarnemu ali neupravičenemu rokovanju z osebnimi podatki v smislu, ki je v nasprotju z interesi te osebe in brez njegove/njene vednosti oz. pristanka. Te zlorabe lahko povzročijo tako vlade, korporacije ali posamezniki. Večina ljudi torej ne zahteva zasebnosti podatkov, temveč zagotovilo, da se njihovi lastni podatki ne bodo uporabili njim v škodo.

Zasebnost bi morali gledati z zornega kota zlorabe podatkov v podatkovnih bazah in to gledišče spojiti (zaradi možnih zlorab podatkov) skupaj s konceptom osebne varnosti (zaščite), dodaja Witters (ibid). Kajti, če komunikacije niso varne, niso zasebne in če niso zasebne, niso varne. Povečanje zaščite in varnosti (vstopnih gesel, identifikacije itd.) pomeni tudi večjo zasebnost.

Sporna točka nadzora danes je, da se v zameno zanj ponuja mnogoštevilne ugodnosti (npr. popusti za osebne podatke družinskih članov na pridružitveni listi kartice ugodnosti neke trgovske verige). Zato mnogi posamezniki celo ne želijo izstopiti izpod očesa nadzora. Nadzorne kamere v zdravstvenih ustanovah, šolah, čip na kartici zdravstvenega zavarovanja, elektronsko beleženje izposojene literature v knjižnici (in podobne zahteve vsakodnevnih državljanskih dolžnosti, zdravja, itd.) pa hkrati onemogočajo, da bi se elektronskemu nadzoru izognili. Prav tako nadzor postaja vse bolj avtomatičen¹⁹.

Vendar pa nadzor vendarle mora imeti prijazen obraz, opozarja Foucault (2008), kajti »če bi bila oblast zgolj represivna, če ne bi nikoli počela ničesar drugega razen tega, da reče ne,

---

¹⁹ Debelak (2007) opozarja, da se vloga človeka z digitalizacijo nadzora obrne od neposrednega posredovanja, k vzdrževanju avtomatskih ali polavtomatskih nadzornih sistemov.

mar res mislite, da bi jo tedaj sploh kdo ubogal? Razlog, da se oblast tako dobro drži, da je sprejeta, je preprosto dejstvo, da ne pritiska na nas samo kot sila, ki pravi ne, temveč da preči telesa, proizvaja stvari, da vzbuja ugodje, izoblikuje vednost, proizvaja diskurz.« (ibid: 121)

Kovačič (2006) opozarja, da mora javnost, da totalitarističen aspekt izgine, nadzor uzreti kot nekaj nenevarnega, celo zabavnega. Kot nekaj, kar zagotavlja varnost. Totalitaristični aspekt je vse bolj rutinsko, nadležno, a potrebno vdiranje v obliki zabavne industrije. Orwellov vedno in povsod gledajoči Veliki Brat je postal popularen, namesto da bi postal slika vsega, kar je narobe z nadzorom in odsev vsega, kar je strašljivega pri konstantnem, neskončnem nadziranju (spremljanju). S prostovoljnostjo je postal nadzor tako rekoč nujen za življenje v sodobni družbi. »Veliki Brat te opazuje!« (Orwell 2004: 5) se spremeni v »Veliki brat skrbi zate!« (Kovačič 2006: 22). Vidnost je postala norma, pravi Kovačič (ibid).

4.5 Nadzorne video kamere

Slika 4.1: nadzorne kamere televizije zaprtega kroga (Wikipedia12 2011)

Video nadzorni sistemi v tehničnem smislu pomenijo povezavo skupine elektronskih elementov, ki z zajemanjem, prenašanjem, obdelavo, shranjevanjem in prikazovanjem sprejetih slik omogočajo tekoče opazovanje in nadzor ter kasnejšo analizo dogajanja na območjih zajemanja slike. Sestavljajo ga kamere, preklopne, prikazovalne in snemalne naprave ter njihove medsebojne kabelske ali brezžične povezave.

Video nadzorne kamere ne gledajo le od zgoraj, lahko so skrite, pomanjšane, plazeče se in celo leteče. Pojavljajo se celo ideje o t.i. kiber-insektih (Kitchener 2006). Kamere,

predvsem ob pomoči satelitskega nadzora, lahko snemajo celotno zemeljsko sfero. Nadzirajo lastnino, ljudi, delovne procese, lahko snemajo človekove notranje organe, služijo vojaškim namenom ipd. (Koskela 2004: 2)²⁰

Kamere apelirajo na željo po transparentnosti – željo po tem, da vidimo (zahvaljujoč tehnologiji), kar bi sicer ostalo pogledu skrito. Ideja transparentnosti pa se navezuje prvenstveno na željo po transparentnosti medijev, politike in industrijske produkcije, kot je opisoval že Bentham²¹.

Namen nadzornih kamer je izvajati moč v smislu nadzora obnašanja, ki je sprejeto kot odklonilno, zmanjševanja kriminala in obvarovanja varnosti lokacij. (Koskela 2003) Pribac pravi, da je »panoptizem v imenu varnosti in governance tako rekoč uradna ideologija sodobnih družb; da je sezona lova na zasebnost vseh javnih oseb vseskozi odprta; da družinsko življenje že dolgo ni več javnemu interesu izvzet prostor zasebnosti.« (Pribac v Razac 2007: 229)

Najpogosteje uporabljan video nadzorni sistem je sistem televizije zaprtega kroga²². Gre za uporabo video kamer, ki oddajajo signal na določeno mesto, signal pa je dostopen omejenemu številu monitorjev. Od radiodifuzne televizije se razlikuje po zaprtosti sistema: že ime pove, da signal ni namenjen javnosti. Lahko se poslužuje tehnologije P2P (ena točka oddajanja signala in ena sprejemna točka le-tega), točka na multitočko (oddajanje signala z ene točke in sprejem le-tega na več točkah) ali različnih mrežastih brezžičnih povezav. Sistem televizije zaprtega kroga se uporablja za kamere, namenjene nadzoru področij, ki naj bi le-tega bolj potrebovale (kot so banke, igralnice, letališča, vojaška poslopja, trgovine ipd.). Takšni sistemi lahko delujejo neprekinjeno ali le po potrebi glede na spremljano dogajanje oz. lokacijo. (Wikipedia9 2011)

---

²⁰ Ob povezavi z podatkovnimi bazami tvorijo mrežo tehnološkega (in ne več zgolj) video nadzora. Razširitev nadzora iz materialnega prostora v kibernetičen prostor (predvsem nadzor nad podatki posameznikov) so različni strokovnjaki poimenovali superpanoptikon, sinopikon, omnicon in neo-panoptikon. (ibid)

²¹ Več v poglavju Kdo naj bi nadziral koga?.

²² V angleščini označen z kratico CCTV, ki krajša termin 'closed-circuit television' in pomeni televizijo zaprtega kroga oz. obsega.

Naprednejši sistemi televizije zaprtega kroga uporabljajo digitalne video rekorderje in različne dodatne opcije, imenovane analiza video vsebine.²³ Najnovejše so kamere, ki uporabljajo internetni komunikacijski protokol (IP), ki omogočajo shranjevanje videa direktno preko omrežnih pomnilniških naprav ali pa vsebujejo lastne pomnilnike. (vir video posnetek Uvod v video nadzor 2008)

Eden prvih sistemov televizije zaprtega kroga je bil instaliran v Siemensovem testnem polju VII v Peenemündu, leta 1942. Z njim so nadzirali izstrelitve V-2 raket. Za razvoj in instalacijo sistema je bil dogovoren inženir Walter Bruch. (Wikipedia9 2011)

Kar video nadzor povezuje z disciplinarno oblastjo Benthama, je dejstvo, da so nadzorne video kamere na javnih mestih (prostorih) primer tehnologije, ki prinese pogled nadrejenega v vsakodnevno življenje populacije.²⁴

Armitageova (2002) piše, da za uporabo sistema televizije zaprtega kroga nadzornih sistemov stojijo predpostavke o zmanjšanju kriminala, ki temeljijo na petih argumentih:

1. svarilo oz. zastraševanje (potencialen zločinec se zave prisotnosti nadzornega sistema in oceni tveganja kaznivega dejanja napram koristim. Zato ali ne stori kaznivega dejanja, ali ga stori kje drugje),
2. razvrščanje (nadzornikom, ki uporabljajo video nadzorne sisteme, pomaga oceniti, ali je potrebna policijska intervencija ali ne),
3. samo-disciplina (tako uporabnikov nadzornega sistema kot potencialnih storilcev kaznivih dejanj: uporabniki sistema naj bi se zavedali zločina in

---

²³ Analiza video vsebine (ang. video content analysis) je uporaba algoritmov (implementiranih v obliki programske opreme, temu namenjenih aparatov, strojne opreme ali specializiranih video procesnih enot) za avtomatično zaznavanje in prepoznavanje dogodkov v video posnetkih. Gre za tehnologijo, ki spada v skupino umetne inteligence. Uporablja se za različne namene (zabavo, zdravstveno nego, nadzor transportnih sistemov, avtomatizacijo, varnost). Kadar se v sisteme televizije zaprtega kroga implementira analiza video vsebine, se le-te imenuje 'pametni'. Analiza video vsebine na primer omogoča sledenje osebi ali objektu, zaznavanju gibanja, določitev lokacije kamere glede na njen izhodni signal, detekciji zapuščenih prtljage, postavitvi virtualnih ograj, prepoznavi obrazov in registrskih tablic, maskiranje signala (blokiranje dela video signala za namene ohranitve zasebnosti). (Wikipedia1 2011)

²⁴ Poznan primer uporabe nadzora televizije zaprtega kroga je londonski *Jekleni obroč* (ang. *Ring of Steel*).

- nadzorovanja in tako ustrezno spremenili lastno vedenje, potencialni storilci kaznivih dejanj pa naj bi se obnašali po principu benthamovega Panoptikona),
4. prisotnost sposobnega varnostnika (za zločin naj bi bil potreben motiviran zločinec, ustrezna tarča in odsotnost sposobnega varnostnika. Vsako dejanje, ki prepreči pojav vseh treh elementov, naj bi zmanjšal verjetnost nastanka zločina),
  5. razkrinkanje (kamere naj bi posnele podobe kriminalcev pri dejanju, kar lahko pripelje do njihovega kaznovanja). (ibid: 2)

Pomembno je upoštevati, da stroški sistema televizije zaprtega kroga vključujejo ne le opremo in instalacijo, temveč tudi vzdrževanje in postopke upravljanja (predvsem plače usposobljenega nadzornega kadra, ki spremlja posnetke kamer). Armitageova navaja, da je Westminsteri mestni svet leta 2002 ocenil, da je začetni strošek vsake kamere sistema televizije zaprtega kroga približno 20.000 angleških funtov, letni stroški povezani z osebjem in vzdrževanjem pa okoli 12.000 angleških funtov za vsako kamero. (ibid: 3) Raziskave učinkovitosti uporabe takšnih nadzornih sistemov kažejo, da nimajo učinka na preprečevanje nasilnih zločinov, vendar opazen učinek na zločine povezane z vozili in prometom – torej je najbolj učinkovit v garažah in na parkiriščih. (ibid: 5) Prav tako raziskave kažejo, da se pojavlja padec učinkovitosti video nadzornih kamer po določenem obdobju, če publiciteta prisotnosti sistema ni vzdrževana. (ibid)

Teorija premestitve pravi, da vzpostavitev ukrepa proti kriminalu (v tem primeru sistema televizije zaprtega kroga) le-tega ne prepreči na splošno, ampak storilec le premesti kaznivo dejanje na drugo lokacijo. Kriminal torej ni zmanjšan, je le prestavljen. Armitageova še opozarja: »Kamera ni zdravilo za vse. Kot pri vseh preprečevanjih kriminala, se nikdar ne sme predpostavljati, da bo video nadzorni sistem zmanjšal kriminal ne glede na upoštevanje mehanizmov njegovega delovanja ali lokalnega okolja, kjer je postavljen.« (ibid: 7)

Norris, McMahon in Wood (2004) opisujejo štiri stopnje razpršitve video nadzora:

1. stopnja: sistem televizije zaprtega kroga se pojavi v zasebnem sektorju, predvsem v bankah in maloprodajnih trgovinah. Glavi namen je preprečitev kraji

in sleparstva. Ti sistemi so običajno slabo nadzorovani, nimajo rednega ritma snemanja.

2. stopnja: video nadzor se razširi v javnost preko institucij. Sistem televizije zaprtega kroga se razširi na področja glavnih institucij, kot so javna infrastruktura, šole, vladne stavbe in kraji lokalnega simboličnega pomena. Ti sistemi so preprosti, s fiksiranimi kamerami. Mnogi nimajo rednega osebja, ki bi nadziral njihove posnetke.
3. stopnja: omejena razširitev sistema televizije zaprtega kroga v javen prostor. Predvsem se pojavi v mestnih jedrih in mestnih ulicah z glavnim namenim odgnati in odkrivati zločine. Te sisteme financirajo davkoplačevalci, vodijo jih lokalne oblasti ali lokalna policija. Običajno se začne kot majhni sistemi, usmerjeni na določene lokalne probleme. Razlikujejo se v kompleksnosti.
4. stopnja: pomeni premik k vseprisotnosti video nadzornih kamer. Začnejo se pojavljati veliki sistemi, s stotinami kamer, ki pokrivajo celotna mestna področja (oz. področja celotnega mesta). Pojavlja se tendenca po integraciji vseh prej postavljenih sistemov v centralno nadzorno postajo. Ti sistemi se poslužujejo tehnologije prepoznave obraza, prepoznavanja registrskih tablic itd., vse v povezavi z nacionalnimi podatkovnimi bazami.

Status najbolj nadzorovanega mesta na svetu ima London. V njem se je konec 1970ih in v 1990ih zaprlo veliko število majhnih trgovin v mestnem centru, ki so se preselile v velika nakupovalna središča izven mesta. Zato so mestne oblasti, v nameri, da obdržijo atraktivnost mestnih jeder, začele uporabljati sisteme televizije zaprtega kroga kot obljubo enake količine nadzora (torej posledične varnosti), kot je v nakupovalnih centrih. (Norris, McMahon in Wood (2004))

Iz istega vzroka dislokacij, pravijo Norris, McMahon in Wood (ibid), ni nenavadno, da so raziskovalci v projektu Urbaneye²⁵ odkrili največ nadzornih kamer na Madžarskem in v Angliji: obe sta namreč preživele velike dislokacije. Anglija pod politiko Margaret Thatcher, Madžarska pa po razpadu socializma. Menijo, da je to tudi razlog za drastično

---

²⁵ Na spletni strani Urbaneye (Urbaneye nd) je veliko povezav na različne raziskave in strokovno literaturo v povezavi s televizijo zaprtega kroga.

povečevanje števila kamer na Kitajskem (ekonomska liberalizacija) in v Južni Afriki (razpad apartheida).

Isti avtorji napovedujejo, da bo uporaba nadzora s pomočjo video nadzornih kamer sicer rasla v vsaki državi drugače, ampak bo slej kot prej postala vseprisotna. Rast bo različna glede na različne krize in dogodke, ki bodo v nekih državah sprožili uporabo oz. razširitev video nadzora. Menijo, da je vprašljiv vpliv video nadzora na preprečevanje novih kriznih dogodkov, vendar je zanje to tudi nepomembno. Predvsem, menijo, gre za to, da morajo politiki storiti gesto, ki daje vtis, da nekaj počno zoper težave, ne glede na (ne)uspeh video nadzora. (ibid)

Za vzpostavitev nadzornih sistemov televizije zaprtega kroga so običajno potrebna velika finančna sredstva države. Do 11. septembra 2001 so bile vlade večinoma pripravljene investirati le v majhne nadzorovalne sisteme, orientirane na specifične problematične tarče lokalne narave. Po 9/11 pa so se razširile državne investicije predvsem v nadzor transportnih sistemov in infrastrukture (prvenstveno tistih, ki vključujejo mednarodna potovanja). (ibid)

Žongliramo lahko s vprašanjem, ali gre pri video nadzoru za idejo preprečevanja kriminalitete, ali za idejo nadziranja ljudi. Sicer je res, da nadzor nad ljudmi preprečuje nastanek kaznivih dejanj in prekrškov, vendar pa hkrati drži tudi, da posameznika sili, da svoje vedenje spreminja in prilagaja nečemu, kar naj bi bilo družbeno sprejemljivo (in posledično na nek način omejuje njegovo svobodo). Koskela (2004) piše, da policija zagovarja video nadzor z argumentom zmožnosti nadziranja večjega obsega prostora z istim številom osebja v primerjavi s patroljiranjem.

Da namen video nadzornih sistemov ni vedno nadziranje ljudi, priča dejstvo, da se uporabljajo v industrijski proizvodnji za nadzor avtomatiziranih procesov oz. za nadzor okolij, neprimernih za človeka. Prav tako lahko ljudem pomagajo ali olajšujejo opravljanje dela oz. aktivnosti, saj lahko posnetke kamer v sistema televizije zaprtega kroga spremljamo iz oddaljenih nadzornih sob. Primer uporabe sistema televizije zaprtega kroga

v pomoč ljudem so kamere, postavljene na podzemnih železnicah, ki omogočajo sprevodniku, da se prepriča, ali so ljudje res oddaljeni od vrat, preden vlak zapelje naprej.

Zagovorniki video nadzora so se povezali v skupnost Internetne oči²⁶. Gre za skupnost, ki želi, poleg uradnih nadzornih kamer, v javno dostopne nadzorne sisteme vključiti tudi posnetke nadzornih kamer iz trgovin in spletnih kamer posameznikov. Pravijo, da so ti posnetki dostopni preko njihove plačljive spletne strani izključno registriranim uporabnikom, ki pristanejo na pogoje uporabe. Gledalec naj ne bi imel nadzora nad podobami sistema televizije zaprtega kroga, ki so mu dostopne. Zavaljo zaščite zasebnosti naj ne bi bilo mogoče spremljati posnetkov spletnih kamer, če imajo lastniki nadzornih kamer isto poštno številko kakor gledalec preko spleta. Namen vključevanja več kamer v javno dostopne nadzorne sisteme je po mnenju Internetnih oči ta, da naj bi več oči bilo sposobno laže prepoznati ogrožanje lastnine in varnosti ter opozarjati na sumljiva dogajanja. Spletna stran ima sistem točkovanja (denarnih nagrad) glede na opozarjanje registriranih uporabnikov na zgoraj omenjene grožnje in sankcije za tiste, ki spletno stran zlorablajo. (Internet eyes nd)

Mnoge nadzorne kamere so pokrite s pol prozorno plastično oblogo, kar onemogoča, da bi se videlo, v katero smer je obrnjena kamera. V trgovinah naj bi se mnogokrat na strop pritrdilo le prazne obloge, da bi se povečal vtis večje številčnosti kamer. Večinoma se takšne kamere uporabljajo v igralnicah in prodajalnah. (Wikipedia6 2011)

Slika 4.2: stropna kamera s pol prozorno plastično oblogo (Wikipedia13 2011)

---

²⁶ Ang. The Internet Eyes Community

4.6 Urbani panoptikon

Po Foucaultu (2004) je prostor ključen pri razlagi družbenih odnosov moči. Koskela (2003) pa dodaja, da moč ustvarja tudi določen tip prostora.

Za Koskela obstaja veliko paralel med benthamovim Panoptikonom in modernimi mesti. Ker se število kamer v mestih drastično povečuje, Koskela (ibid) pravi, da so mesta postala en velikanski panoptikon. Imenuje jih urbani panoptikon.

Identične paralele med benthamovim in urbanim panoptikonom ni mogoče potegniti, opozarja Koskela (ibid). Ljudje so v mestu morda res metaforično zaprti, vendar niso izpostavljeni izolaciji. Mesto je navsezadnje kraj neskončnih srečanj. Mesto je kot nasprotje zaporu tudi polno raznovrstnosti. Zato gre se le za uporabo večine principov in karakteristik mehanizmov obeh panoptikonov.

Koskela (ibid) pravi, da so tako mesta, kot panoptikon, nekakšni laboratoriji moči. Nadzor povezuje znanje, moč in prostor. Rutina nadzorovanja naredi uporabo moči instinktivno – ljudje so nadzorovani, kategorizirani, disciplinirani in normalizirani. Avtor opozarja, da bi mestni centri morali biti arena praznovanja raznolikosti, in se boji, da bo video nadzor pripeljal do homogenizacije in purifikacije urbanega prostora.

Koskela (ibid) prav tako opozarja, da video nadzor sam po sebi ne bi bil toliko močen, če ne bi šel vstric z računalniško digitalno tehnologijo, ki nadzor širi iz fizičnega v kibernetičen prostor. Ko se nadzorne kamere povežejo z registracijami obiskovalcev in s programi za prepoznavo obraza, se nadzor začne gibati na spolzkih tleh človekovih pravic iz zasebnosti. Nekoč je nadzor bdel nad anonimno množico, danes pa prepoznavna posameznika in njegove lastnosti ter v trenutku le-tega poišče v različnih podatkovnih bazah. Fizičnega človeka spremlja njegov podatkovni dvojnik, nekakšen digitalni posameznik.

V mestu je absolutna vidnost (disciplinirajoči pogled) legitimirana z obljubo absolutne varnosti. Ker urbani panoptikon v sebi nosi »sanje po transparentni družbi« (ibid: 6), je

vidnost razumljena kot nasprotje temačnih prostorov. Temačni prostori pa so razumljeni kot cone nereda, ki se jih ne bi smelo tolerirati, saj naj bi s seboj nosili grožnjo. Nadzor, ki osvetljuje²⁷ naj bi zato razkužil urbani prostor in izključil »druge«, kot so alkoholiki, narkomani, tatovi, berači. Tako naj bi bilo več prostora za potrošnjo in potrošnike. »Vidnost je čistoča: svetloba se enači z milom.« pravi Koskela (ibid: 7). Tako video nadzor postane močno orodje za uveljavljanje izključevanja. Vizualna pojava človeka je osnova za predsodke in stereotipe, video nadzor pa na osnovi zunanjšega videza lahko »najde« sumljivo izgledajoče mlade, brezdomce, politične aktiviste, ipd.²⁸ Sistem urbanega panoptikona je narejen tako, da je v njem odsotnost uporabe sile: varnostniki in policisti postanejo le posredovalci (mediatorji) moči.

Tudi če vidimo kamero, ne moremo vedeti, ali je prižgana, oziroma, ali se njeni posnetki kam shranjujejo, ali je v danem trenutku sploh kdo nadzorni, ki njene posnetke gleda. Samo iz postavljene kamere tudi ne moremo vedeti kota snemanja in sposobnosti približevanja le-te. Skrite nadzorne sobe tajijo ljudem od kod so gledani, saj je tehnološko mogoče video posnetke gledati iz drugega nadstropja, stavbe, mesta in celo države. Ljudje izpostavljeni nadzoru, so prisiljeni zaupati nekemu drugemu, ki ga ne morejo videti. Ker je kamer lahko več (se digitalno oko množi) in se njihovi posnetki lahko spremljajo na več monitorjih, je urbani panoptikon, kot navaja Koskela (2003), pravzaprav polioptikon oz. omnikon. Vsak morebiti v nekem trenutku gleda vsakega, kadarkoli, kjerkoli. »Gledani se sooča s konstantno torturo naključnega, vendar vedno mogočega pogleda.« (ibid: 11)

V zaporu od povsod viden nadzorni stolp, v mestu pa tudi ob skritosti video kamer vendarle ostajajo oznake, da je neki kraj pod video nadzorom. Tako so pri obeh znaki nadzora vidni. Dejstvo je, da nekdo, ki si želi izogniti nadzoru video kamer, ne more živeti v modernem mestu, še posebej ne v mestnem jedru in nakupovalnih središčih. Zato mesta v tem smislu vendarle predstavljajo prostor omejitev.

---

²⁷ Razac pravi, da morajo biti ljudje in prostori vizualno dostopni, kar pomeni, da so dovolj blizu in dovolj dobro osvetljeni, da ni nobene temne ovire, ki bi prečila polje vidnosti. (2007: 77)

²⁸ Video kamere se lahko celo uporabljajo kot sredstvo spolnega nadlegovanja, saj omogočajo voajerističen pogled. Za moške, pravi Koskela (2003), velja, da so večkrat cilj nadzora, ženske pa večkrat cilj voajerističnega pogleda video nadzornikov.

Urbani pantopikon ima za razliko od benthamovega kontekstualno naravo. Kaj je sprejemljivo na nekem mestu in ob nekem času se spreminja. Kar je sprejemljivo obnašanje na šolskem dvorišču, ni sprejemljivo v mestnem centru. Kar je običajno obnašanje ženske podnevi, velja za nepremišljeno ponoči. Norme se spreminjajo glede na spol, starost in lokacijo.

Mesta veljajo za kraj svobode, saj so ljudje v njih lahko anonimni, predvsem pa osvobojeni družbenih pritiskov soljudi v majhnih krajih. Vendar vlogo redarja, oskrbovalca družbe z »ustreznim obnašanjem« v mestih nosi video nadzor. »Metaforično«, pravi Koskela (ibid: 12) »je nadzorna kamera pištola.«

4.7 Kdo naj bi nadziral koga?

Tudi posamezniki so tisti, ki izvajajo nadzor. Ideja transparentnosti oblasti prihaja izpod peresa avtorja Jeremyja Benthama. V svojem eseju o vladi in gospodarstvu (1843)²⁹ poudarja pomen publicitete vladanja (transparentnosti oblasti). Meni, da ni prav karkoli, kar bi bilo ljudstvu neznano. Oblast bi morala ljudstvu dokazati, da ga ne želi ogoljufati, presenetiti. Ljudstvo bi v zameno za transparentnost pri vladanju vladi namenilo svoje zaupanje. Pravi, da je publiciteta absolutno nujna, da lahko volivci sploh delujejo na podlagi znanja. Izpostavljenost vlade nadzoru ljudstva le-to disciplinira, onemogoča korupcijo in zarote.

Glavna Benthamova teza je, da netransparentnost in skrivanje oblasti kaže na njeno nemoralnost. Bentham (ibid) pravi, da se nezaupljivost vedno povezuje s skrivnostjo. Zakaj bi se oblast skrivala, če je ni groza, da bi bila vidna?

Načelo je isto kot pri Panoptikonu, le da se vlogi nadziranega in nadzirajočega zamenjata. Razlika med idejama je, da v Panoptikonu manjšina nadzira večino, pri publiciteti oblasti pa večina nadzira manjšino. Oba sistema pa temeljita na popolnem nezaupanju. Gre za

---

²⁹ V drugem poglavju, ki ga je naslovil Of publicity.

stroj, ki bdi nad ravnanjem posameznikov, hkrati pa ni v nikogaršnji lasti in ga torej ni moč zlorabiti.

Čeprav je bila Benthamova zamisel naperjena proti netransparetnosti oblasti, danes ta argument postaja glavno orožje proti posameznikom. Posamezniki, ki želijo zaščititi to, kar smatrajo za zasebno, so deležni očitkov o skrivanju in s tem o nemoralnosti – češ, da je vse, kar se dogaja zakrito pred javnostjo, nujno podvrženo korupciji in nemoralnosti. Če si resnično zgleden državljan, ki spoštuje zakon, zakaj (se) potem skrivaš? Današnji argument je, da naj bi bil dober državljan neprestano transparenten za oblast in družbo. Netransparetnost naj bi že sama po sebi nosila slabosti in sum usmerjen proti posamezniku. Pojavlja se vsiljena enačba, ki enači odkritoljubnost z odprtostjo do nadzora. Nadzor naj bi bil dokaz za avtentičnost, ta avtentičnost pa postane del procesa samo-izražanja, samo-realizacije in samo-potrditve, nekakšna obljuba o osebni rasti in avtentičnosti izkušnje.

Nazoren primer takšne miselnosti je uporaba kriptografije. »Uporaba kriptografije v civilne namene je bila vedno predmet številnih razprav in poskusov omejitev, hkrati pa je bila njena uporaba v vojaške in obveščevalne namene popolnoma neomejena.« (Kovačič 2006: 36)

Koskela (2004) vidi ključno vlogo upora proti raznoraznim oblikam nadzora v internetu. Sicer pravi, da internet ni demokratičen forum, kakršnega so promovirali ob njegovem nastanku (vendarle je vsak klik na spletu zabeležen), vendar internet ponuja političen aktivizem, imenovan haktivizem (ibid: 7)³⁰.

Koskela (ibid) pravi, da odpor zoper nadzor vodi v dve veji:

- nasprotovanje nadzoru,
- proti-nadzor.

---

³⁰ Internetnih komunikacij se poslužujejo mnoge (globalne) uporniške skupine in gibanja, internet omogoča dostop do alternativnih virov novic, ob kombinaciji s kamerami na mobilnih telefonih mogoča hitro produkcijo novic, preko različnih spletnih strani in forumov lahko različne skupine izražajo svoje proti-večinsko mnenje in kritiko.

Nasprotovanje nadzoru vključuje skrivanje pred le-tem, zahteve po strožjih regulacijskih ukrepih, borbo za cone brez video nadzora. Kot projekt nasprotovanja nadzoru je Institut za aplicirano avtonomijo³¹ razvil projekt, imenovan *Isee*. Gre za prikazovalnik poti, ki na bazi podatkov o sistemih televizije zaprtega kroga obiskovalcu izračuna pot, po kateri lahko ta gre od začetka do cilja svoje poti tako, da se izogne nadzornim kameram (ali pa se pojavi pod nadzorom najmanjšega možnega števila kamer). Pravijo, da spletna stran ne izračuna linije najmanjšega odpora, ampak linijo najmanjšega nadzora. Glavi argument ustvarjalcev projekta je, da hočejo ljudem pomagati pri bolj aktivnem odločanju, kdaj so snemani (nadzorovani) in dvigniti nivo zavedanja javnosti o video nadzoru. Na svoji spletni strani pravijo, da je najbolj smotrno, da njihovega projekta okoriščajo manjšine (za katere pravijo, da so rade tarča neargumentiranega policijskega nadzora na bazi stereotipov), ženske (pravijo, da so le-te tarče voajerističnega pogleda preko nadzornih kamer), mladi (ki so velikokrat člani različnih subkultur in naj bi bili zato na bazi stereotipov bolj izpostavljeni nadzoru), ljudje, ki vizualno ne ustrezajo nekemu okolju (torej vsi, ki lomijo družbena pravila nekega okolja s svojim izgledom), aktivisti (na spletni strani pravijo, da se velikokrat nadzira aktiviste tudi takrat, ko ne počno nič protizakonitega) ter vsi ostali, ki svojega življenja nočejo razkazovati anonimnežem za nadzornimi kamerami, pa četudi ne počno nič ilegalnega ali motečega za okolico. Prav tako opozarjajo na dejstvo, da je veliko sistemov televizije zaprtega kroga v lasti zasebnega sektorja (kot so recimo video kamere na bankomatih), ne glede na to, da snemajo javne prostore in kraje. Tako je nadzor nad lastništvom in možno prodajo video posnetkov tretjim osebam zmanjšan ali celo nemogoč. Za slovenski prostor je projekt zanimiv zato, ker na svoji spletni strani pravijo, da karte poleg New Yorka in Amsterdama, vključujejo tudi Ljubljano. (Institut za aplicirano avtonomijo nd)

Drugi tip aktivizma, proti-nadzor, se poslužuje tehnik nadzora nad tistimi, ki sicer nadzirajo, in sicer z istimi sredstvi in orodji. Predvsem se poslužuje majhnih, prenosljivih in kar se da na videz skritih snemalnih naprav. Večna pripravljenost na nadziranje naj bi bila vir moči in vir zaupanja v tehnologijo, ljudi in medčloveške odnose.

---

³¹ Ang. Institute for Applied Autonomy

V aktivizem proti-nadzora se povezujejo mnoge skupine in pojavljajo mnoga gibanja. Opozarjam le na tri:

Video vohljanje³²

Je gibanje hekerjev-umetnikov, ki uporabljajo posnetke nadzornih kamer za lastne namene. Ideja se je začela v Veliki Britaniji, širi pa se tudi drugod po svetu.³³ Video vohljači prežijo na slabo varovane (ali nezavarovane) sisteme televizije zaprtega kroga. Z ustreznimi oddajniki lahko »ugrabijo« posnetke nadzornih kamer. Znane so ugrabitve in medsebojne zamenjave video nadzornih posnetkov restavracij s hitro prehrano. (Werth 2008) Video vohljanje omogoča vohljaču ugotoviti število kamer v njegovi okolici, prav tako lahko ugotovi lokacije le-teh. Poleg tega lahko »ugrabljene« posnetke posnamejo za lastne namene. Začeli so se že pojavljati filmi, narejeni iz »ugrabljenih« posnetkov sistemov televizije zaprtega kroga (Dodson 2008). Ali bo video vohljanje postalo nov družbeni fenomen, ostaja vprašanje, vendar se video vohljači opirajo na antropološki argument, da opazovanje spremeni opazovano.

Igralci za nadzorne kamere³⁴

So skupina, ustanovljena leta 1996 v New Yorku. Na svoji spletni strani pravijo, da protestirajo proti uporabi nadzornih kamer na javnih mestih, saj naj bi kršile ustavno pravico do zasebnosti. Za svojo točko upora so si izbrali izvajanje predstav pred nadzornimi kamerami, prilagojene le-tem. Skupina pravi, da se za svoj upor okoriščajo lastne vidljivosti: pojavljanja v javnosti, intervjujev v medijih, pojavljajo se na spletnih straneh. Ključ njihovega delovanja je, pravijo, razbiti mit, da so nasprotniki nadzora le tisti posamezniki, ki hočejo nekaj prikriti. (Surveillance Camera Players nd)

---

³² Ang. video sniffing

³³ Velika Britanija je okronana za najbolj s kamerami nadzirano državo na svetu. Werth (2008) navaja podatek, da je na Otoku 4,2 milijona nadzornih kamer in da se Londončan povprečno dnevno pojavi na 300 različnih nadzornih kamerah.

³⁴ Ang. Surveillance Camera Players

Straža Velikega Brata³⁵

Angleški nasprotniki video nadzora so leta 2009 ustanovili skupino imenovano Straža Velikega Brata. Zase pravijo, da se borijo proti eroziji svoboščin ljudi, dramatičnemu razmahu nadzornih moči nad posamezniki, širitvi države podatkovnih baz in zlorabam osebnih podatkov.

Problemov se lotevajo z raziskovanjem predvsem zakonodaje, običajno sproženim z aktualnimi dogodki. Na osnovi ugotovitev organizirajo kampanje za zaščito človekovih pravic in osebne svobode, ki so prilagojene ugotovitvam oz. problemu.

Slika 4.3: Emblem skupine Big Brother Watch (Wikipedia14 2011)

4.8 Domače spletne kamere

Koskela (2004) meni, da domače spletne kamere ostajajo izven obeh vej upora zoper nadzor: njihova naloga je redko biti del proti-nadzora, sploh pa ne pripomorejo k manjši vidljivosti, kar je cilj nasprotovanja nadzoru. Kaskela vidi uporabo spletnih kamer kot aktivnost, skozi katero ljudje iščejo aktivnejše sodelovanje v neskončnih vizualnih reprezentacijah. Domače spletne kamere naj bi ljudem dajale občutek, da je njihova podoba v njihovi lasti in da niso objekti, temveč subjekti. Ljudje naj bi »ponovno zahtevali copyright pravice lastnih življenj. Logika je preprosta; če lahko praktično vsakdo daje v obtok naše podobe, zakaj jih ne bi kar sami.« (ibid: 8)

Kar ljudje prikazujejo na domačih video kamerah, tradicionalno velja za ekshibicionizem. Vendarle ljudje ne hodimo goli ali v spodnjem perilu po ulici; ko je zunaj temno in imamo v stanovanju luč, zagrnmemo zavese. Poleg tega spletne kamere prikazujejo podobe po internetu in do njih imajo lahko dostop tujci. Začetnica na področju domačih spletnih kamer je Jennifer Ringley (JenniCam), ki je svojo spletno kamero postavila 1996. Danes jo razumemo kot pionirko področja, in ne kot izjemo³⁶.

³⁵ V izvirniku Big Brother Watch

³⁶ Vpliv JenniCam na razvoj formata resničnostnega šova v poglavju, namenjenemu resničnostnim šovom.

Koskela pravi, da je zgodba Jennifer Ringley tista, ki najbolje pokaže osnovna režima, skozi katera deluje moč. Prvi je režim reda, drugi je režim sramu. Oba režima kažeta, kako vidnost in transparentnost označujeta moč in nadzor. (ibid: 9)

Režim reda je način, kako družba regulira posameznike. Zbirati informacije o posameznikih se razume kot vzdrževanje kontrole. Vsakodnevno življenje, in ne le potencialna dejanja kriminala, je podvrženo zakonom in je regulirano. Metafora za režim reda so socialistične in komunistične države (verjetno najbolj znan opis v literarnem svetu je Orwellov roman 1984).

Režim sramu za Koskela pomeni ponotranjanje nadzora, kot ga na primer opisuje Foucault. Režim sramu ohranja ljudi pokorne in poslušne enako učinkovito kot katerikoli nadzor, ki prihaja od zunaj. Zavrnitev le-tega se razume kot nekaj nesprejemljivega in prevzetnega.

Ta dva režima sta najučinkovitejša, če delujeta skupaj. Če posameznik zavrne razkazovanje svojega intimnega življenja, zavrne sodelovanje v obeh režimih nadzora. Spletne kamere pa naj bi rušile režim sramu. Večina domačih video kamer kaže trivialne posnetke, zato Koskela meni, da sami posnetki ne kažejo odpora proti nadzoru. Zanj domače video kamere niso političen aktivizem, temveč je razkrivanje samo po sebi politično dejanje. Tradicionalno (foucaultovsko) razumevanje moči namreč enači gledanje z močjo. Tisti, ki lahko vidi, je na poziciji moči, je močnejši od tistih, ki so videni. Moč v disciplinarni družbi ni v lasti, temveč se izvaja. Nadzor je učinkovitejši do tistih, ki so se pripravljani (bolj) podvreči (vsevidnemu) pogledu. Nadzor je učinkovitejši do tistih, ki so pripravljani narediti svoje življenje transparentno. In domače spletne kamere naj bi s prostovoljnim podrejanjem videnosti svojih uporabnikov prišle v nasprotje s tradicionalnim razumevanjem vidnosti v povezavi z močjo.

Za razliko od klasičnih sistemov televizije zaprtega kroga so spletne kamere odprt sistem, ki deluje na meji med fizičnim in kibernetičnim prostorom. Zato moč, ki izhaja iz domačih spletnih kamer, ne more, kot pravi Koskela (ibid), izhajati iz tega, kdo gleda, kajti video prezentacije domačih spletnih kamer preko interneta omogočajo (enako kot pri klasičnem nadzoru), da našega gledalca ne poznamo in da lahko gleda praktično kdorkoli. Prav tako

Koskela (ibid) meni, da ne gre za vprašanje prostovoljnosti, saj se lahko nekdo prostovoljno podreja nadzoru tudi v javnem prostoru. Zanj je odgovor v delovanju oz. učinku. Včasih je lahko prav dejstvo, da bi bil kriminallec viden po televiziji, zanj pomemben motiv zločina. Lastniki spletnih kamer pa naj bi bili sposobni sami regulirati svoje podobe. Seveda z zavedanjem, da enkrat, ko te podobe pridejo na internet, njihov lastnik nad njimi izgubi kontrolo uporabe.

4.9 Participativni panoptikon

Vse večja dostopnost in razširjenost spletnih, prenosljivih kamer in kamer na mobitelih, ter prisotnost nadzornih kamer večajo bojazen, da smo nenehno nadzorovani.³⁷ »Namesto pričakovanj, da nas kamere podrejajo nadzoru Velikega Brata, smo se spremenili v množico Bratov in Sester, ki nadzorujejo drug drugega.« (Zajc 2005: 28) Sicer nadzor vladnega Velikega Brata in peščice korporativnih Velikih Bratov obstaja in bo obstajal še naprej, vendar so napovedi takšne, da bodo prevladali milijoni kamer v rokah milijonov malih Bratov in Sester. »S seboj bomo nosili orodja lastne transparentnosti in mnogi, morda celo vsi, bodo to počeli prostovoljno, celo z veseljem.« (ibid: 29) Ta pojav ameriški interpret kulturnih potencialov tehnologij Jamais Cascio imenuje participativni panoptikon.

Panoptikon Jamaisa Cascia dodaja benthamovem sistemu nadzovanja širši pomen: predstavlja družbo, v kateri smo vsi konstantno nadzorovani. Participativnega panoptikona ne vsili zlobna birokracija ali brezoblična korporacija, vendar se oblikuje iz odločitev državljanov. Gre za nenehno nadzorovano družbo, vendar od spodaj, od državljanov samih. K temu znatno pripomore vse manjša in lažja video tehnologija ter razvoj tehnologije v smeri digitalne analize in obdelave. Vendar se je potrebno zavedati, da »Bolj kot vsi postajamo avtorji sodobne avdiovizualne kulture, bolj tudi vsak od nas nosi del odgovornosti za to, kakšno prihodnost s tem oblikujemo.« (ibid: 34)

---

³⁷ Pesem, ki opisuje paranojo pred večno gledanostjo in spraševanjem, le kdo in če sploh kdo bi me lahko gledal ta trenutek, je na primer pesem *Somebody is watching me* (Nekdo me opazuje), izvajalcev Rockwella, Michaela Jacksona in Jermainea Jacksona iz leta 1984. Isto tematiko na primer opeva tudi pesem *Somebody's eyes* (Oči od nekoga) iz mjuzikla Footloose iz leta 1998.

Prvi korak participativnega panoptikona se je začel s prvim mobitelom, ki je vseboval tudi kamero (model Sharp J-SH04 in 05). Debitiral je na Japonskem tržišču leta 2000. V roku treh let so postali mobiteli s kamerami ne le zaželeni, ampak povsem vsakdanji izdelek. Možnost snemanja in oddajanja video posnetkov je tako prišla v vsak žep, dostopna ob vsakem trenutku. (Cascio 2005)

Cascio (ibid) razume mobilno telefonijo, predvsem mobilne telefone z video opremo, kot transformacijo družbe, ki lahko ob boku stoji televiziji in računalniku. Televizija naj bi bila medij pasivnega sprejema, računalnik medij aktivnega sodelovanja, mobilni telefoni pa so zanj medij pasivnega sodelovanja, sposobni povezave in interakcije brez pozornosti uporabnika. Narejeni so z idejo, da so vedno vključeni (oziroma izključeni le ob redkih priložnostih) in so naprave, ki »mirno čakajo« v torbicah in žepih na aktivnost, ki se lahko pojavi kadarkoli. So torej naprave večne pripravljenosti.

Uporaba kamer na mobitelih se že uporablja kot sredstvo tele-medicine v odročnih delih sveta. V času pisanja tega dela so se v Sloveniji razširile QR kode³⁸ na skoraj vsak reklamni plakat, že razvita je tehnologija prepoznave obraza preko kamere mobilnega telefona. Kamera v žepu naj bi po Casciovem mnenju pripeljala do nepotrebnosti naracije, saj bi svoje doživljanje dneva ljudem preprosto pokazali in o njih ne bi bilo več potrebno pripovedovati. Cascio gre celo do trditve, da bodo ljudje »napad« na njihove naprave za elektronske spomine (kot so mobilni telefoni in dlančniki) začeli postopoma dojemati kot napad na njihov lasten spomin (kot omejitve tega, kar je ljudem dovoljeno zapomniti si)³⁹. Bolj kot bodo ljudje razumeli kamere kot podaljške sebe, težje bo omejiti njihovo uporabo.

---

³⁸ QR koda (kratica za Quick Response kodo) je vrsta dvo-dimenzionalne kode. Koda je sestavljena iz črnih modulov, urejenih v vzorce na belem ozadju. Prvotno je bila razvita za sledenje delom v avtomotivni industriji, danes pa se uporabljajo za mnoge druge namene. Pojavljajo se v revijah, na znakih, oglasih, avtobusih, poslovnih vizitkah, za oglaševanje, označevanje izdelkov v trgovinah,... Večinoma so namenjene uporabnikom mobilnih telefonov. V sebi hranijo URL internetne naslove. Uporabnik mobilnega telefona, opremljenega z ustrežno aplikacijo in video kamero lahko skenira QR kodo. Mobilni telefon potem odpre podatke, na katere se koda nanaša (lahko odpre besedilo, kontaktne podatke, ga poveže s spletno stranjo,...). Uporablja se praviloma tam, kjer naj bi uporabnik potreboval ali hotel več podatkov o neki storitvi ali izdelku. (Wikipedia10 2011)

³⁹ Takšen »napad« je na primer zahteva, da v kinu ali gledališču ugasnemo mobilni telefon.

Ko se enkrat ustvarijo megalomanske podatkovne baze, ki jih bodo ljudje napolnili z na videz banalnimi podatki, bomo lahko z uporabo prepoznave obraza na mobilnem telefonu takoj imeli dostop (preko interneta) do podatkov o tej osebi. Poslovni profil, profili na socialnih omrežjih ipd. (kamor ljudje sami nalagajo podatke o sebi) pa bodo izdali preference in okuse te osebe ter mnenje drugih oseb o njej. Zato svet participativnega panoptikona ni svet zasebnosti in osebnih intimnosti.

Hkrati pa naj bi digitalne prenosne naprave in njihove internetne omrežne povezave omogočale posameznikom, da nadzor (predvsem cenzuro) zaobidejo, pravi Cascio (ibid). Moč kamer na telefonih kaže dejstvo, da ob vsakih večjih neredih in protestih poskuša tisti, proti komur se protestira, odvzeti zmožnosti video snemanja državljanom (najbolj aktualna je prepoved YouTubea, Messengerja in Facebooka ob protestih v Siriji, ki so se začeli marca 2011).

Cascio pravi (ibid), da bi bilo zavaljo praktičnosti participativnega panoptikona (da ne bi zahteval večne prisotnosti mobitela, ki zaseda eno roko ali žepnega fotoaparata, ki v času fotografiranja zasede obe) kamere potrebno vgraditi v druge dnevno uporabljane predmete, kot na primer v očala.

Izogniti se temu panoptikonu le s tem, da zavrremo uporabo tehnologije, je, po mnenju Cascia, nesmiselno. Tako naj bi bili celo v zaostanku glede na druge, če ti video nadzor uporabljajo, mi pa nimamo »proti-orožja« z lastnimi posnetki.

Svet participativnega panoptikona je torej takšen: nepretrgano zavedanje, da v vsakem trenutku lahko nekdo snema naša dejanja in besede. Svet, v katerem so odnosi med ljudmi testirani z večno iskrenostjo, saj lahko v vsakem trenutku iz arhivov najdemo dogodek in se prepričamo, ali se je res odvijal tako, kot druga oseba trdi. Svet, v katerem nikdar ne bo skrbi o pozabljenem imenu, številki ali obrazu. Svet, v katerem boš lahko v vsakem trenutku delil lepoto in grozo danega trenutka z ljudmi stotine kilometrov daleč, dodaja Cascio (ibid).

Čeprav kamere na mobilnih telefonih same po sebi ne tvorijo nadzornega sistema, pa lahko ustvarijo pogoje le-tega. »Z uporabo mobilnega telefona uporabniki konstantno sodelujejo v svojem lastnem nadzoru«, pravi Koskela (2004: 4). Mobilni telefon npr. v vsakem trenutku oddaja lokacijo njegovega nosilca. Koskela dodaja, da pa so hkrati mobilni telefoni pripomoček proti-nadzora. Z uporabo kamer na mobilnih telefonih njihovi ustvarjalci aktivno sodelujejo v ustvarjanju in cirkulaciji podob tako v zasebni, kot v javni sferi. To, da mobilni telefoni oddajajo lokacijo nosilca, postane precej nepomembno, saj v participativnem panoptikonu v ospredje stopi sposobnost mobilne kamere, da razkriva, ne da skriva. »Sicer je voajerski užitek v gledanju, ampak, recipročno, je ekshibicionistična fascinacija nad biti viden.«, piše Koskela (2004: 5).

Moč kamer na mobilnih telefonih je v tem (za razliko od ostalih majhnih prenosljivih video naprav), da mobilni telefoni potujejo z uporabniki na vsakdanja, na videz nezanimiva mesta in so zato sposobni ujeti nenadne nepričakovane dogodke. Poleg tega pa je mobilna kamera mnogo manj vidna kot tradicionalna kamera – snemanje se lahko na videz kaže enako, kakor da nekdo piše tekstovno sporočilo. Istočasno pa je mobilni telefon aktivna naprava, sposobna povezati se s spletom ali drugimi mobilnimi napravami, česar tradicionalna kamera ne more.

4.10 Državljeni kot novinarji

Vsak državljan, ki ima mobitel s kamero, je lahko novinar. Ljudje lahko ujamejo dejanja politikov, zasebna življenja soljudi,... Če v bližini ni prisotnosti video kamere, zdaj to ne pomeni več, da nismo posneti.

Mobilni telefoni, povezava poceni in kakovostnih video kamer ter enostavno dostopna oprema za montažo so rodili zmožnost delati videe kjerkoli. Širokopasovne internetne povezave in 3G mobilna telefonija pa omogočajo, da videe lahko tudi kadarkoli gledamo. Rodili so se blogi, video blogi (na kratko vlogi)⁴⁰ in mobcasti⁴¹. Tako internet postaja vse

---

⁴⁰ Beseda vlog zajema dve besedi: video in blog. Blog je kratica za weblog, kar pomeni spletno publikacijo, ki prinaša redne objave v obratnem kronološkem zaporedju. Zajema lahko različne medije – besedilo, risbe,

bolj raznovrstna zakladnica različnih videov – od parodij do nemontiranih posnetkov iz aktualnih lokacij.

Blogi in vlogi se še vedno razvijajo s sočasnim razvojem programske opreme, ki poenostavlja oblikovanje in urejanje spletnih strani. Začetki blogov segajo v drugo polovico 1990-ih, ko so postali individualizirane različice spletnih forumov (identiteto je začela določati osebnost lastnika bloga). Leta 2003 se beseda weblog pojavi v Oxford English Dictionary. Blogi so pomembno vlogo dobili v kontekstu dilem povezanih z vojno v Iraku – poročanje udeležencev v vojni je dajalo drugačno perspektivo od uradnih virov informacij. Dokaz moči blogov na slovenskem je Fredi Miler s pesmijo *Vedno si sanjala njega*, ki so jo proslavili prav blogerji. (Zajc 2006)

»Blogi so najučinkovitejša realizacija pravice do komuniciranja kot pravice do sprejemanja in hkrati aktivne pravice do oblikovanja medijskih vsebin, kar jih poznamo. ... Kot taki opravljajo kar dve temeljni kulturni in družbeni funkciji. So korekcija delovanja velikih medijev in vzvod oblikovanja globalne skupnosti zunaj pritiskov globalizacije. So ključni dejavnik oblikovanja novega medijskega okolja, v katerem se krepi moč državljanov samih kot novinarjev.« (Zajc 2005: 208)

Vlogerji in blogerji niso zavezani profesionalni etiki (kot so profesionalnimi novinarji) in zato je med njimi veliko novinarjev. Vlog lahko poroča o vsem, kar se zgodi v okolju vlogerja pravzaprav brez cenzure. Njihova moč sicer ni neomejena, saj so tudi vlogerji in blogerji podvrženi delanju napak. Vendar se tukaj izkažejo prednosti blogsfere – drugi udeleženci lahko avtorjeve objave in podatke popravljajo (na primer sistem Wikipedije). »Nikoli v zgodovini se še ni zgodilo, da bi en medij ponujal toliko možnosti objavljanja tako veliki množici ljudi, kot to omogoča internet. Še nedavno so bili edini način, da svoja besedila in svoje podobe posredujete svetu, klasični mediji: tisk, radio in televizija. Danes

---

videoklipe, fotografije, povezave na druge spletne strani. Blogi so lahko posvečeni eni temi in vključujejo več avtorjev, ali pa lahko imajo enega avtorja, ki piše o mnogih temah. Družbena komunikacija, ki se dogaja v svetu blogov (kajti vsak ima možnost neposrednega odziva in objave komentarjev), se imenuje blogosfera (Zajc 2005: 206)

⁴¹ Mobcast je objava preko mobilnega telefona. Omogoča prenos zvoka, podob in besedila.

lahko vidimo, slišimo ali preberemo besedno osebno izkušnjo nekoga drugega v blogu, podcastu, mobcastu ali vlogu skoraj takrat, ko se mu dogaja. Dejstvo, da lahko nekaj pošljemo po vsem svetu v trenutku z enim samim klikom, je gotovo ena od privlačnosti bloga. Razvoj video tehnologije, pri čemer vse več ljudi na spletnih straneh objavlja svoje videe, še bolj krepi sposobnost, da podajamo izkušnjo v resničnem času.« (ibid: 211)

Prelomnica moči podob iz vlogov je bil cunami v Indijskem oceanu decembra leta 2004, ko so video posnetke iz vlogov začele objavljati tudi velike televizijske hiše.

Novi računalniki, že opremljeni s programi za montažo, ljudem omogočajo, da niso le zvezde svojih oddaj, ampak tudi režiserji, producenti. Nova generacija mobilnih telefonov omogoča snemanje in pošiljanje videa. Z vse manjšimi snemalnimi napravami naj bi ljudem bilo omogočeno, da prevzamejo vlogo snemanja in dokumentiranja sveta stran od uradnih medijskih virov. Dostop do medijske produkcije s seboj nosi obljubo o večji moči ljudem.

»Poceni prenosne video kamere so spremenile državljane v nekakšne medijske kiborge.« (Zajc 2006) Državljanji so stalno na preži, da bi posneli nove incidente, snemajo sebe in svoje družine, to pa potem tudi kažejo (seksualne afere s posnetki Severine, Pamele Anderson, oddaja *TV Tuba* na Kanalu A ipd.). Prenosne kamere in njihovi posnetki na vlogih so postali orožje proti politični propagandi, pravi Zajceva (ibid).

Odgovor velikih medijskih hiš na vse boljše opremljenost in moč državljanov za ustvarjanje avdio vizualnih vsebin ter vse večje zahteve gledalcev po pripovedi iz prve roke so bile nove televizije kot je kanadska *ZeD TV*⁴² in nekateri drugi participativni (oz. državljanski) mediji⁴³. Večinoma pa so se velike medijske hiše specializirale v televizijsko zabavo. Oboje (sodelovanje gledalcev in zabavo) je združil resničnostni šov.

---

⁴² *ZeDTV* je bila ustanovljena leta 2002 in je prenehala delovati leta 2006.

⁴³ ki so se razvili sočasno s popularnimi TV formati in temeljijo na načelu, da je vir informacij očitavec, ne novinar-posrednik. Državljanji mediji veljajo za premik od linearnega podajanja zgodb v 20. stoletju (množični mediji) k razvoju medijev množic 21. stoletja (kjer se državljani in državljanke same obveščajo, izobražujejo in zabavajo). Po Rathergate (CBS) in primeru David Kelly (BBC) se je še bolj razširilo

4.11 Video nadzor v resničnostnem šovu: nadzorovanje za razvedrilo

Definicija resničnostnega šova je zelo široka. Žarki (2007) pravi, da resničnostni šov danes razumemo predvsem kot sodobne tekmovalne formate, ki se jih lahko spremlja 24 ur na dan, sedem dni v tednu. Med resničnostne šove bi lahko šteli tudi video dnevnike, tekmovalne šove, oddaje, kjer izbirajo talente, opazovalne dokumentarne filme, interne televizije (torej video nadzor), posnetke z video kamerami (npr. nujne službe na delu). Vendar je vsem skupno to, da dajejo poudarek na reprezentaciji običajnih ljudi in da zase trdijo, da temeljijo na nezrežiranih in spontanih trenutkih, ki naj bi razkrivali neposredno resničnost. Andrejevic (2004) pravi, da je zanj definicija resničnostnega šova zabava brez scenarija, ki se zanaša na prostovoljno podreditev obsežni kontroli (nadziranju) ritma in dogodkov v vsakodnevnem življenju. Pribac pa dodaja, da je »novost nove generacije resničnostnih formatov le v njihovi šokantni odkritosti, ki pometa s sramežljivostmi in zadržki prejšnjih izvedb resničnostne televizije.« (Pribac v Razac 2007: 218)

Novo pri resničnostnem šovu je to, da za razliko od ostalih formatov ne nudi pobega iz resničnosti, ampak pobeg v resničnost. Največ gledalcev resničnostnih šovov je starih med 18 in 24 let (Andrejevic 2004), ki so še posebej zanimivi oglaševalcem. Žanr je razumljen za manj predvidljivega kot fikcijski program. Do leta 2000 so resničnostni programi veljali za posebnost, danes pa predstavljajo osrednjo medijsko vsebino. (Zajc 2008) Postali so pomemben tržni instrument za pridobivanje mladih občinstev, ohranjanje pozornosti javnosti in vir dobičkov. So poslovni model (pomemben vir dobička preko oglaševalcev v programu, telefonskih impulzov, plačljivih vsebin ipd.), za katerega je značilna kombinacija medijev (TV, splet, mobilna telefonija).

Resničnostni šov je televizijski format. Najbolj uspešni so tisti televizijski formati, ki temeljijo na udeležbi občinstva, kajti osebna udeležba in osebna izkušnja veljata kot razlog zaupanja in znak zanesljivosti. »Resničnostni programi so način, kako nove digitalne tehnologije opravljajo vlogo omogočanja prisotnosti na način odsotnosti.« (Zajc 2006)

---

prepričanje, da je pomemben vidik verodostojnosti medijev osebna vpletenost (izkušnja iz prve roke), saj nihče ni imun na lastne napake. Novi mediji, kjer so novinarji kot državljani in državljani kot novinarji, so dobili dodatno težo. (Zajc 2006)

Eden prvih formatov je bilo tekmovanje za pesem *Eurovizije* v okviru Evropske radiodifuzne zveze, danes pa večina formatov nastane v okviru zasebnih televizij. Tudi *Veliki brat* je nastal tako.

Veliki brat je prelomen, saj je prvi uporabil potencialne novih tehnologij (interneta, mobilne telefonije) v korist televizije. Ponudil je reformulacijo Orwellove fraze. »Resničnostni« *Veliki brat* ni več Orwellov brezobličnež, ki sočasno opazuje milijone ljudi. Sedaj milijoni ljudi gledajo *Velikega brata*. Nadzor je postal preko medijev prenesen spektakel.

Utrditev nadzora v resničnostnih šovih kot oblika zabave se je pojavila z domačimi spletnimi kamerami. Le-te so se usmerjale v vsakodnevne, povprečne dele življenja. V nasprotju s policijskim nadzorom, komercialni nadzor nima namena ujeti izrednih dogodkov naših življenj, temveč vsakodnevne, morda na videz celo trivialne trenutke, ki karakterizirajo rutinske ritme potrošnje.

Za prvo javno spletno kamero velja približan posnetek avtomata za kavo v računalniškem laboratoriju na Univerzi v Cambridgeu. Kavni avtomat si je delilo veliko ljudi in do njega so nekateri morali prehoditi veliko nadstropij. Zato so se programerji odločili, da bodo ustvarili na lokalnem omrežju dostopen sistem, preko katerega bo vsak lahko videl, če je v avtomatu še kaj (dovolj) kave. Leta 1993 je bil ta t.i. »coffeecam« prenos predstavljen na internet in velja za prvi šov spletne kamere, ki je bil predvajan v živo in 24 ur na dan. (Andrejevic 2004)

Velikega brata je spodbudil projekt Jennifer Ringley, ki je v svojo študentsko sobo namestila spletno kamero (imenovano *JenniCam*). Le-ta je 24 ur, vse dni v tednu oddajala fotografije, ki so se osveževale vsake 3 minute. Njena spletna stran je na vrhuncu popularnosti imela 5 milijonov obiskov dnevno. Jennifer Ringley je sama, brez produkcijske ekipe, proračuna in medijskega znanja uspela ustvariti popularno oddajo. *JenniCam* je predhodnica množice anonimnežev, ki svoje intimne posnetke objavljajo na spletu. Njena spletna stran je postavila resničnost kot protiutež množično producirani, prirejeni programski shemi. Kljub občasnim dramatičnim in razburljivim trenutkom je

večina posnetkov na *JenniCam* predstavljalo njen prazni stol pred računalnikom ali pa njen obraz, ko je delala za mizo. (Andrejevic 2004)

Andrejevic (ibid) piše, da resničnostna televizija obljublja, da pomeni podvreči se nenehnemu (video) nadzoru izgradnjo osebnosti in vzdržnosti. Hkrati pa zase pravijo, da ponujajo rešitev za izvrženost gledalcev iz produkcijskega toka televizijskega programa - gledalcem naj bi odvzeli vlogo pasivnega opazovalca. Mnogi naj bi vstopili v področje prej v domeni nekaj privilegiranih. Moč naj bi bila razdeljena med ljudi. Ideja naj bi bila, da ljudje pridobijo oblast tako, da se podvržejo obsežnemu nadziranju vsakodnevnih življenj. Ljudje tako niso izključeni na podlagi njihove izobrazbe ali sposobnosti. Obljuba sodelovanja vsakomur. V osnovi torej resničnostni šovi delujejo kot oglas za vstop v obsežen nadzor in iz njega ustvarjajo dobiček. Sodelujoči s se podvržejo nadzoranju lastnega obnašanja. Povabljeni so, da za končno nagrado prodajo svoja življenja.

V širjenju ideje nadzora so resničnostni šovi ključnega pomena, ker temeljijo in predstavljajo idejo prostovoljnega sodelovanja v komercialnem nadzoru. Opazovanje tako ni več grožnja, ampak postane razvedrilo.

Ime formata je cinično, saj je resničnost v resničnostnem šovu nadzorovana, pravi Zajceva (2008). Vsak sodelujoči mora upoštevati pravila, oddaja je režirana in načrtovana: od izbora igralcev, do iger, do skrbno načrtovanega oz. posebej za oddajo zgrajenega prizorišča ipd. »Čeprav *Veliki brat* ponuja vpogled v življenje za odrom, hkrati poudarja, da je to življenje zelo natančno kodirano in da praktično nič ni prepuščeno naključju. ... Napovedi govorijo o resničnosti, toda spletna stran, ki vabi k sodelovanju, prinaša – pravila.« (Zajc 2005: 215)

V resničnostnih šovih se dogaja zlitje panopticisma (peščica opazuje večino) in sinopticisma (večina opazuje peščico). Ljudje sicer lahko spremljajo resničnostni šov preko televizije, vendar ustvarjalci le-tega na tak način množico gledalcev tudi nadzorujejo – številčno, spremljajo njihova mnenja, interese do oddaje, nadzorujejo internetne aktivnosti gledalcev preko spletnih piškotkov ipd. Panoptični princip zapora postane v resničnostnih šovih zapor za razvedrilo. »Skupina ljudi živi v zaprtem prostoru in je

opazovana s številnimi kamerami. Gledalci pred ekrani vidijo vse, tekmovalci resničnostnih šovov pa ničesar. Ekshibicionizem in voajerizem se dopolnjujeta, kakor tudi sadizem (da bi nadzorovali) in mazohizem (želja biti nadzorovan). Pogled televizijskega gledalca postane nadzorni pogled moči, je kakor paznik v panoptičnem zaporu.« (Žarki 2007: 41)

Resničnostna TV razbije predsodke glede vdiranja v zasebnost z argumentom, da je nadzor vzvod za samo-izražanje, pravi Andrejevic (2004). V *Velikem bratu* nadzor tako ni le samoumeven (vzet kot nekaj naravnega), ampak je predstavljen kot porok za avtentičnost izkušnje. Podreditev nadzoru naj bi služila kot oblika pridobitve moči. Od sodelujočih se zahteva obnašanje, kot da se ne dogaja nič neobičajnega (kakor da ne obstajajo kamere, vsiljeni izzivi, laboratorijska izolacija, soočanje s slavo in opazovanjem). Producenti pravijo, da nadzor torej ni več oblika manipulacije, temveč postane protistrup manipulaciji. Konstanten nadzor se predstavlja kot nekaj, kar ne zatre svojih nadziranih ali povzroči, da se zaradi njega nadzirani obnašajo drugače.

Jon Murray (koproducent ameriškega *Velikega brata*) pravi, da so ljudje, ki želijo biti na resničnostnih šovih, takšni, ki iščejo potrditev od drugih in občutek, da njihova dejanja štejejo in so opažena. (ibid: 111). Ljudem se prodaja ideja, da se bodo lahko ločili od mase in se individualizirali s tem, da se prostovoljno podvržejo neprekinjenemu nadzoru.

V resnici pa je tako, da je to množstvo ljudi, pripravljeno prodati svoja življenja v imenu videnosti, tisto, ki daje producentom resničnostne televizije moč; in ne ljudem. Prebivalci hiše živijo v panoptikonu – ni nujno, da bo posneto in videno vse, kar počnejo, vendar morajo živeti z zavedanjem o tej možnosti s prenosom posnetega tako preko televizijskega prenosa, kot preko prenosov v živo po internetu.

»Za bolj 'politične' kritike so te oddaje škandalozne, ker nemoralno nadzorujejo zasebno življenje in nezdravo vohunijo za njim. Takšne obtožbe govorijo o kršitvi intimnosti, še zlasti jih zbuja *Veliki brat* s svojim izrekom in ironičnim naslovom.« (Razac 2007: 12) Vendar pa, pravi Razac (ibid), to ni problem. Vprašljivo je prostovoljstvo, ki je skupno vsem tem oddajam. »Ni problem širjenje policijskega nadzora v spektakel, temveč širjenje

spektakla v navadno življenje. Policijsko oko, ki opazuje, precej manj nadzira vedenje kandidatov, veliko bolj ga nadzira zahtevna javnost, ki presoja.« (ibid: 13) Pribac o prostovoljnosti sodelovanja v nadzoru dodaja: »Ideologija, ki je v ta namen [idealu ločitve javnega in zasebnega] proizvedla koncept človekovih pravic oziroma 'negativne svobode' – kar ji danes, v dobi koriščenja elektronskih sledov, ki jih puščamo na vsakem koraku, nalaga neskončno delo varovanja osebnih podatkov pred nepooblaščenimi pogledi – je primorana razmišljati o tem, da je na stotine kandidatov pripravljenih prostovoljno dopustiti, da vtikljiva očesa kamer in mikrofонов več tednov zajemajo podrobnosti njihovega zasebnega življenja in jih posredujejo vsem, ki bi se utegnili zanimati zanje. Vtikanje v zasebnost, nočna mora klasičnega liberalca, ki ceni zasebnost, je postala televizijska uspešnica, še več: postala je ključna gonilna sila televizije...« (Pribac v Razac 2007: 217)

Rzac (2007) resničnostne šove primerja z živalskim vrtom. Ujetim živalim in sodelujočim v resničnostnem šovu pripisuje enake lastnosti obnašanja: »Zdi se, da je velik problem ujetih primerkov pomanjkanje dejavnosti. Ujetniško življenje je lažje od tistega v divjini, živalski vrt priskrbi vse, kar je potrebno za preživetje. Primerki kopiči energijo in jo prazni prek novega, za ujetniško značilnega vedenja, še zlasti s pretirano seksualnostjo in ponavljajočimi se gibi. Edino zdravilo je, da si izmislimo za žival primerno dejavnost v okviru 'okupacijskega' zdravljenja v obliki preprostih dresurnih vaj in različnih dejavnosti. Jasno je, da primerki v živalskem vrtu izgubijo divje lastnosti in pridobijo duševne motnje, ki vplivajo na njihovo vedenje.« (ibid: 72) V družbenih odnosih se v ujetništvu ustvarjajo oblike privrženosti, agresivnosti in hierarhij, ki v divjini niso mogoče.

Vendar pa blagostanje gojencev ni edini cilj, dodaja Razac (ibid). Druga funkcija živalskega vrta je proizvodnja vednosti o posameznikih in populacijah, ki so v njem zaprti. »Živalski vrt se lahko uporablja tudi kot privilegirani prostor za opazovanje vedenja. Ujetništvo v prilagojenem okolju dopušča stalni nadzor nad primerkom, bližnje opazovanje pa spreminjanje različnih dejavnikov v okolju ali povzročanje nezgod za ugotavljanje njegovih odzivov, skratka, izvajanje eksperimentov. Cilj te vednosti je predvsem izdelava natančnih klasifikacij o spolu, vrstah, tipih in potem izpolnjevanje rubrik z biološkimi, psihološkimi in socialnimi podatki.« (ibid: 75) Živalski vrt (torej resničnostni šov) je z

Razaca hkrati zapor (ker oblikuje težnje razstavljenih teles z nadziranjem njihovih življenj, okolja, prostora in časa), laboratorij (ker proizvaja vednost o primerkih, njihovi biologiji, psihologiji in odnosih, vednost o pedagoškem ponazarjanju divjaka) in gledališče (ker s prikazanim vedenjem vzbuja zadovoljstvo in nezadovoljstvo, sproža posnemanje ali razlikovanje; človek je v njem hkrati gledalec in igralec).

Resničnostne oddaje, ki ne ustvarjajo umetnih resničnosti (kot so *Veliki brat*, *Otok skušnjave*⁴⁴ ipd.) in prikazujejo posnetke nadzornih kamer in drugih kamer (tipa *Policaji*⁴⁵), dajejo gledalcu vtis vpogleda in potrditve dogajanja v »resničnem« svetu. Ta žanr Koskela poimenuje »pornografija kriminalnega nadzora« (2004: 2), saj lahko gledalci, z izgovorom nadzora kriminala, moralizirajo in kukajo v področje kriminalnega delovanja. Skozi podobe postane zločin oz. kriminal proizvod. Prav tako Koskela (ibid) opozarja, da vsi sodelujemo v ustvarjanju kriminala s tem, ko konzumiramo televizijske in spletne prezentacije le-tega. Poleg tega nas zapeljuje »resničnost«, ki jo vidimo na televiziji in se nam vsakdanja življenja začnejo zdeti vse bolj otožna in dolgočasna v primerjavi z večno akcijo televizije.

Pri vse večji razširjenosti video nadzorih kamer so le-te začele biti vir posnetkov vsakdana, ki se na televiziji in internetu uporablja v namene zabave in spektakla. Količina posnetkov nadzornih kamer je pripeljala do tega, da se novice pakirajo kot zabava in zabava kot novice. Policijski posnetki racij, posnetki kraj v trgovinah postajajo teme »navdušujočih« in »razburljivih« oddaj. Te podobe so napolnjene z obljubo o resničnosti. Možnost neskončne reprezentacije video materiala nadzornih kamer zamegli črto med resničnostjo in fikcijo, originalom in simulacijo. (Koskela 2003)

Resničnostni šovi pa imajo še dodatno karakteristiko: »Popularnost *Velikega brata* in vzpon resničnostnih oddaj nista samo rezultat potrebe po poceni popularni zabavi, saj z neustavljivim razvojem informacijskih in komunikacijskih mrež nastaja potreba po avdiovizualnih vsebinah, ki je ni lahko zadovoljiti.« (Zajc 2005: 215)

---

⁴⁴ Ang. *Temptation Island*

⁴⁵ Ang. *Cops*

5 DRUŽBA TVEGANJA IN STRAHU

Beck (2009) pravi, da sta vse trpljenje in stiska, ki smo ju ljudje zadali soljudem, temeljili na kategoriji »drugih«. Postavili smo ograje, taborišča, vojaške bloke, mesta razdelili na dele. Po drugi strani pa obstajajo še lastne štiri stene (tako realne kot simbolične meje), za katere se umikajo na videz neprizadeti.

Po modernizaciji⁴⁶, ki se je zgodila po II. svetovni vojni, je prišlo do individualizacije: ljudje so začeli trgati razredne pogoje in družinske navezave in so začeli postajati odvisni od samih sebe z vsemi tveganji, možnostmi in protislovji. To pripelje do ukinitve družb velikih skupin. Individualizacija pa ne pomeni emancipacije, opozarja Beck (ibid). Povezana je s tendencami institucionalizacije in standardizacije življenjskih položajev⁴⁷. Čeprav smo prepričani o lastni vsemogočnosti, so nam potrebni drugi. Svoboda od vezi družine in institucij ljudem ne daje ponosa in svobode v njihovi lastni individualnosti, temveč dela ljudi negotove.⁴⁸

---

⁴⁶ Modernizacija zajema prvenstveno spremembe dela in organizacije, ampak posledično pomeni tudi spremembo družbenih značajev, življenjskih slogov, ljubezenskih form, struktur vpliva in moči, spoznavnih norm. Samo pomislimo na spremembe, ki so jih v sklopu modernizacijskega procesa povzročili plug, parna lokomotiva ali mikročip.

⁴⁷ Slikovit primer življenja modernega človeka (hkratnega ločevanja in standardizacije) je televizija. Televizija izloča ljudi iz tradicionalno zaznamovanih pogovornih, izkustvenih in življenjskih razmerij. Obenem pa vsi gledajo institucionalno fabricirane televizijske sporede. Znotraj družine pred televizorjem sedi vsak sam. Preko medijskega posredovanja živimo nekakšno dvojno prostorsko-socialno eksistenco. Obenem smo sami zase čisto nekje drugje, a gledamo svetovni prenos olimpijskih iger.

⁴⁸ O negotovosti ljudi priča tudi vzrok, zaradi katerega mnogo ljudi spremlja resničnostne šove. Zajceva (2008) navaja, da raziskave v Nemčiji leta 2000 in na Danskem leta 2001 kažejo, da *Velikega brata* gledajo pretežno mladi in visoko izobraženi gledalci. V Nemčiji je večina gledalcev starih med 14 in 29 let. Moderni, urbani mladi gledalci pravijo, da jim *Veliki brat* daje orientacijo v spremenljivem svetu - kako se oblačiti, frizirati, ličiti, kaže jim modele družbene interakcije, kako se prilagajati različnim situacijam itd. Prav tako naj bi resničnostni šovi ponujali tudi enega od odgovorov na našo potrebo po družbeni interakciji.

»Osvobojeni« individuumi postanejo odvisni od trga delovne sile, s tem pa odvisni od izobrazbe, potrošnje (trgovinskih verig za dobavo hrane, oblačil,...) in mode, socialno-pravnih odredb in oskrbe, medijskih ustanov, načrtovanj prometa, v medicinskem, pedagoškem in psihološkem svetovanju ter oskrbi. Individualizacija je človeka naredila odvisnega od institucij, ki so odprte za politična oblikovanja in usmerjanja. Množični trg in množična potrošnja (ki postajata glavni obliki eksistence) pa preko množičnih medijev lansirata mnenja⁴⁹, navade, nadzore, življenjske sloge,...

Danes »ljudi in politične skupnosti vidimo v podobi družine, katere vsakdanje zadeve ureja orjaška, nacionalna gospodinjstva administracija.« (Zajc 2005: 241) Skupnost družin je ekonomsko organizirana v nekakšno superčloveško družino, imenovano družba.

Beck meni (2009), da ob predpostavki, da današnja družba človeku odpira mesto v družbenem sistemu po lastni odločitvi in dosežkih, nimamo več stanovske delitve, ki bi imela predznak stiske. Danes imamo družbo, ki ima predznak strahu. »Ravno tam, kjer se tradicije in s tem vrednote razkrojijo, nastanejo tveganja. Osnova kritike niso toliko tradicije preteklosti, temveč bolj grožnje prihodnosti.« (ibid: 271) V razredni družbi vlada želja po enakosti. V družbi tveganja vlada želja po varnosti. Na sistem vrednot neenake družbe stopi sistem vrednot nevarne družbe. (Ne)varnost pa nosi v sebi negativnost in defenzivnost – ne gre se več za to, da bi dosegli nekaj dobrega, temveč le še za to, da bi preprečili najhujše. »Sanje razredne družbe so: vsi hočejo in bi morali imeti svoj delež kolača. Cilj družbe tveganja je: vsem naj ostane prihranjen strup.« (ibid: 60) V družbi tveganja se solidarnost poraja iz strahu.

---

⁴⁹ Na osebna tveganja in strah pred njimi neprestano opozarjajo tudi oglasna sporočila. »V bolj enostavnih časih je reklama zgolj usmerjala pozornost na proizvod in hvalila njegove prednosti, danes ustvarja lasten proizvod: večno nezadovoljnega, nemirnega, tesnobnega in z dolgim časom izmučenega potrošnika.« Lasch (1991: 82) Reklama danes predstavlja potrošnja kot način življenja. Reklama predstavlja potrošnja kot odgovor na tegobe človeka, ki ga spremljajo že od njegovega začetka: osamljenost, bolezen, pomanjkanje seksualnega zadovoljstva. Sočasno ustvarja nove oblike nezadovoljstva. Odtod poskus, da se roba obkroži z auro romantike, iluzije in blišča. Lasch pravi, da ima propaganda materialnih dobrin (blaga) dvojno funkcijo: prvič podpira potrošnja kot alternativo protesta in upora, drugič pa pozornost iz odtujenosti med ljudmi usmerja v nakupne artikle. »Reklamiranje institucionalizira ljubosumje in tesnobe, ki ga spremljajo.« še dodaja Lasch. (ibid: 83)

Danes ljudje večinoma žive v obilju, so premožni, so del družbe potrošnje, večinoma so izobraženi in informirani. Pa vendar jih je strah, počutijo se ogrožene in svojo pozornost namenjajo načrtni preprečitvi svojih realistično-pesimističnih vizij prihodnosti. Najbolj prizadete so skupine, ki so bolj izobražene in se vneto informirajo. Povedano drugače: zavest o tveganju se prej razvije tam, kjer je pritisk neposredne zagotovitve obstoja manjši ali ga sploh ni.

Zapisi o ogroženosti in tveganjih civilizacijskega razvoja niso le kritika – so tudi dejavnik gospodarskega razcveta oz. ustreznih branž in vej (javni izdatki za varstvo okolja, cepljenja,...). »S spreminjajočimi se definicijami tveganj je mogoče ustvariti povsem nove potrebe – in s tem trge.« (ibid: 70) Tveganja nismo namreč le tveganja, ampak so tržne priložnosti. In tako se začne razvijati razlika med tistimi, ki jih tveganja prizadenejo in tistimi, ki imajo od njih dobiček⁵⁰. Družba tveganja je v tem smislu tudi znanstvena, medijska in informacijska družba.

Kaj velja za potrebo in kaj za tveganje, je ključno vprašanje za odločanje, pa naj gre za jedrsko energijo, pokojninsko zavarovanje, teroristične grožnje ali kaj povsem drugega. Vsaka interpretacija tega vprašanja vsebuje odločitve o serijah posledic, ki so z njo povezane. Naj bo neko tveganje in vzroki zanj še tako hipotetični, upravičeni, minimizirani ali dramatizirani, drži eno: kadar ljudje tveganja doživljajo kot realna, so realna, pravi Beck (ibid). »Z ogroženostjo se topijo stare nujnosti in vzporedno narašča dirigistična politika izrednega stanja, ki iz grozečega položaja črpa razširjene možnosti poseganja in kompetence. Tam, kjer nevarnost postane normalnost, ta zavzame trajno institucionalizirano podobo.« (ibid: 97) Za Becka »aktualna in potencialna katastrofa ni nikakršna učiteljica demokracije...« (ibid: 98). Beck pravi, da je največji problem prestrašene, s tveganji prežete družbe ta, da strah ni podlaga za racionalno delovanje.

---

⁵⁰ Da imajo pri širjenju tveganj in strahu veliko težo mediji, opozarja Razac (2007). Meni, da novice skupaj s policijsko literaturo že dobro stoletje producirajo pretirano gmoto pripovedi o zločinih, v katerih se le-ti prikazujejo kot nekaj, kar nenehno ogroža vsakodnevno življenje, a je po izvoru, nagibih in okolju, kjer se dogaja, skrajno oddaljeno in eksotično. Pravi, da nadnormalni (pošastni) vidik dnevnih dogodkov služi temu, da bi sprejeli nadnormalne politične odločitve. »V demokraciji mora izkoriščanje običajne svobodne volje sloneti na nenavadnih strahovih ljudi.« pravi (ibid: 102), kajti »Neznano ima moč, da nas pogrezne v nevarno osuplost, ker začasno razveljavi obča miselna in dejavna pravila.« (ibid: 164)

Zaznamovano z dogodki 11. septembra 2001 se danes govori celo o t.i. družbi strahu.⁵¹ Takšni družbi vlada strah pred vsem, česar ne razumemo. Znotraj tega pa leži družbena nevarnost, saj je družba prežeta z nezaupanjem in sovraštvom (pa če gre za rasna, razredna, subkulturna, verska, starostna ali katerakoli druga razlikovanja) gnezdo, iz katerega se valijo predsodki, diskriminacije in nasilje. Zaradi odvisnosti od institucij individualizirana družba postaja obenem močno dovzetna za vse mogoče konflikte, povezave in koalicije, ki ne sovpadajo s tradicionalnimi razrednimi mejami. Vprašanje o vzroku postane vprašanje o odgovornih in krivih. Družba tveganja z naraščanjem nevarnosti in spremljajoči politični nedejavnosti vsebuje nagnjenje, da postane družba grešnih kozlov – nenadoma splošnega nemira ne netijo ogroženosti, ampak tisti, ki nanje opozarjajo. Še posebej priročni v takšnih situacijah postanejo družbeni stereotipi in z njimi povezane skupine. »V družbi tveganja ravnanje s strahom in negotovostjo postane biografsko in politično ključna civilizacijska klasifikacija in izoblikovanje temu ustreznih sposobnosti bistvenega naloga pedagoških institucij.« (ibid: 95) S hkratno osamitvijo in institucionalizacijo so povezane nove politične možnosti nadzorovanja in vplivanja: »Življenje, ki 'odstopa' od uradnih standardov normalnosti, normativno-pedagoško disciplinirajo.«, opazuje Beck (2009: 198)

Kamorkoli pogledamo, nas znaki neprestano opominjajo na nevarnost: nevarni ljudje (teroristi, tatovi, ugrabitelji), nevarne substance, oblepljene z velikimi opozorilnimi znaki (alkohol, tobak), manj opazne (ali celo očem nevidne) nevarnosti vsakdana, kot so emulgatorji v hrani, nevaren onesnažen zrak, nevarna nepitna voda, nevarnost v nas samih (psihologija), nevarno naše lastno telo (bolezni). Na nevarnost opozarjajo novice na poročilih, na patološko obnašanje opozarjajo televizijske serije (dajejo ideje, kako vse smo lahko v nevarnosti), iste serije pa to patološkost na koncu z aparati nadzora (podatkovne baze DNK materiala, prstnih odtisov, dostop do posnetkov nadzornih kamer sistemov televizije zaprtega kroga ipd.) tudi vsak del znova in znova odkrijejo in kaznujejo. Ker so nevarnosti vsepovsod, moramo poskrbeti, da bodo pod stalnim nadzorom. Kamorkoli se obrnemo, apelirajo na naš strah, našo negotovost z zagotovili, da potrebujemo več varnosti. Ali pa, da vsaj poskušamo varnost zajezi z nadzorom. In eden od načinov zagotavljanja več nadzora nad nevarnostmi je več oči: nadzorne video kamere.

---

⁵¹ Besedno zvezo »družba strahu« naj bi prva uporabila Condoleezza Rice januarja leta 2005. (Sourcewatch 2008)

Prepričanje, da moramo v zameno za udobnosti v družbi pristati na nadzorne video kamere ali pristati na rutinsko zbiranje naših plačil v podatkovni bazi, nad katero nimamo nadzora, je napačno. Tako, kot pravi Beck (2009), je napačno prepričanje iz 1950, ko so korporacije govorile, da so umazane vode nujne za ekonomski razvoj – češ, da je strup enak napredku. »Tehnologije, ki omogočajo vdiranje v zasebnost, ne obstajajo v praznem prostoru, rabe tehnologij se oblikujejo na preseku znanosti, trga in družbe. Malo inženirjev namerno gradi sisteme, ki ogrožajo zasebnost, malo podjetij ali uporabnikov bi zavestno uporabljalo te sisteme, če bi razumeli posledice. Pogosto se zgodi, da ljudje implikacij, ki jih ima nova tehnologija za zasebnost, ne opazijo. Ogrožena zasebnost je še ena od civilizacijskih nevarnosti in tudi temu se lahko izognemo le z vednostjo; da smo previdni in obveščeni.« (Razac 2007: 164)

Koliko močno vlogo imajo pri vpeljavi nadzornih video kamer tveganja in strah, pričajo dogodki, ki so bili vzrok njihovi postavitvi, širitvi in družbenemu odobravanju. »...noben tehnološki objekt ni čisto tehnološki, nečloveški in zvedljiv na čisto instrumentalno nevtralnost. Vsaka tehnologija je zaznamovana z vrednotami, prilagojena institucijam ali družbenim mrežam. ... Nikoli v zgodovini ni bilo kulture brez mašinerije in ne izuma stroja brez kulture. Zgodovina mentalitete se prepleta z zgodovino strojev, naši stroji pa podaljšujejo obstoječe mite in hranijo nove, od Ikara in Glema do Pigmaliona in Frankensteina. Z drugimi besedami, inovacija predlaga, skupnost razpolaga, vsaka opravi polovico programa.« (Zajc 2005: 26)

5.1 Utopična ali disutopična prihodnost?

Utopija se je rodila v 17. in 18. stoletju, ko je vera v napredek postopno izrinila večinsko vero v božjo previdnost. Spremembo prinese Thomas More, ki uveljavi kot rešitelja znanost in tehnologijo. Industrijska revolucija razširi prepričanje, da bo kmalu dovolj dobrin za vse, konec pomanjkanja in konec tekmovanja zaradi pomanjkanja. Človek človeku ne bo več volk. (Zajc 2005)

Disutopije so se rodile predvsem v 20. stoletju, ko je vsaka nova vojna povzročila bolj pesimistično videnje prihodnosti in ga naredila bolj verjetnega. Tehnologija je postala povzročitelj vse večje kompleksnosti delitve dela in družbe, ki naj bi postopno uničila vse temeljne družbene institucije (družino, prijateljstvo, prostor javnosti). (ibid)

Futorologi in kiberaktivisti pojejo hvalnice računalniškemu informacijskemu menedžmentu, biotehnologiji ter satelitom in trdijo, da bodo tehnologije olajšale življenje in zelo učinkovito zadovoljevale družbene in ekonomske potrebe. Na nasprotnem bregu pa pesimisti, neoludisti in podobni svarijo pred nadzorom stroja nad človekom (in ne obratno). Družba tveganj tiči nekje med utopijo in disutopijo in odločitve o reševanju tveganj ljudi peljejo v eno ali drugo prihodnost.

Roman 1984 avtorja Georgea Orwella ponuja mnogo odgovorov na možno verzijo ne tako oddaljene prihodnosti. Oblast Partije je v romanu panoptično zasnovana in videti vsemogočna. Občutek stalnega nadzora in grožnje s sankcijami so pripeljale do ponotranjanja mehanizmov oblasti, zaradi katerih potreba po nepretrganem opazovanju posameznikov blede. Vsak to namreč počne sam od sebe (Orwell v romanu omenja, da je že postalo del nagona prebivalcev Oceanije⁵², da so previdni glede mimičnega izražanja misli). Oceanijska družba je pravzaprav velikanski zapor. Ta zapor si vsak najprej zgradi v svoji glavi. Ker ni zakonov, ni mogoče vedeti, kdaj se zakoni zares prekršijo. Negotovost s seboj prinaša strah, da bodo že zelo majhni odkloni povod za kazni in likvidacije: napačna obrazna mimika, nepremišljena opazka, nenavaden par čevljev, zamuda v občinskem domu, izlet po deželi, ljubezenski odnos, pisanje dnevnika, branje knjig, govor v spanju, nezmotljiv spomin ipd. Ob stalni pozornosti ter samo-nadzoru so vsi pozorni na druge in iščejo lastno rešitev z ovadbo tistih, ki se za režim neprimerno vedejo. Najmočnejši nadzorniki so družinski člani, predvsem otroci, tako da popolno nezaupanje vlada tudi v osnovni družbeni celici.

Pojem »orwellovski« uporabljamo kot pridevnik, ki označuje totalitaristično družbo. Vendar bi bilo bolje, meni Pribac (Pribac v Razac 2007), isto besedo uporabljati za sledenje Orwellovi ideji o zavzemanju za svobodo sočloveka, možnosti, da pove resnico,

---

⁵² Država, v kateri se odvija roman.

strpnosti do ljudi okoli nas. Pa ne zato, ker bi nam bilo mar do strpnosti, temveč iz načelnosti, ker sočloveka jemljemo resno.

Kljub sliki ujetosti, ki jo roman opisuje, pa hkrati oriše, kako malo je potrebno, da bi takšen sistem neprekinjenega nadzora padel in kako skromna so lahko človeška pričakovanja o tem, kar naj bi bilo dostojno in polno življenje. »Orwell govori o tem, da je krivda učinek nadzora in ne razlog zanj, da torej ni problem v samem nadzoru, temveč v tem, da nas dela krive. Raba Velikega Brata kot metafore nadzora vsebuje pristanek na to, da je želja po svobodi razlog za krivdo. Ta, ki hoče razširiti polje svobode, je kriv, to je implicitni razlog nasprotovanja nadzoru, ki utrjuje prav to, pred čemer je Orwell svaril s svojim romanom.« (Zajc 2005: 235)

Informacijska pooblaščenka Nataša Pirc Musar je na svojem predavanju⁵³ o družbi nadzora povedala: »Moramo upoštevati to, da niso vsi ljudje lumpi. Moramo imeti utemeljen sum. Moramo imeti nekatere vzode, da najdemo določene osumljence in potem preiskujemo vse. Ne smemo pa preiskovati vseh zato, da bomo našli enega. Zagotavljam vam, če danes vse Slovence zapremo in jim začnemo puliti nohte, bo vsak tretji priznal kakšno lumparijo, ki jo je naredil. Ampak to ni način pri temeljnih človekovih pravicah. Mi ne smemo preiskovati 100% mase ljudi zato, da bomo našli 3% lumpov. ... Če nas konstantno nadzirajo, in to je možno - mi lahko danes postavimo kamere na vsak korak, RFID⁵⁴ čipe vgradimo v zapestja posameznikov, to tehnologije omogočajo, ni noben problem - ampak kaj se bo potem zgodilo? Ljudje bomo samo gledali, kje bomo kaj narobe naredili, ali smo prav stopili. Ne smem pljuniti, ker bodo z vato pobrali vašo slino in po DNK ugotovili kdo ste in boste dobili račun za čiščenje ceste. ... Predvsem pa družba nadzora vodi v diktaturo. Potem imamo na vrhu enega, ki lahko vse gumbke pritiska, mi spodaj pa smo popolnoma prestrašeni, ponižni in se tresemo. To je mogoče znanstvena fantastika, ampak družba nadzora pomeni točno to: konec razvoja družbe, zato ker se bodo tudi tisti, ki so poštene, začeli vsega bati, tisti, ki pa so lumpi, pa bodo zmeraj lumpi. Tisti pa se ne bojijo nikogar.«

⁵³ Predavanje na Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru, 22. aprila 2009.

⁵⁴ kratica za radio frekvenčno identifikacijo

6 RAZISKAVA O POKRITOSTI MARIBORA Z VIDEO KAMERAMI

Praktični del diplomskega dela sem usmerila v mesto, kjer živim vse svoje življenje. Vsak svoje mesto pozna oz. pozna vsaj tiste dele, ki so neobhodni za vsakodnevno življenje. Človek ve, kje se nahajajo šole, kino dvorane, kje je občina, kulturni spomeniki, kje so prednostne ceste, križišča s semaforji, peš cone,... Entitete, ki jih potrebuje za preživetje v mestu (zavoljo nuje, službe, hobijev itd.) so mu zelo dobro poznane. In prav zato človeku njegovo mesto postane samoumevno. Z vsem, kar bi samoumevno moralo biti in kar v to kategorijo ne bi smelo soditi.

Morda naivno, vendar se mi zdi moje mesto zelo varno. Morda imam zgolj srečo, da sem se skupaj z Mariborčani okrog mene izognila zgodbam kriminala. V pogovoru s turisti in tujci, ki živijo tukaj, se je moje prepričanje utrdilo. In kot Mariborčanki se mi zdi vpeljava nadzornih video kamer v imenu varnosti (kar je edini dovoljen razlog vpeljave po Zakonu o varstvu osebnih podatkov) precej nepotrebna. Vendar me je zanimalo, koliko se moji someščani s to trditvijo strinjajo –ne preko argumentov zanje, temveč s številčno in lokacijsko postavitvijo kamer.

Zavedam se, da smo ljudje (ne)upravičeno prestrašeni – zgodbe v medijih, bolezni, industrijska predelava hrane, ekonomske krize, gospodarske afere, naravne katastrofe, revščina, lakota, vojne... Zavedam se, da se lahko vedno najde razlog, da se človek počuti ogroženega še v notranjosti svoje majhne celice, ki si jo zgradi s trdim delom skozi svoje življenje in ne želi nič drugega, kot da ga v tej celici svet pusti pri miru.

Življenjski stil se s časom spreminja. Ker tudi sama grem s tem tokom sprememb, se mi mnoge od njih verjetno zdijo popolnoma samoumevne. Vendar je, po mojem opažanju, skupni imenovalac nagibanje proti vse obsežnejšemu nezaupanju. Pojavile so se nove

zahteve, predvsem pa nove potrebe po varnosti (zakonsko obvezna čelada za kolesarje, psi morajo sedaj po zakonu biti na povodcih, ...), nepoznane še celo naši generaciji nekaj let nazaj, sploh pa ne prejšnjim generacijam. In v to območje spremenjenih potreb po varnosti stopa tudi spremenjeno razumevanje zasebnega. Ter video kamere.

Odločila sem se izrisati zemljevid pokritosti video kamer zato, ker je definiranje zasebnega prostora in dejanj, ki sodijo v zasebni prostor, različno ne le v času in prostoru, ne le zaznamovano z življenjskim stilom, predvsem se razlikuje v očeh ljudi. Definirati mejo med zasebnim in javnim je vsesplošno nemogoče in kamere vskočijo v spolzek teren premikanja te meje. Nekomu kot nekakšen hrup iz ozadja, so drugemu kamere utelešenje konca medčloveških odnosov. Poleg tega pa menim, da mi je Maribor kot moje mesto postal preveč samoumeven. Odločila sem se preveriti, na katerih območjih mestnega centra so nameščene video kamere. Hotela sem odkriti lokacije, ki se zdijo mojim someščanom dovolj potrebne pozornosti, da se vanje namešča video oči.

Raziskave sem se lotila s predpostavko, da se na vseh analiziranih lokacijah poslužujejo video nadzora. Svojo raziskavo sem utemeljila na zakonskih določilih o video nadzoru, podanih v Zakonu o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1). V raziskavo sem vključila kamere v notranjosti zgradb, kjer se nahajajo institucije ter v njihovi okolici, spletne kamere, kamere na bankomatih in video nadzor prometa, ki je v Mariboru postavljen ob vstopu oz. izstopu iz peš con.

Cilj narediti zemljevid sem si zadala zato, da označim te spolzke cone, kjer v naše razumevanje zasebnega vskočijo kamere. Hkrati pa sem želela označiti cone, kjer se o nas intenzivneje zbirajo osebni (v tem primeru predvsem biometrični) podatki.

6.1 Območje raziskave

Območje raziskave je mestni center Maribora, in sicer omejeno z naslednjimi ulicami:

- Južno
Križišče Strossmayerjeve ulice s Koroško cesto do križišča Ulice kneza Koclja s Titovo cesto.
- Vzhodno
Križišče Titove ceste z Ulico kneza Koclja do križišča Prešernove ulice z Maistrovo ulico.
- Severno
Križišče Maistrove ulice s Prešernovo ulico do križišča Mladinske ulice s Strossmayerjevo ulico.
- Zahodno
Strossmayerjeva ulica do križišča z Mladinsko ulico.

V raziskavo so zajete ulice:

1. Barvarska ulica,
2. Glavni trg,
3. Gledališka ulica,
4. Gospejna ulica,
5. Gosposka ulica,
6. Grajska ulica,
7. Grajski trg,
8. Gregorčičeva ulica (do vključno hišne številke 39),
9. Jurčičeva ulica,
10. Krekova ulica,
11. Koroška cesta (do vključno hišne številke 24),
12. Lekarniška ulica,
13. Livada,
14. Maistrova ulica (do vključno hišne številke 16),
15. Miklošičeva ulica,
16. Titova cesta (do vključno hišne številke 10),

17. Ob jarku,
18. Orožnova ulica,
19. Partizanska cesta (do vključno hišne številke 7),
20. Poštna ulica,
21. Prešernova ulica (do vključno hišne številke 18),
22. Rakušev trg,
23. Razlagova ulica (do vključno hišne številke 10),
24. Rotovški trg,
25. Slomškov trg,
26. Slovenska ulica,
27. Strossmayerjeva ulica (do vključno hišne številke 32b),
28. Svetozarevska ulica,
29. Tkalski prehod,
30. Trg Borisa Kraigherja,
31. Trg generala Maistra,
32. Trg Leona Štuklja,
33. Trg svobode,
34. Trubarjeva ulica (do vključno hišne številke 9),
35. Tyrševa ulica (do vključno hišne številke 20),
36. Ulica 10. oktobra,
37. Ulica heroja Bračiča (do vključno hišne številke 6),
38. Ulica heroja Staneta (do vključno hišne številke 4),
39. Ulica heroja Tomšiča (do vključno hišne številke 6),
40. Ulica kneza Koclja (do vključno hišne številke 22),
41. Ulica Vita Kraigherja,
42. Vetrinjska ulica,
43. Volkmerjev prehod.

6.2 V analizo zajete entitete

Zajela sem izobraževalne ustanove (osnovne šole, srednje šole, visokošolske zavode in univerze), študentske domove, inštitute, prostore državnih organov, prostore Mestne občine Maribor, prostore Upravne enote Maribor, zdravstvene ustanove, knjižnice, muzeje in gledališča. Vključila sem tudi podjetja in organizacije, za katera sem lahko preverila, da so financirana iz sredstev Mestne občine Maribor. Upoštevala sem podatke v Poslovnem registru Republike Slovenije, in sicer podjetja, navedena v državnem lastništvu. Poleg tega sem poiskala institucije s pomočjo Telefonskega imenika Slovenije.

Upoštevač geografsko omejitev svojega raziskovalnega področja sem v analizo pokritosti z video nadzornimi kamerami zajela sledeče institucije:

Izobraževalne ustanove

1. Andragoški zavod Maribor - ljudska univerza, Maistrova ulica 5,
2. Center za uporabno matematiko in teoretično fiziko, Krekova ulica 2,
3. Doba evropsko poslovno izobraževalno središče, Prešernova ulica 1,
4. Evropski center za etnične, regionalne in sociološke študije Univerze v Mariboru, Krekova ulica 2,
5. Fakulteta za gradbeništvo – katedra za arhitekturo, Krekova ulica 2,
6. Filozofska fakulteta – mednarodna pisarna, Rotovški trg 9,
7. Konservatorij za glasbo in balet Maribor, Mladinska ulica 12,
8. Medicinska fakulteta Maribor, Slomškov trg 15,
9. Osnovna šola Bojana Iliča, Mladinska ulica 13,
10. Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, Mladinska ulica 9,
11. Prva gimnazija Maribor, Trg generala Maistra 1,
12. Srednja trgovska šola Maribor, Mladinska ulica 14,
13. Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor, Mladinska ulica 14a,
14. Univerza v Ljubljani - Teološka fakulteta – enota v Mariboru, Slovenska ulica 17,
15. Univerza v Mariboru, Slomškov trg 15,
16. Vrtec Ivana Glinška Maribor, enota na Gregorčičevi ulici 32a,
17. Vrtec Ivana Glinška Maribor, enota na Gledališki ulici 6,
18. Vrtec Ivana Glinška Maribor, enota na Krekovi ulici 27,

19. Zavod Antona Martina Slomška - študentski dom, Strossmayerjeva ulica 17,
20. Zavod Antona Martina Slomška – študentski dom Sinaj, Koroška ulica 1,
21. Zavod Antona Martina Slomška – Uršulinski študentski dom, Gregorčičeva ulica 20.

Inštituti

1. Davčno finančni raziskovalni inštitut, Ulica Vita Kraigherja 5,
2. Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila Maribor, Grajska ulica 7,
3. Inštitut za raziskave, izobraževanje in svetovanje, Grajska ulica 7,
4. Razvojni inštitut Maribor, Strossmayerjeva ulica 10,
5. Tovarna podjetij – podjetniški inkubator Univerze v Mariboru, Svetozarevska ulica 6,
6. Zavarovalno-poslovni inštitut, Trg svobode 3.

Prostori državnih organov

1. AJPES agencija RS za javnopravne evidence in storitve – izpostava Maribor, Trg Leona Štuklja 10,
2. Center za informiranje in poklicno svetovanje CIPS, Gregorčičeva ulica 15,
3. Delovno sodišče v Mariboru, Glavni trg 17,
4. Državno pravobranilstvo RS – oddelek Maribor, Svetozarevska ulica 6,
5. Geodetska uprava RS – Območna geodetska uprava Maribor, Ulica heroja Tomšiča 2,
6. Gozdno gospodarstvo Maribor, Tyrševa ulica 15,
7. Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo in hrano – območna enota Maribor, Ulica heroja Tomšiča 2,
8. Inšpektorat RS za okolje in prostor – območna enota Maribor, Ulica heroja Tomšiča 2,
9. Javna agencija RS za energijo, Strossmayerjeva ulica 30,
10. Javni medobčinski stanovanjski sklad Maribor, Grajski trg 1,
11. Javno podjetje za gospodarjenje s stavbnimi zemljišči, Grajska ulica 7,
12. Mestna četrt Ivan Cankar, Partizanska cesta 1,

13. Mestna občina Maribor – kabinet župana; pisarna za pomoč strankam; Mestna uprava Mestne občine Maribor, Ulica heroja Staneta 1,
14. Mestna občina Maribor – Mestna blagajna, Koroška cesta 10,
15. Mestna občina Maribor – Mestna redarska služba, Rotovski trg 9,
16. Mestna občina Maribor – Sektor za urejanje prostora; Služba za geografski informacijski sistem, obdelavo podatkov in informatiko, Grajska ulica 7,
17. Mestna občina Maribor – Služba notranje revizije; Služba za zaščito, reševanje in obrambno reševanje; Varuh bolnikovih pravic, Ulica heroja Tomšiča 2,
18. Mestna občina Maribor – Urad za komunalo, premet okolje in prostor; Urad za kulturo in mladino; Služba za razvojne projekte in investicije-projektne pisarna, Slovenska ulica 40,
19. Mestna občina Maribor – Urad za šport, Ulica Vita Kraigherja 8,
20. Ministrstvo za finance - Davčna uprava RS – Davčni urad Maribor, Titova cesta 10,
21. Ministrstvo za gospodarstvo – Direktorat za energijo, Vetrinjska ulica 2,
22. Ministrstvo za gospodarstvo - Inšpektorat RS za energetiko in rudarstvo – pisarna Maribor, Ulica heroja Tomšiča 2,
23. Ministrstvo za notranje zadeve policija – Policijska uprava Maribor, Maistrova ulica 2,
24. Ministrstvo za obrambo - Inšpektorat RS za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami - izpostava Maribor, Ulica Vita Kraigherja 26,
25. Ministrstvo za obrambo RS – uprava za obrambo Maribor, ulica heroja Bračiča 2,
26. Ministrstvo za okolje in prostor - Agencija RS za okolje – Urad za upravljanje z vodami, Krekova ulica 17,
27. Ministrstvo za promet - Direkcija RS za ceste, Ulica Vita Kraigherja 5,
28. Območna enota Maribor - gojitveno lovišče, Tyrševa ulica 15,
29. Skupnost občin Slovenije, Partizanska cesta 1,
30. Upravna enota Maribor – Oddelek za okolje in prostor, Oddelek za gospodarstvo in kmetijstvo, Referat za družbene dejavnosti, Referat za tujce, Prešernova ulica 6,
31. Upravno sodišče RS, Svetozarevska ulica 6,
32. Zavod za gozdove Slovenije – območna enota Maribor, Tyrševa ulica 15,
33. Zdravstveni inšpektorat RS – območna enota Maribor, Ulica heroja Tomšiča 2,
34. Zavod RS za zaposlovanje, Gregorčičeva ulica 37.

Zdravstvene ustanove

1. Javni zdravstveni zavod Mariborske lekarne Maribor, Gosposka ulica 12,
2. Javni zavod Mariborske lekarne Maribor – Lekarna pri gradu, Partizanska cesta 1,
3. Lekarna pri gledališču, Slovenska ulica 33,
4. Zdravstveni dom dr. Adolfa Drolca – dispanzer za TBC in pljučne bolezni, Tyrševa ulica 19.

Gledališča

1. Narodni dom Maribor, Ulica kneza Koclja 9,
2. Slovensko narodno gledališče Maribor, Slovenska ulica 27.

Knjižnice

1. Mariborska knjižnica – Knjižnica Rotovž, Rotovški trg 2,
2. Mariborska knjižnica – Pionirska knjižnica Rotovž, Rotovški trg 6,
3. Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10.

Institucije s področja kulture in umetnosti

1. Javni sklad RS za kulturne dejavnosti – območna izpostava Maribor, Partizanska cesta 5,
2. Kulturni inkubator (Mladinski kulturni center Maribor), Koroška cesta 18,
3. Muzej narodne osvoboditve Maribor, Ulica heroja Tomšiča 5,
4. Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 2,
5. Pokrajinski muzej Maribor, Grajska ulica 2,
6. Umetnostna galerija Maribor, Strossmayerjeva ulica 6,
7. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slomškov trg 6.

Ostalo

1. Elektro Maribor, Vetrinjska ulica 2.

6.3 Potek raziskave in zakonodajni okvir

Zaradi jasnih zakonskih določil o objavi obvestil o video nadzoru sem se odločila za raziskovanje z udeležbo. Po mariborskih ulicah sem znotraj svojega raziskovalnega področja in na zgoraj naštetih lokacijah iskala obvestila o video nadzoru znotraj objektov in v njihovi okolici. 74. člen Zakona o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1) namreč določa, da mora oseba javnega ali zasebnega sektorja, ki izvaja video nadzor, o tem objaviti obvestilo. Obvestilo mora biti vidno in razločno objavljeno na način, ki omogoča posamezniku, da se seznaní z izvajanjem video nadzora najkasneje, ko se nad njim začne izvajati le-ta.

Obvestilo o video nadzoru mora prav po 74. členu ZVOP-1 vsebovati informacije:

- da se izvaja video nadzor,
- naziv osebe javnega ali zasebnega sektorja, ki ga izvaja,
- telefonsko številko za pridobitev informacije, kje in koliko časa se shranjujejo posnetki iz video nadzornega sistema.

Iz postavitve obvestila sem sklepala o območju, izpostavljenemu video nadzoru. Pozorna sem bila tudi na kamere, postavljene na zunanosti objektov, četudi obvestila o video nadzoru nisem opazila. Upoštevala sem tudi bankomate, ker so praviloma opremljeni z video kamerami, postavljenimi tako, da ujamejo tudi javni prostor v okolici bankomata. Predpostavljala sem, da so vsi bankomati znotraj mojega raziskovalnega področja opremljeni z video nadzornimi kamerami. Predpostavko sem utemeljila na odgovoru informacijske pooblaščenke na vprašanje o video nadzoru na bankomatih (Priloga 2) ter na občutljivosti storitev, ki jih nudijo bankomati (da te storitve sodijo v najvišjo potrebo po varnosti ljudi, premoženja ali varovanja tajnih podatkov, s katerim se po ZVOP-1 dovoljuje video nadzor). Lokacije bankomatov sem ob raziskavi z udeležbo preverila tudi na spletnem servisu o stanju bankomatske mreže v Sloveniji. (Bankomati.net 2004) V raziskavo sem vključila še video nadzor prometa, ki je postavljen pri vstopu oz. izstopu iz peš con, spletne kamere, navedene na spletnih straneh Mestne občine Maribor (Mestna občina Maribor2 nd) ter spletne kamere, dostopne preko brskalnika Google (Google.si 2011).

Za osnovo zemljevidov sem uporabila satelitske posnetke Maribora, dostopne preko brskalnika Najdi.si (Najdi.si 2011) z dnem 15. december 2011.

6.4 Razlaga zemljevidov

Ker zgolj iz postavitve video kamer nisem mogla oceniti snemalnega kota kamere ali opaziti približevanja na zgolj kakšen objekt, so izrisane karte pokritosti z video nadzorom moja predpostavka o zajetih področjih. V notranjosti zgradb sem tiste, označene z obvestilom na vhodu, smatrala kot območje, v celoti pokrito z video nadzorom. Enako sem predpostavljala tudi za posamezne dele zgradb, ki so imeli obvestilo na vratih v pisarne določenih nadstropij in ne na vhodu v zgradbo. Pri bankomatih sem označila njihove lokacije.

Oznake območij video nadzora sem izrisala s pomočjo zemljevida Telefonskega imenika Slovenije, iskalca naslovov zemljevida Najdi.si (Najdi.si 2011) ter z raziskavo z udeležbo. Na osnovi teh podatkov sem ocenila območje posamezne institucije (ali institucij) v večnamenskih zgradbah oziroma v stavbah, ki imajo več hišnih števil.

Entitete na zemljevidih so razvrščene po abecednem redu ulic, na katerih se nahajajo.

6.5 Zemljevid vseh analiziranih lokacij brez video kamer

Slika 6.1: zemljevid vseh analiziranih lokacij brez video kamer

LEGENDA:		
Glavni trg	Mladinska ulica	Titova cesta
1. Pokrajinski arhiv, Glavni trg 7,	21. Pravna fakulteta, Mladinska ulica 9,	45. Davčni urad Maribor, Titova cesta 10.
2. Delovno sodišče v Mariboru, Glavni trg 17.	22. Konservatorij za glasbo in balet, Mladinska ulica 12,	Trg generala Maistra
Gledališka ulica	23. Osnovna šola Bojana Iliča, Mladinska ulica 13,	46. Prva gimnazija Maribor, Trg generala Maistra 1.
3. Vrtec Ivana Glinška Maribor, Gledališka ulica 6.	24. Srednja trgovska šola, Mladinska ulica 14,	Trg Leona Štuklja
Gospojna ulica	25. Srednja šola za gostinstvo in turizem,	47. AIPES, Trg Leona Štuklja 10.
4. Univerzitetna knjižnica, Gospojna ulica 10.	Mladinska ulica 14a.	Trg svobode
Gosposka ulica	Partizanska cesta	48. Zavarovalno-poslovni inštitut, Trg svobode 3.
5. Javni zdravstveni zavod Mariborske lekarnice Maribor,	26. Lekarna pri gradu;	Tyrševa ulica
Gosposka ulica 12.	Mestna četrt Ivan Cankar;	49. Zavod za gozdove Slovenije – območna enota Maribor;
Grajska ulica	Skupnost občin Slovenije, Partizanska cesta 1,	Gozdno gospodarstvo Maribor;
6. Mariborski grad (Pokrajinski muzej Maribor),	27. Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Partizanska cesta 5.	Gojivno lovišče, Tyrševa ulica 15,
Grajska ulica 2,	Prešernova ulica	50. Dispanzer za TBC in pljučne bolezni, Tyrševa ulica 19.
7. Javno podjetje za gospodarjenje s stavbnimi zemljišči:	28. Doba, Prešernova ulica 1,	Ulica heroja Bračiča
Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila	29. Upravna enota Maribor - Oddelek za okolje in prostor;	51. Uprava za obrambo Maribor, Ulica heroja Bračiča 2.
Maribor;	Upravna enota Maribor - Oddelek za gospodarstvo in	Ulica heroja Staneta
Inštitut za raziskave, izobraževanje in svetovanje;	kmetijstvo;	52. Mestna uprava Mestne občine Maribor, Ulica heroja Staneta 1.
Mestna občina Maribor - Sektor za urejanje prostora;	Upravna enota Maribor - Referat za družbene dejavnosti;	Ulica heroja Tomšiča
Mestna občina Maribor - Služba za geografski	Upravna enota Maribor - Referat za tužce,	53. Območna geodetska uprava Maribor;
informatijski sistem, obdelavo podatkov in	Prešernova ulica 6.	Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo in hrano;
informatiko, Grajska ulica 7.	Rotovski trg	Inšpektorat RS za okolje in prostor;
Grajski trg	30. Knjižnica Rotovž, Rotovski trg 2,	Inšpektorat RS za energetiko in rudarstvo;
8. Javni medobčinski stanovanjski sklad, Grajski trg 1.	31. Pionirska knjižnica Rotovž, Rotovski trg 6,	Zdravstveni inšpektorat RS;
Gregorčičeva ulica	32. Mestna redarska služba;	Mestna občina Maribor – Služba notranje revizije;
9. CIPS, Gregorčičeva ulica 15,	Filozofska fakulteta – mednarodna pisarna, Rotovski trg 9.	Mestna občina Maribor – Služba za zaščito, reševanje in
10. Uršulinski študentski dom, Gregorčičeva ulica 20,	Slomškov trg	obrambno reševanje;
11. Vrtec Ivana Glinška Maribor, Gregorčičeva ulica 32a,	33. Univerza v Mariboru, Slomškov trg 15,	Mestna občina Maribor – Varuh bolnikovih pravic,
12. Zavod RS za zaposlovanje, Gregorčičeva ulica 37.	34. Medicinska fakulteta, Slomškov trg 15,	Ulica heroja Tomšiča 2,
Krekova ulica	35. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije,	54. Muzej narodne osvoboditve, Ulica heroja Tomšiča 8.
13. Evropski center za etnične, regionalne in sociološke študije	Slomškov trg 6.	Ulica kneza Koclja
Univerze v Mariboru;	Slovenska ulica	55. Narodni dom, Ulica kneza Koclja 9.
Center za uporabno matematiko in teoretično fiziko;	36. Teološka fakulteta, Slovenska ulica 17,	Ulica Vita Kraigherja
Fakulteta za gradbeništvo – katedra za arhitekturo,	37. Slovensko narodno gledališče, Slovenska ulica 27,	56. Direkcija RS za ceste;
Krekova ulica 2.	38. Lekarna pri gledališču, Slovenska ulica 33,	Davčno finančni raziskovalni inštitut,
14. Urad za upravljanje z vodami, Krekova ulica 17,	39. Mestna občina Maribor - Urad za komunalo, premet,	Ulica Vita Kraigherja 5,
15. Vrtec Ivana Glinška Maribor, Krekova ulica 27.	okolje in prostor;	57. Urad za šport, Ulica Vita Kraigherja 8,
Koroška cesta	Mestna občina Maribor - Urad za kulturo in mladino;	58. Inšpektorat RS za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami,
16. študentski dom Sinaj, Koroška cesta 1,	Mestna občina Maribor - Služba za razvojne projekte in	Ulica Vita Kraigherja 26.
17. Mestna blagajna, Koroška cesta 10,	investicije: projektna pisarna, Slovenska ulica 40.	Vetrinjska ulica
18. Kulturni inkubator, Koroška cesta 18.	Strossmayerjeva ulica	59. Elektro Maribor;
Maistrova ulica	40. Umetnostna galerija Maribor, Strossmayerjeva ulica 6,	Direktorat za energijo, Vetrinjska ulica 2.
19. Policijska uprava Maribor, Maistrova ulica 2,	41. Razvojni inštitut Maribor, Strossmayerjeva ulica 10,	
20. Andragoški zavod Maribor - ljudska univerza,	42. Zavod Antona Martina Slomška - študentski dom,	
Maistrova ulica 5.	Strossmayerjeva ulica 17,	
	43. Javna agencija RS za energijo, Strossmayerjeva ulica 30.	
	Svetozarevska ulica	
	44. Tovarna podjetov;	
	Upravno sodišče RS;	
	Državno pravobranilstvo RS – oddelek Maribor,	
	Svetozarevska ulica 6.	

Slika 6.2: legenda zemljevida vseh analiziranih lokacij brez video kamer

Video nadzor prometa in spletne kamere

Na spletni strani Mestne občine Maribor navajajo, da je bil v maju 2006 zaključen projekt opremljanja vstopnih/izstopnih mest v območju za pešce z video kamerami. Po njihovem mnenju je »Video nadzor potreben zaradi boljšega nadzora vstopnih/izstopnih mest ter zaradi večje možnosti preprečevanja poškodb na opremi.« (Mestna občina Maribor1 2006) Na obvestilu o video nadzoru na teh točkah piše, da je lastnik posnetkov Mestna občina Maribor.

Spletne kamere, ki jih je moč najti na brskalniku Google (Google.si 2011), so linki spletnih kamer, navedenih na spletni strani Mestne občine Maribor (Mestna občina Maribor2 nd). Spletna kamera, ki je zgolj na Google, je na zemljevidu postavljena na Ulico kneza Koclja. Prikazuje mirujoč posnetek Pohorja iz postaje Habakuk, čez njega pa je poziv za oglaševanje na kamerah in telefonska številka (02/220-88-23).

Pokritost s spletnimi video kamerami sem na zemljevidu označila na osnovi posnetkov na spletni strani Mestne občine Maribor, in sicer:

1. za Glavni trg

Slika 6.3: fotografija, vzeta s posnetka spletne kamere na Glavnem trgu (Mestna občina Maribor3 nd)

2. Grajski trg

Slika 6.4: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Grajskem trgu (Mestna občina Maribor4 nd)

3. za Trg Leona Štuklja

Slika 6.5: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Trgu Leona Štuklja (Mestna občina Maribor5 nd)

4. Trg svobode

Slika 6.6: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Trgu svobode (Mestna občina Maribor6 nd)

6.6 Zemljevid pokritosti z video kamerami

Slika 6.7: zemljevid pokritosti z video kamerami

LEGENDA:

 = video kamere v celotni zgradbi (obvestilo se nahaja na vhodu v zgradbo)

 = video nadzor v delu zgradbe (obvestilo na delih v notranjosti zgradbe)

 = kamere tako v notranjosti, kot v okolici zgradbe

 = video nadzor prometa

 = področje pokritosti s spletnimi kamerami

 = lokacija bankomata

Institucije:

Glavni trg

1. Pokrajinski arhiv, Glavni trg 7,
2. Delovno sodišče v Mariboru, Glavni trg 17 (del 1. nadstropja zgradbe).

Gospojna ulica

3. Univerzitetna knjižnica, Gospojna ulica 10.

Grajska ulica

4. Mariborski grad (Pokrajinski muzej Maribor), Grajska ulica 2,
5. Javno podjetje za gospodarjenje s stavbnimi zemljišči: Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila Maribor; Inštitut za raziskave, izobraževanje in svetovanje: Mestna občina Maribor - Sektor za urejanje prostora; Mestna občina Maribor - Služba za geografski informacijski sistem, obdelavo podatkov in informatiko, Grajska ulica 7.

Grajski trg

6. Javni medobčinski stanovanjski sklad, Grajski trg 1 (del 1. in 2. nadstropja zgradbe).

Koroška cesta

7. Mestna blagajna, Koroška cesta 10 (pritličje zgradbe).

Krekova ulica

8. Evropski center za etnične, regionalne in sociološke študije Univerze v Mariboru; Krekova ulica 2 (1. nadstropje zgradbe).

Maistrova ulica

9. Policijska uprava Maribor, Maistrova ulica 2.

Mladinska ulica

10. Osnovna šola Bojana Illicha, Mladinska ulica 13,
11. Srednja šola za gostinstvo in turizem, Mladinska ulica 14a.

Prešernova ulica

12. Doba, Prešernova ulica 1 (polovica zgradbe).

Slomškov trg

13. Univerza v Mariboru, Slomškov trg 15,
14. Medicinska fakulteta, Slomškov trg 15.

Strossmayerjeva ulica

15. Umetnostna galerija Maribor, Strossmayerjeva ulica 6,
16. Javna agencija RS za energijo, Strossmayerjeva ulica 30.

Svetozarevska ulica

17. Tovarna podjetov (del 1. nadstropja zgradbe); Upravno sodišče RS (del 1. nadstropja zgradbe); Državno pravobranilstvo RS – oddelek Maribor (del 2. nadstropja zgradbe), Svetozarevska ulica 6.

Titova cesta

18. Davčni urad Maribor, Titova cesta 10.

Trg generala Maistra

19. Prva gimnazija Maribor, Trg generala Maistra 1 (dvorišče zgradbe).

Trg Leona Štuklja

20. AJPES, Trg Leona Štuklja 10.

Ulica heroja Staneta

21. Mestna uprava Mestne občine Maribor, Ulica heroja Staneta 1.

Ulica heroja Tomšiča

22. Muzej narodne osvoboditve, Ulica heroja Tomšiča 5.

Ulica Vita Kraigherja

23. Direkcija RS za ceste; Davčno finančni raziskovalni inštitut, Ulica Vita Kraigherja 5,
24. Inšpektorat RS za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami, Ulica Vita Kraigherja 26.

Vetrinjska ulica

25. Elektro Maribor; Direktorat za energijo, Vetrinjska ulica 2.

Volkmerjev prehod

26. Volkmerjev prehod.

Bakomati:

- A. CITY,
- B. Glavni trg 18,
- C. Glavni trg 19a,
- Č. Glavni trg 25,
- D. Gosposka ulica 23,
- E. Gosposka ulica 23 (na delu zgradbe na Ulici 10. oktobra),
- F. Jurčičeva ulica 4,
- G. Partizanska cesta 5,
- H. Partizanska cesta 7,
- I. Prešernova ulica 1,
- J. Razlagova ulica 4,
- K. Slomškov trg 10,
- L. Slomškov trg 18,
- M. Slovenska ulica 17,
- N. Svetozarevska ulica 6,
- O. Titova cesta 2,
- P. Titova cesta 8,
- Q. Trg Leona Štuklja 4,
- R. Trg Leona Štuklja 12,
- S. Trg svobode 6,
- Š. Tyrševa ulica 2,
- T. Tyrševa ulica 3,
- U. Ulica heroja Bračiča 1,
- V. Ulica heroja Bračiča 6,
- Z. Ulica Vita Kraigherja 4,
- Ž. Ulica Vita Kraigherja 4.

Video nadzor prometa

- I. med gradom in Prvo gimnazijo,
- II. pri vstopu na Gospejno ulico z Orožnove ulice,
- III. pri gledališču (vstop na Miklošičevo ulico),
- IV. Poštna ulica (vstop na Glavni trg),
- V. Svetozarevska ulica (pri Franciskanski cerkvi),
- VI. Slovenska ulica (pri gledališču),
- VII. pri Elektro Maribor (vstop na Vetrinjsko ulico).

Slika 6.8: legenda zemljevida pokritosti z video kamerami

7 UGOTOVITVE

Pristati se mi zdi pomemben glagol, kadar je govor o video nadzoru. Zakonsko obvezna označba območja snemanja video kamer sicer obstaja, vendar je možnost izognitvi video kameram močno omejena. Predvsem na javno dostopnih površinah, ki so del naših vsakodnevnih obveznosti. Vendar pa ima država zakonsko podlago, ko jo moramo upoštevati vsi državljani, neglede na naše strinjanje.

Če nekdo želi biti viden ali gledan, ali s strani anonimnega gledalca ali s strani poznane publike, se lahko postavi na ogled. Majhna, prenosna in poceni video tehnologija to omogoča na vsakem koraku. Tisti, ki nočejo biti videni in vendarle so, pa želijo videti, kdo je njihov opazovalec in želijo v opazovanje privoliti. Nikjer ni velikih tabel, ki bi opozarjale: 'Ne hodite po tej poti, ker ste tukaj snemani s 5 nadzornimi video kamerami!'. Projekti, kot je *Isee*, so redkost.

Zdi se mi, da se argument nasprotnikov video nadzora suče okoli izgube oziroma preoblikovanja sedaj poznanih medčloveških odnosov. Ko (in če) uvedemo popolni nadzor, večina medčloveških zgodb izgine. Mnogo zgodb, ki so se nekomu pripetili, zgodbe, opevane v literaturi in filmih, izginejo.

Malo manj romantičen argument se dotika področja moči, ki ga imajo oči, ki ostajajo skrite. Če oči, potuhnjene v senci, gledane pripravijo do tega, da začnejo elemente nadzora uporabljati sami na sebi, potem postane miselni proces ljudi okupiran s tem, da se morajo vedno obnašati v smislu zahtev nadzornikov, namesto da bi bil ta prostor v glavi prežet z ustvarjalnostjo ali preprosto drugimi (po možnosti bolj pozitivno naravnanimi) mislimi. Sporno za nasprotnike video nadzornih kamer je usmerjanje miselnega toka ljudi, ki se dogaja s prisotnostjo kamer. In če se od nas vedno zahteva določena meja obnašanja, veljajo odstopanja za ekscentričnost, potrebna sankcije. Zgodovina dokazuje, da so

največji umi človeštva praviloma veljali za ekscentrike, vedno nekako na meji »normalnega« obnašanja. Če nad te ljudi vsilimo večer nadzor, jih prisilimo v podrejanje nekim zahtevam in jim odvzamemo njihovo individualnost, jih sankcioniramo (tako ali drugače), kdo pa bodo veliki umi prihodnosti?

Menim, da bo človek vedno potreboval občutek, da se upira ustaljenim normam. Ne le vsaka nova generacija⁵⁵, vendar vsak pri sebi. »Zdi se, da so raznolike oblike kiberseksa na internetu, rabe fotografskih ali videokamer v erotičnih odnosih, sodobne prakse svinganja ter seks v troje ali na poljavnih mestih postali način, kako ohraniti občutek prepovedi ... in druge učinke meje med zasebnim in javnim, ko zasebno in javno izgubljata svoj pomen.« (Zajc 2005: 247-248)

Z možnostjo neskončne reperezentacije digitalnih podob s strani neznancev – torej neskončnih podob nadzornih video kamer - človek izgubi nadzor ne le nad lastnimi podobami, temveč tudi nad lastnimi dejanji, ki so vzrokovali tem podobam. Ker je zasebnost definirana ohlapno in za vsakega nekoliko drugače, se s podobami video nadzornih kamer lahko dejanje, ki nekomu še sodi v zasebnost, razume strožje, kot dejanje neškodljive narave. V nevarnosti smo, da izgubimo čut za razumevanje pri dejanjih, ki ne povzročajo škode, pa vendar nekomu dajejo občutek upora proti tistemu, za kar meni, da se mora upirati (kar je, kakor zasebnost, v očeh vsakega človeka nekaj drugega). Medčloveških odnosov, namer nekoga ali vzdušja na neki lokaciji se ne da objektivno izmeriti z njihovih vizualnih zapisov. Pogled ni vpogled.

Ugotovila sem, da se video nadzora poslužujejo v 33 od 86 analiziranih institucij⁵⁶, kar predstavlja 38,37 %. Odstotek, nekoliko višji od tretjine, me je presenetil, glede na mojo izhodiščno predpostavko o posluževanju video nadzora na vseh analiziranih lokacijah. Glede na ta odstotek, upoštevajoč 4 spletne kamere in 7 točk video nadzora prometa ocenjujem, da Maribor spada v 2. stopnjo po Norrisu, McMahillu in Woodu, ki opisujejo

---

⁵⁵ Kar na primer romantično opevana v pesmi Joe Cocker v pesmi *N'oubliez jamais* iz leta 1997.

⁵⁶ V ta odstotek nisem upoštevala Volkmerjevega prehoda. Predpostavljam, da kamere na njem pripadajo Hotelu Orel, ki ga nisem vključila v svojo analizo. Ker pa je Volkmerjev prehod po mojem mišljenju javno dostopna površina, se mi je zdelo pomembno označiti kamere na zemljevidu.

stopnje razpršitve video nadzora. Upoštevajoč zglede iz tujine pa predpostavljam, da se bo po vsej verjetnosti kvantitativnost video nadzora v Mariboru večala.

Vprašanje ostaja, kaj se dogaja v zasebnem sektorju in zanimivo bi se bilo v prihodnosti lotiti analize, ki bi vključevala tudi zasebni sektor, da bi bila slika popolnejša.

Video kamere so, kot vsaka tehnološka stvar, le pokazatelj inovativnosti ljudi in so same po sebi zgolj skup tehnične opreme. Šele ko jim dodamo družbeni pomen, smo proti njim ali za nje. Kamera lahko pomaga. In je prvotno namenjena pomoči. Vprašanje ostaja, komu pomaga in pri čem. Če so res danes dostojanstvo, svoboda, etika, človečnost in zaupanje vredni manj, kot je vreden kapital, in če so res človeške vrednote vedno manj vredne, potem je eden izmed načinov ohranjanja poštenosti ljudi z večjim nadzorom. In če je tehnična oprema, torej video nadzor tisti, ki lahko kriminal zajezi, so oči kamere plemenita stvar. Vendar pa, so lahko plemeniti tudi nadzorniki izza video kamer?

8 SKLEP

Človeštvo je zaznamovano z zgodovino, v kateri se razmerja moči spreminjajo. Tisti, ki ima oblast, ima vedno tudi moč, da svoje vrednote in navade uveljavi in predstavi kot univerzalno normo.

Video nadzor se zakonsko v splošnem dovoljuje za varnost ljudi ali premoženja, v kolikor tega ni moč doseči z milejšimi sredstvi. In v kolikor video nadzor služi plemenitim namenom preprečitve kriminalnih dejanj, povečuje varnost ljudi ali celo rešuje življenja, so optične oči tehnološka pridobitev, vredna svoje investicije. Vendar smo ljudje kompleksni in tehnologija, ki jo ustvarjamo in nadziramo, se te odsotnosti enoznačnosti od ljudi »naleze«. »Le kdo ne trepeta od groze, ko vidi v zgodovini toliko grozotnega in neplodnega trpljenja, ki so si ga hladnokrvno izmislile ali ga izvajale pošasti, ki so si nadele ime modrecev?« razmišlja Foucault.

In strah je, skupaj z nezaupanjem, tisti, ki vlada današnji družbi. Vendar pa je tisto, česar se bojimo to, kar dojemamo kot vredno strahu. Vsaka katastrofa oziroma slaba stvar, ki se zgodi, nosi v sebi priložnost, da se s strahom soočimo in ga odstranimo.

Če se strinjamo s Foucaultovo trditvijo, da je popolno nadzorovanje seštevek zlobnosti, potem bi bilo smiselno tudi na zločin pogledati z drugega zornega kota: z zornega kota upora proti uniformnosti. Foucault je mnenja, da obstoj zločina kaže, da človeške narave ni mogoče zatreti. Bolj kakor šibkost ali bolezen je po njegovem mnenju treba v zločinu videti energijo, ki se obnavlja, v oči bijoč protest človeške individualnosti, ki mu v očeh vseh daje nenavadno fascinacijsko moč.

Koliko video nadzornih kamer je zgolj kot nekakšno ulično pohišstvo (kot jih imenuje Groombridge), ki imajo izključno namen, da so videne. Koliko od njih dejansko ustvarja podatkovne baze, ne moremo vedeti zgolj iz tega, da kamero na neki lokaciji vidimo. Ljubitelji video kamer bodo zagotovo s časom imeli vse manjšo, bolj kvalitetno in dostopno tehnologijo, s katero bodo lahko potešili svoje video apetite in želje po tem, da so videni. Kaj pa ostane tistim, ki, zaradi kakršnega koli razloga že, video nadzora nočejo?

Vsako tehnologijo nadzora je moč uporabiti tudi za zaščito varovanja zasebnosti. Vendar pa osvoboditev izpod nadzora ni samoumevna, temveč si jo je potrebno izboriti. Ljudje nismo pasivna in predvidljiva bitja, kot so računalniki. Človek vedno išče inovacije, izboljšave, nove poti, s katerimi plemeniti življenje sebi in soljudem ter si lajša življenje. Posledično pa ima tudi sposobnost izumljati vedno nove načine, kako se izogniti mreži nadzora. Predvsem pa je potrebno razbiti vsiljeno enačbo enačenja odkritoljubnosti z odprtostjo do (video) nadzora.

Razumevanje zasebnosti se spreminja. Kaj, kdo, kje, kako in zakaj se nekaj razume kot dejanje zasebnosti, se lahko močno razlikuje med ljudmi. Včasih človek preprosto hoče nekaj izključno zase. In kamere, skupaj z ljudmi, ki jih definiramo, sodijo na spolzek teren meje med zasebnim in javnim. Vendar se zdi, da danes ne več toliko zavoljo čustvenega doživetja zasebnosti, temveč zaradi osebnih podatkov, ki se jih da razbrati oz. pridobiti s posnetki video kamer. Predvsem pa zaradi potencialne škode, ki jih lahko ti (nam lastni) podatki naredijo nam samim.

Naj bo Veliki Brat in panoptični nadzor še tako (ne)učinkovit, pa se je potrebno zavedati, da kljub vsemu gre za stroj, v katerega so ujeti tako tisti, ki oblast izvajajo, kot tisti, nad katerim jo izvajajo. Stari rek pravi, da ne moreš nadzirati, brez da si nadziran sam.

9 PRILOGE

9.1 Priloga 1: Zakonodaja, ki pokriva področje varovanja zasebnost in področje video nadzora

Najpomembnejši mednarodni akti, ki urejajo varstvo zasebnosti v EU:

- *Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1)*, Uradni list RS, 2004, št. 86/2004
- *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, Uradni list RS, 1994, št.7-41/1994 (RS 33/1994),
- *Konvencija o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov*, Uradni list RS, 1994, št. 3-18/1994 (RS 11/1994),
- *Direktiva 95/46/ES evropskega parlamenta in sveta z dne 24. oktobra 1995 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov*, Uradni list evropskih skupnosti, L 281, str. 31 (posebna izdaja v slovenščini: poglavje 13 zvezek 015 str. 355 - 374),
- *Direktiva 2002/58/EC evropskega parlamenta in sveta z dne 12. julija 2002 o obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij (Direktiva o zasebnosti in elektronskih komunikacijah)*, Uradni list evropskih skupnosti, L 201, str. 37 (posebna izdaja v slovenščini: poglavje 13 zvezek 29 str. 514 – 524),
- *Direktiva 2006/24/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 15. marca 2006 o hrambi podatkov, pridobljenih ali obdelanih v zvezi z zagotavljanjem javno dostopnih elektronskih komunikacijskih storitev ali javnih komunikacijskih omrežij, in spremembi Direktive 2002/58/ES*, Uradni list evropskih skupnosti, L 105, str. 54,
- *Direktiva 2009/136/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2009 o spremembah Direktive 2002/22/ES o univerzalnih storitvah in pravicah uporabnikov v zvezi z elektronskimi komunikacijskimi omrežji in storitvami, Direktive 2002/58/ES o*

obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij in Uredbe (ES) št. 2006/2004 o sodelovanju med nacionalnimi organi, odgovornimi za izvrševanje zakonodaje o varstvu potrošnikov, Uradni list evropskih skupnosti, L 337, str. 11,

- *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Uradni list RS, št. 35/92 - MP, št. 9/92,*
- *Sklep sveta 2008/977/JHA z dne 27. novembra 2008 o zaščiti osebnih podatkov obdelanih znotraj policije in sodnih zadev kriminalnega pregona⁵⁷, Uradni list evropskih skupnosti, OJ L 350, 30.12.2008, p. 60–71,*
- *Uredba (ES) št. 45/2001 evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra 2000 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov v institucijah in organih Skupnosti in o prostem pretoku takih podatkov, Uradni list evropskih skupnosti, L 8, str. 1 (posebna izdaja v slovenščini: poglavje 13 zvezek 26 str. 102 – 124),*
- *Sklep Sveta 2010/412/EU z dne 13. julija 2010 o sklenitvi Sporazuma med Evropsko unijo in Združenimi državami Amerike o obdelavi in posredovanju podatkov o sporočilih glede finančnih plačil iz Evropske unije Združenim državam Amerike za namene programa za sledenje financiranja terorističnih dejavnosti, Uradni list evropskih skupnosti, L 195, str. 3.*

Evropski portal o zaščiti podatkov, večinoma dostopen le v angleškem jeziku

http://ec.europa.eu/justice/data-protection/index_en.htm (13. september 2011)

Spletna stran, kjer lahko dostopate do celotne zakonodaje Evropske unije

http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do (13. september 2011)

---

⁵⁷ Ker nisem našla slovenskega naziva zavoljo točnosti prevoda navajam originalen naziv v angleščini: »Council framework decision 2008/977/JHA of 27 November 2008 on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial cooperation in criminal matters«

9.2 Priloga 2: Video nadzor na bankomatih - odgovor informacijske pooblaščenke

Na elektronski naslov informacijske pooblaščenke, Nataše Pirc Musar, sem poslala elektronsko pošto s vprašanjem, kateri člen Zakona o varstvu osebnih podatkov vključuje bankomate. Zanimalo me je, ali tudi za video kamere na bankomatih velja, da se jih sme uporabiti le, če ni milejših sredstev zaščite varnosti ljudi, premoženja in tajnih podatkov. Postavila sem tudi vprašanje, kako je z lastništvom zbirk osebnih podatkov, ki pri takšnem video nadzoru nastanejo.

Odgovor sem dobila 23. decembra 2011, in sicer elektronsko pošto s sledečo razlago: »Avtentično razlago posameznih določb zakona daje le Državni zbor, neobvezno pa predlagatelj zakona, zato vam na podlagi informacij, ki ste nam jih posredovali, v nadaljevanju na podlagi 7. tč. 1. odst. 49. čl. Zakona o varstvu osebnih podatkov (Uradni list RS, št. 94/07, uradno prečiščeno besedilo, v nadaljevanju ZVOP-1) ter 2. čl. Zakona o informacijskem pooblaščenču (Uradni list RS, št. 113/05 in 51/07 – ZUstS-A, v nadaljevanju ZInFP), posredujemo naše neobvezujoče mnenje v zvezi z vašim vprašanjem.

Pooblaščenec pojasnjuje, da niti ZVOP-1 niti ostali predpisi nikjer specifično ne opredeljujejo video nadzora bankomatov. Pooblaščenec je zato mnenja, da je potrebno iskati pravno podlago za takšno snemanje v splošnih določbah o video nadzoru, ki so opredeljene v 74. členu ZVOP-1, hkrati pa z logično razlago v povezavi z določbami 75. člena ZVOP-1 ugotoviti, da pravna podlaga za izvajanje video nadzora na bankomatih obstaja, če je to nujno potrebno za varnost ljudi ali premoženja. Upravljavca zbirke videoposnetkov kamere nad bankomatom glede hrambe in druge obdelave osebnih podatkov vežejo določbe ZVOP-1 enako kot druge upravljavce.

O b r a z l o ž i t e v:

Pooblaščenec uvodoma pojasnjuje splošni pojem video nadzora v smislu ZVOP-1. Za video nadzor v smislu ZVOP-1 gre le takrat, kadar pri izvajanju video nadzora nastane zbirka osebnih podatkov, ki je v takem primeru zbirka videoposnetkov. Pooblaščenec pojasnjuje, da je njegova pristojnost v zvezi z osebnimi podatki podana le takrat, kadar se

osebni podatek nahaja v zbirki osebnih podatkov in gre za obdelavo osebnih podatkov iz zbirke.

Zbirka osebnih podatkov je v skladu s 5. točko 6. člena ZVOP-1, vsak strukturiran niz podatkov, ki vsebuje vsaj en osebni podatek, ki je dostopen na podlagi meril, ki omogočajo uporabo ali združevanje podatkov, ne glede na to, ali je niz centraliziran, decentraliziran ali razpršen na funkcionalni ali geografski podlagi; strukturiran niz podatkov je niz podatkov, ki je organiziran na takšen način, da določi ali omogoči določljivost posameznika.

Splošno določbo o izvajanju video nadzora predstavlja 74. člen ZVOP-1, ki določa, da mora oseba javnega ali zasebnega sektorja, ki izvaja video nadzor, o tem objaviti obvestilo. Obvestilo mora biti vidno in razločno objavljeno na način, ki omogoča posamezniku, da se seznanj z njegovim izvajanjem najkasneje, ko se nad njim začne izvajati video nadzor.

Takšno obvestilo mora obvezno vsebovati naslednje informacije:

1. da se izvaja video nadzor;
2. naziv osebe javnega ali zasebnega sektorja, ki ga izvaja;
3. telefonsko številko za pridobitev informacije, kje in koliko časa se shranjujejo posnetki iz video nadzornega sistema.

Šteje se, da je na podlagi zgornjega obvestila posameznik obveščen o obdelavi osebnih podatkov, skladno z 19. členom ZVOP-1, ki opredeljuje obveščanje posameznika o obdelavi osebnih podatkov.

Nadalje pa je z vidika video nadzora bankomata, po argumentu a fortiori iz določb o video nadzoru v zvezi z dostopom v uradne službene oziroma poslovne prostore (75. člen ZVOP-1) mogoče tudi povzeti, da je video nadzor bankomatov dovoljen zgolj, če je to nujno potrebno za varnost ljudi ali premoženja, zaradi zagotavljanja nadzora vstopa ali izstopa v ali iz prostorov.

Dejstvo je, da niti ZVOP-1 niti ostali predpisi nikjer specifično ne opredeljujejo video nadzora bankomatov. Pooblaščenec je zato mnenja, da je potrebno iskati pravno podlago za takšno snemanje v splošnih določbah o video nadzoru, ki so opredeljene v 74. členu ZVOP-1, hkrati pa z logično razlago v povezavi z določbami 75. člena ZVOP-1 ugotoviti,

da pravna podlaga za izvajanje video nadzora na bankomatih obstaja, če je to nujno potrebno za varnost ljudi ali premoženja.

Ob tem pa Pooblaščenec opozarja, da se video nadzor lahko izvaja le na takšen način, da se spoštuje načelo sorazmernosti, urejeno v 3. členu ZVOP-1, v skladu s katerim morajo biti osebni podatki, ki se obdelujejo ustrezni in po obsegu primerni, glede na namene, za katere se zbirajo in nadalje obdelujejo. To pomeni, da se lahko snema le tisti del površine bankomata in iz takšne razdalje, kot je to ustrezno in po obsegu primerno glede na namen, zaradi katerega se je video nadzor vzpostavil. Osebni podatki se namreč glede na 16. člen ZVOP-1 lahko zbirajo le za določene in zakonite namene ter se ne smejo nadalje obdelovati tako, da bi bila njihova obdelava v neskladju s temi nameni, če zakon ne določa drugače.

Pooblaščenec še pojasnjuje, da je oseba javnega ali zasebnega sektorja, ki izvaja video nadzor tista, ki mora skladno z določbami 24. in 25. člena ZVOP-1 zagotoviti zavarovanje osebnih podatkov v tako nastali zbirki.«

9.3 Priloga 3: Intervju s strokovnjakom

Pogovarjala sem se z Mitjo Žnidaričem, ki je direktor družbe VAROVANJE, d.o.o., varnostnik, varnostnik nadzornik, varnostnik telesni stražar, inštruktor telesnih stražarjev, sodni izvedenec in sodni cenilec za fizično in tehnično varovanje, predsednik Varnostnega združenja Slovenije, operater VNC, CAS (Certified Anti-Terror Specialist), HECPO (Hostile Environment Close Protection Officer), hkrati pa še potapljač reševalec, sodnik Hapkido in gasilec.

Gospod Žnidarič je stopil na mojo pot raziskovanja video nadzora povsem nepričakovano. Ko sva se začela pogovarjati o raziskavi, ki jo opravljam, mi je takoj ponudil pomoč. Ob pogovoru sem ugotovila, da je, med vsem njegovimi strokovnimi področji, tudi poznavalec video nadzora. Zanimalo me je, kako na video nadzor gleda kot izurjen profesionallec s tolikšnimi referencami, zanimalo pa me je tudi, kako video nadzor vidi kot tisti, ki mu je sam kdaj izpostavljen.

1. Kaj vse je del vašega poklica? S čem se spopadate?

»S področjem zasebnega varovanja se ukvarjam že štirinajsto leto. Začel sem kot varnostnik še pred uvedbo prvih licenc za varnostnike. Leta 2001 sem opravljal prvo licenco za varnostnika. Takoj za tem sem leta 2003 opravil mednarodno licenco za telesnega stražarja in se istega leta vpisal na Fakulteto za varnostne vede v Izraelu. Ves čas do danes sem opravljal dela varnostnika, telesnega stražarja, svetovalca za varnostne zadeve in nadzorstvena dela s področja zasebnega varovanja.

Kmalu za tem sem opravil strokovni izpit in leta 2004 pridobil naziv Certified Anti-Terrorism Specialist (Certificiran specialist za proti terorizem). Leta 2011 sem diplomiral na prej omenjeni fakulteti in si pridobil naziv »Bachelor of Science in Private Security« (v Sloveniji je ekvivalent univ.dipl. varstvoslovec). Takoj po diplomi sem na isti fakulteti vpisal še magistrski študij. Prav tako sem decembra 2011 pridobil status sodnega izvedenca in sodnega cenilca za področje varovanja, s podpodročjem fizično in tehnično varovanje.

Klasično vprašanje je, ali kaj treniram. Da. Pri sedmih letih starosti sem začel trenirati Karate Shotokan, ki sem ga treniral dolgih trinajst let. Nato sem se spoznal s HapKiDojem, ki ga treniram še danes. Občasno se udeležim seminarjev zaprtega tipa, kot je vojaška verzija Krav Maga, ki ni dostopna javnosti. Civilno verzijo Krav Maga pa lahko trenira kdorkoli tudi v Sloveniji. Prav tako sem bil nekajkrat udeležen na posebnih treningih pri International Law Enforcement Academy (ILEA) v Budimpešti, kamor kot civilist po prosti presoji ne morete.

Po trenutno veljavni zakonodaji imam opravljene naslednje nacionalne poklicne kvalifikacije: varnostnik, varnostnik nadzornik in operater varnostno-nadzornega centra. Teh stvari je še kar nekaj, pa naj ostanem samo pri tem.

S čim se spopadam? V vsakdanjem življenju pripravljam načrte varovanja, analize in predvidevanja dogodkov. Seveda sem še vedno aktiven tudi kot varnostnik, varnostnik nadzornik in varnostnik telesni stražar. Zadnjih šest let se občasno znajdem tudi v vlogi inštruktorja telesnih stražarjev. Leta 2008 sem postal regionalni predstavnik mednarodnega združenja IBSSA (International Bodyguard and Security Services Association) za Slovenijo. Od leta 2009 sem tudi predsednik Varnostnega združenja Slovenije. Imam tudi svoje strelišče, kjer sem odgovorni vodja streljanja. Najpomembneje pa je, da sem sočasno v zasebnem življenju poročen in oče dveh prekrasnih otrok.«

2. Kaj je po vašem mnenju bolj uspešno – varnostnik ali kamera?

»Vprašanje je smiselno, vendar naj povem, da je kombinacija obeh hkrati zadovoljiva. Kamera brez varnostnika je samo kamera, ki ne služi svojemu namenu, v primeru, da noben ne spremlja dogajanja. Varnostnik ne more biti prisoten na več kot enem mestu hkrati. Tehnično varovanje si lahko predstavljamo kot podaljšano roko fizičnega varovanja.

Glede uporabe varnostnih kamer moramo upoštevati v prvi fazi Zakon o varstvu osebnih podatkov, nato sovpadata še Zakon o zasebnem varovanju in Uredba o obveznem organiziranju službe varovanja na javnih prireditvah.«

3. Ali ste seznanjeni s kakšnimi raziskavami o uspešnosti nadzornih sistemov televizije zaprtega kroga v Mariboru?

»Podatek o uspešnosti uporabe sistemov televizije zaprtega kroga glede preprečevanja kriminala je težko podati. Dejstvo je, da sama prisotnost kamer prepreči kriminal vsaj neizkušenim in priložnostnim kriminalcem. Posnetki iz varnostnih kamer so že pomagali identificirati storilce tudi v Mariboru.«

4. Ali ste seznanjeni s podatki, kolikokrat se je v letu 2011 uporabil posnetek nadzornih kamer kot dokazno gradivo na sodišču?

»Statistične podatke o uspešnosti lahko pridobite pri Policijski upravi Maribor, pri gospodu Bartolu Lampretu.«

5. Kolikšen odstotek uspešnosti pri preprečevanju kriminala je po vašem mnenju dovolj glede na odstotek vseh posnetkov in števila kamer?

»Uspešnost video nadzornih sistemov je tudi v preventivi. Torej, če preventivno deluje proti priložnostnim kriminalcem, potem je zadeva upravičena. Zato o procentih ne morem govoriti. Iz tega sledi, da lahko kamere služijo same sebi dve, tri ali več let brez posebnega učinka. Lahko pa v enem trenutku preprečijo krajo ali identifikacijo storilca, samo zato, ker so tam nameščene.«

6. Kolikšna pa je vrednost investicije v postavitve video nadzornega sistema in njegovega vzdrževanja glede na preprečevanje kraje? Ali se ne izkaže, da kamere stanejo več, kot je vrednost preprečenega kriminala?

»Vrednost video nadzornega sistema je odvisen od kvalitete opreme, torej kamer in snemalnika. Lahko pa v grobem rečem, da je ena dnevno nočna kamera, ki zadostuje za montažo v nezahtevnem lokalnem cenovnem razredu okoli 130,00 €. Snemalnik s 4 vhodi okoli 500,00 €. Vzdrževanja praktično ni, razen čiščenja leč na kamerah. Vsekakor se ne strinjam, da stane video nadzor več, kot je lahko vrednost preprečenega kriminala. Kriminala je še vedno več, kot pa jih kamere zaznajo, predvsem zaradi površne in nestrokovne namestitve ter njihove rabe. Naj navedem še primer iz ene večje mariborske trgovine. Namestili so polico z iPodi in ker niso upoštevali vseh zornih kotov obstoječega video nadzora, so jim odtujili več kot 80% robe.«

7. Kako opravičujete prisilo video nadzora na javno dostopnih površinah? Kot državljani moramo tam neizogibno urejati vsakodnevno življenje, pri tem pa smo izpostavljeni video nadzoru.

»Vsako nadzorovano področje mora biti označeno. Torej, nam je dana možnost, da se tam zadržujemo ali pa ne. Vsekakor ima država, kot tudi vsa javna zemljišča, ustrezno zakonsko podlago, katere se moramo držati vsi državljani, ne glede na naše strinjanje.«

8. Kako izgleda postopek preprečitve kriminalnega dejanja?

»O preprečitvi kriminalnega dejanja žal ne moreva govoriti zelo na splošno. Predvsem je pomembno preventivno delovanje, kamor sodi tudi video nadzor.«

9. Kako preprečiti zlorabo osebnih podatkov, ki nastanejo z video kamerami s strani zaposlenih, ki nadzirajo posnetke? Zdi se mi, da je glavno vprašanje, kako preprečiti curljanje informacij. Kdo nadzira nadzornika? Zakaj ne bi ti nadzorniki v trenutku slabosti prodali teh informacije komu, če se izrazim po domače, izpod pulta? Če bi bilo človeštvo tako plemenito, da bi se varovanje zasebnosti dalo doseči le na besedo in pogodbo, potem varnostnikov in video nadzornih kamer sploh ne bi potrebovali.

»Zlorabi osebnih podatkov se na splošno ni mogoče v celoti izogniti. Kdo nadzira nadzornike? Že po tretjem členu Ustave Republike Slovenije vidimo, da je delitev oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno. Kar pomeni, da je pravno gledano sistem uravnotežen in drug drugega nadzira.

Zakaj ne bi prodali informacij? Menim, da bi moral biti vsak posameznik dovolj moralen in etičen, da njemu zaupani podatki ne bi romali v nepooblaščne roke. Žal se zloraba in curljanje informacij dogaja vsak dan, ne glede na podpisane sporazume in pogodbe. Curljanja informacij nikakor ne moremo preprečiti, dokler so le-te vredne več kot dostojanstvo. Vsekakor je zaupanje dobro, vendar je žal danes tako, da je nadzor boljši.

Z izjavo se delno strinjam. Pri varovanju ne gre le za varovanje zasebnosti. Varnostniki in video nadzorne kamere služijo tudi za preprečitev morebitnih poškodb pri delu, pomoč ljudem v stiski in podobno. Tukaj moram izpostaviti varovanje – socialni alarmi.

Dodajam še zelo znan stavek: 'Vsi smo ljudje – težko je biti človek.'«

10. Zakaj smo še nekaj let nazaj lahko počutili varni brez sistemov televizije zaprtega kroga, zdaj pa se nam zdi kar samoumevno, da se nameščajo kamere?

»Odgovor se skriva v prejšnjem odgovoru. Dostojanstvo, svoboda, etika, človečnost in zaupanje so vredni manj, kot je vreden kapital. Posledično je v porastu kriminal, predvsem zaradi kapitala (recesija, brezposelnost, korupcija, šibek socialni položaj posameznika, ipd.). Pomeni, da so človeške vrednote vedno manj vredne. Če je kriminal v porastu, potrebujemo dodatna delovna mesta, da kriminal zajezimo. Nato pademo v začaran krog. Kriminalci se izurijo in izuriti se mora tudi druga stran. Enako velja za tehnično opremo. Kot zadnje se zamislimo, da je marsikdo v zaporu, ker le tako pride do hrane in strehe nad glavo.«

9.4 Seznam slik

Slika 3.1: Benthamov načrt Panoptikona _____	14
Slika 4.1: nadzorne kamere _____	26
Slika 4.2: stropna kamera _____	32
Slika 4.3: Emblem skupine Big Brother Watch _____	39
Slika 6.1: zemljevid vseh analiziranih lokacij brez video kamer _____	70
Slika 6.2: legenda zemljevida vseh analiziranih lokacij brez video kamer _____	71
Slika 6.3: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Glavnem trgu _____	72
Slika 6.4: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Grajskem trgu _____	73
Slika 6.5: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Trgu Leona Štuklja _____	73
Slika 6.6: fotografija, vzeta s posneteka spletne kamere na Trgu svobode _____	73
Slika 6.7: zemljevid pokritosti z video kamerami _____	74
Slika 6.8: legenda zemljevida pokritosti z video kamerami _____	75

9.5 Naslov študenta

Ime in priimek: Tjaša Mikič

Naslov: Frankolovska ulica 8

Pošta: 2000 Maribor

Tel.študenta: 02/ 300-24-81

e-mail študenta: tjasa.mikic@t-2.net

9.6 Kratak življenjepis

Rojena: 22. junija 1986 v Mariboru

Šolanje: Prvih pet razredov osnovnošolskega izobraževanja sem zaključila na osnovni šoli Slave Klavore v Mariboru, po preselitvi na drugi konec Maribora pa sem

zadnje tri razrede končala na osnovni šoli Tabor II v Mariboru. Obiskovala sem Gimnazijo in srednjo kemijsko šolo v Rušah. Maturirala sem iz gimnazijskega programa. Na Fakulteto za elektrotehniko, računalništvo in informatiko sem kot brucka stopila oktobra 2004.

Od 7. leta sem obiskovala glasbeno šolo in se uspešno udeleževala številnih (mednarodnih) tekmovanj. Klavir je od takrat naprej ljubezen mojega življenja. Veliko časa sem preživela tudi na odrskih deskah. Od najstniških let uživam ujeti življenjske trenutke s fotoaparatom. Bila sem tabornica. Bila sem prostovoljka pri Dijaški organizaciji Maribor in IAESTE (Organizacija za izmenjavo študijskih praks tehničnih smeri), preko katere sem tudi sama opravila trimesečno strokovno prakso v tujini. Dve leti sem bila terenska novinarka, moderatorka in urednica oddaje Ludvik na Radiu Maribor. Rada se družim s peresom (oziroma računalniško tipkovnico), s katerim skupaj piševa prozo. Znam si skreirati in zašiti lastna oblačila. Kot študentko RTV produkcije me izpopolnjuje strast do video produkcije. Moja dela so že bila objavljena na nacionalni in lokalni televiziji.

Sreča je zame v gibanju. Živim v prepričanju, da dokler so na svetu knjige, človek nima izgovora, da bi mu bilo dolgčas.

10 LITERATURA IN VIRI

Andrejevic, Mark (2004): *Reality TV, The work of being watched*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.

Armitage, Rachel (2002): To CCTV or not to CCTV?, *Nacro Crime and Social Policy Section*. Dostopno na <http://eprints.hud.ac.uk/2542/> (15. avgust 2011).

Beck, Ulrich (2009): *Družba tveganja, na poti v neko drugo moderno*, Krtina, Ljubljana.

Bentham, Jeremy (1843): An essay on political tactics, or inquiries concerning the discipline and mode of proceeding proper to be observed in political assemblies: principally applied to the practice of the British parliament, and to the constitution and situation of the nati,

2. poglavje: Of publicity. *The online Library of Liberty*. Dostopno na http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1921&chapter=113929&layout=html&Itemid=27 (30. november 2011).

Brewer, Philip (2009): Družba strahu. Dostopno na <http://www.wisebread.com/a-society-of-fear> (10. maj 2011).

Cascio, Jamais (2005): The rise of the Participatory Panopticon, *WorldChanging*. Dostopno na <http://www.worldchanging.com/archives/002651.html> (3. julij 2011).

Čas, Tomaž; Juršnik, Aleš (2008): Vloga varnostnikov pri preprečevanju tatvin v samopostrežnih in drugih trgovinah, *9. slovenski dnevi varstvoslovja, javna in zasebna varnost, zbornik prispevkov*. Dostopno na <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Cas-Jursnik.pdf> (26. september 2011).

Debelak, Aleksander (2007): *Digitalizacija nadzora, diplomsko delo*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Foucault, Michael (2004): *Nadzorovanje in kaznovanje, Nastanek zapora*, Krtina, Ljubljana.

Dodson, Sean (2008): Video vohljanje. Dostopno na <http://www.guardian.co.uk/culture/2008/apr/25/3> (16. oktober 2011).

Foucault, Michael (2008): *Vednost-oblast-subjekt*, Krtina, Ljubljana.

Goold, Benjamin J. (2003): Public Area Surveillance and Police Work: the impact of CCTV on police behaviour and autonomy, *Surveillance & Society*, 1(2): 191-203.

Groombridge, Nic (2002): Crime Control or Crime Culture TV?, *Surveillance & Society*, 1(1): 30-46.

Kammerer, Dietmar (2004): Video Surveillance in Hollywood Movies, *Surveillance & Society CCTV Special*, 2(2/3): 464-473.

Kitchener, Gary (2006): Kiber žuželke. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4808342.stm> (24.oktober 2011).

Koskela, Hille (2003): 'Cam Era' – the contemporary urban Panopticon, *Surveillance & Society*, 1(3): 292-313.

Koskela, Hille (2004): Webcams, TV Shows and Mobile phones: Empowering Exhibitionism, *Surveillance & Society CCTV Special*, 2(2/3): 199-215.

Kovačič, Matej (2006): *Nadzor in zasebnost v informacijski družbi*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Lasch Christopher (1991): *The culture of narcissism, American life in an age of diminishing expectations*, W.W. Norton & co., London.

Norris, Clive; McCahill, Mike; Wood, David (2004): Editorial. The Growth of CCTV: a global perspective on the international diffusion of video surveillance in publicly accessible space, *Surveillance & Society CCTV Special*, 2(2/3): 110-135.

Orwell, George (2004): *1984*, Mladinska knjiga, Ljubljana.

Pirnat, Andrej Jurij (2008): CCTV: sredstvo nadzora in preprečevanja kriminalitete, 9. slovenski dnevi varstvoslovja, javna in zasebna varnost, zbornik prispevkov. Dostopno na <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Pirnat.pdf> (20. septembra 2011).

Poslovni register Republike Slovenije (2011).

Razac, Olivier (2007): *Ekran in živalski vrt, Spektakel in udomačevanje od kolonialnih razstav do Big Brotherja*, Maska, Ljubljana.

Sennett, Richard (2002): *The fall of public man*, Penguin books, Wiltshire.

Telefonski imenik Slovenije 2010.

Wittes, Benjamin (2011): Database: Digital privacy and the mosaic, *Governance studies at Bookins*. Dostopno na <http://www.globalregulatoryenforcementlawblog.com/uploads/file/GRE%20Blog%20-%20May%2017,%202011%20-%203.pdf> (14. junij 2011).

Zajc, Melita (2005): *Digitalne podobe, vidnost, vednost in digitalni mediji*, Institutum Studiorum Humanitatis - Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana.

Zajc, Melita (2006): predavanje Participatornih medijev in državljani kot novinarji, predmet Teorija medijev in množični mediji, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor, arhiv avtorice.

Zajc, Melita (2006): predavanje Nove tehnologije in aktivni mediji, predmet Teorija medijev in množični mediji, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor, arhiv avtorice.

Zajc, Melita (2008): Dokumentarizem kot prevladujoča oblika sodobnih avdiovizualnih vsebin, predmet Medijske in programske zvrsti, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor, arhiv avtorice.

Žarki, Mirije (2007): *Resničnostni šov v Sloveniji, primer: Bar, diplomsko delo*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Bankomati.net (2004): Stanje bankomatske mreže v Sloveniji. Dostopno na <http://www.bankomati.net> (1. december 2011).

Big Brother Watch (nd): Straža Velikega Brata. Dostopno na <http://www.bigbrotherwatch.org.uk/home/> (16. oktober 2011).

Computerarts (2005): Zgodovina Photoshopa. Dostopno na <http://www.computerarts.co.uk/features/history-photoshop?page=1> (26. marec 2012).

European commission Justice (2011): Portal o zaščiti osebnih podatkov. Dostopno na http://ec.europa.eu/justice/data-protection/index_en.htm (13. september 2011).

Floyd, John; Sinclair Billy (2011): Družba prežeta s strahom. Dostopno na <http://www.johntfloyd.com/blog/2011/04/17/under-siege-a-society-consumed-by-fear/> (10. maj 2011).

Google.si (2011): spletne kamere Maribora. Dostopno na: <http://maps.google.com/> (16. december 2011).

Institut za aplicirano avtonomijo (nd): Projekt Isee. Dostopno na <http://www.appliedautonomy.com/isee/info.html> (12. oktober 2011).

Internet eyes (nd): Internetne oči. Dostopno na <http://interneteyes.co.uk/community/> (10. november 2011).

Lightshifter (nd): Družba ljubezni napram družbi strahu. Dostopno na <http://www.lightshifter.com/LoveSoc.htm> (10. maj 2011).

Mestna občina Maribor1 (2006): peš cone v Mariboru, Dostopno na <http://www.maribor.si/povezava.aspx?pid=2710> (14. december 2011).

Mestna občina Maribor2 (nd): Spletne kamere Maribora. Dostopno na <http://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=1152> (1. december 2011).

Mestna občina Maribor3 (nd): Spletna kamera Glavni trg. Dostopno na <http://www.maribor.si/SpletnaKamera/GlavniTrg.htm> (16. december 2011).

Mestna občina Maribor4 (nd): Spletna kamera Grajski trg. Dostopno na <http://www.maribor.si/SpletnaKamera/GrajskiTrg.htm> (16. december 2011).

Mestna občina Maribor5 (nd): Spletna kamera Trg Leona Štuklja. Dostopno na <http://www.maribor.si/SpletnaKamera/TrgLeonaStuklja.htm> (16. december 2011).

Mestna občina Maribor6 (nd): Spletna kamera Trg Svobode. Dostopno na <http://www.maribor.si/SpletnaKamera/TrgSvobode.htm> (16. december 2011).

Mladina (2008): Zapor v Loebnu. Dostopno na http://www.mladina.si/tebnik/200847/zapor_iz_katerega_noces_pobegniti (25. avgust 2011).

MimoVrste (nd): Brezžična kamera. Dostopno na <http://www.mimovrste.com/artikel/2660022422/brezzicna-24-ghz-kamera-gp-842t> (20. marec 2012).

Najdi.si (2011): zemljevid Maribora. Dostopno na <http://zemljevid.najdi.si/> (1.december 2011).

Poslovni bazar (2008): Zapor v Loebnu. Dostopno na <http://www.poslovni-bazar.si/?mod=articles&article=1522> (25. avgust 2011).

Sourcewatch (2008): Družba strahu. Dostopno na http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Fear_society (10. maj 2011).

Spletni portal Eur-lex (nd): Zakonodaja EU. Dostopno na http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do (13.september 2011).

Spletna stran Informacijskega pooblaščenca (nd): Slovenska zakonodaja o video nadzoru. Dostopno na <http://www.ip-rs.si/varstvo-osebni-podatkov/informacijske-tehnologije-in-osebni-podatki/videonadzor/> (11. julij 2011).

Steeph blog (2005): Družba strahu. Dostopno na <http://blogger.xs4all.nl/steeph/archive/2005/03/30/32990.aspx> (10. maj 2011).

Surveillance Camera Players (nd): Igralci za CCTV. Dostopno na <http://www.notbored.org/the-scp.html> (25. oktober 2011).

Tidbits blog (2006): Družba strahu. Dostopno na <http://blumoon.wordpress.com/2006/07/21/society-fear/> (10. maj 2011).

Uradni list RS (2007): Zakon o varstvu osebnih podatkov. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200794&stevilka=4690> (29. november 2011).

Urbaneye (nd): Projekt Urbaneye. Dostopno na <http://www.urbaneye.net/links/links.htm> (15. november 2011).

Werth, Christopher (2008): Video vohljanje. Dostopno na <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2008/10/09/to-watch-the-watchers.html> (16. oktober 2011).

Wikipedia1 (2011): Analiza video vsebine. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Video_Content_Analysis, (4. oktober 2011).

Wikipedia2 (2011): Big Brother Watch. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Big_Brother_Watch (16. oktober 2011).

Wikipedia3 (2011): Sistem televizije zaprtega kroga. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Closed-circuit_television (31. oktober 2011).

Wikipedia4 (2011): Urad informacijske zavednosti. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Information_Awareness_Office (16. oktober 2011).

Wikipedia5 (2011): Jekleni obroč Londona. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/Ring_of_steel_\(London\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ring_of_steel_(London)) (3. november 2011).

Wikipedia6 (2011): Oko na nebu. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/Eye_in_the_sky_\(camera\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Eye_in_the_sky_(camera)) (16. oktober 2011).

Wikipedia7 (2011): Panoptikon. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Panopticon> (4. november 2011).

Wikipedia8 (2011): Zapor Presidio Modelo. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Presidio_Modelo (29. oktober 2011).

Wikipedia9 (2011): Video nadzor. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Video_surveillance (16. oktober 2011).

Wikipedia10 (2011): QR kode. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/QR_code (6.december 2011).

Wikipedia11 (2011): Benthamov načrt Panoptikona. Dostopno na <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Panopticon.jpg> (7. julij 2011).

Wikipedia12 (2011): CCTV nadzorne kamere. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/File:Three_Surveillance_cameras.jpg (30. september 2011).

Wikipedia13 (2011): stropna kamera. Dostopno na http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/8/88/Casino_camera.jpg (16. oktober 2011).

Wikipedia14 (2011): logotip Big Brother Watch. Dostopno na http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/69/Big_brother_watch_logo.png (16. oktober 2011).

Wikipedia15 (2011): Presidio Modelo od zunaj. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/File:Presidio_Modelo.JPG (20. avgust 2011).

Wikipedia16 (2011): Presidio Modelo znotraj. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Presidio-modelo2.JPG> (20. avgust 2011).

Zbornik Surveillance and Society (nd). Dostopno na <http://www.surveillance-and-society.org/ojs/index.php/journal> (16. oktober 2011).

VIDEO POSNETKI:

Pirc Musar, Nataša (22.4.2009): Predavanje o zaščiti osebnih podatkov, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor, arhiv avtorice.

YouTube uporabnik VideoIQ (2010): Poenostavljeno o video nadzoru. Dostopno na http://www.youtube.com/watch?v=-9U_T5jiXnQ (12. julij 2011).

YouTube uporabnik 'Howtosurveillance' (2008): Uvod v video nadzor. Dostopno na <http://www.youtube.com/watch?v=uF38bUwiQsY> (12. julij 2011).

UNIVERZA V MARIBORU

Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko
(ime fakultete)

IZJAVA O ISTOVETNOSTI TISKANE IN ELEKTRONSKE VERZIJE ZAKLJUCNEGA DELA IN
OBJAVI OSEBNIH PODATKOV AVTORJA

Ime in priimek avtorja (avtorice): Tjaša Mikič
Vpisna številka: 93577565
Študijski program: Medijske komunikacije
Naslov zaključnega dela: Video nadzor

Mentor: doc. dr. Melita Zajc, docentka za področje medijskih komunikacij

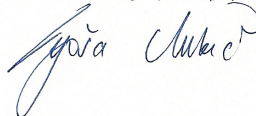
Somentor: doc. dr. Marko Hölbl, docent za področje informatike

Podpisani-a Tjaša Mikič izjavljam, da sem za potrebe arhiviranja oddal-a elektronsko verzijo zaključnega dela v Digitalno knjižnico Univerze v Mariboru. Zaključno delo sem izdelal-a sam-a ob pomoči mentorja. V skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 16/2007) dovoljujem, da se zgoraj navedeno zaključno delo objavi na portalu Digitalne knjižnice Univerze v Mariboru.

Tiskana verzija zaključnega dela je istovetna elektronski verziji, ki sem jo oddal-a za objavo v Digitalno knjižnico Univerze v Mariboru. Podpisani-a izjavljam, da dovoljujem objavo osebnih podatkov, vezanih na zaključek študija (ime, priimek, leto in kraj rojstva, datum zagovora, naslov zaključnega dela) na spletnih straneh in v publikacijah UM.

Kraj in datum:
Maribor, 6.4.2012

Podpis avtorja (avtorice):

Priloga 3

UNIVERZA V MARIBORU

FAKULTETA ZA ELEKTROTEHNIKO, RAČUNALNIŠTVO IN INFORMATIKO
(ime fakultete)

IZJAVA O USTREZNOSTI DIPLOMSKEGA DELA

Podpisani mentor MELITA ZAJC izjavljam, da je študent
(ime in priimek mentorja)

TJAŠA MIKIČ izdelal diplomsko delo z naslovom:
(ime in priimek študenta-ke)

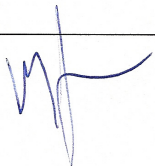
VIDEO NADZOR
(naslov diplomskega dela)

v skladu z odobreno temo diplomskega dela, Navodili o pripravi diplomskega dela in
mojimi navodili.

Datum in kraj:

MARIBOR, 2.4.2012

Podpis mentorja:

Univerza v Mariboru

Fakulteta za elektrotehniko,
računalništvo in informatiko

IZJAVA O AVTORSTVU

diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a Tjaša Mikič,

z vpisno številko 93577565,

sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:

Video nadzor

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem diplomsko delo izdelal/-a samostojno pod mentorstvom (naziv, ime in priimek)
doc. dr. Melita Zajc, docentka za področje medijskih komunikacij
in somentorstvom (naziv, ime in priimek)
doc. dr. Marko Hölbl, docent za področje informatike
- so elektronska oblika diplomskega dela, naslov (slov., angl.), povzetek (slov., angl.)
ter ključne besede (slov., angl.) identični s tiskano obliko diplomskega dela
- soglašam z javno objavo elektronske oblike diplomskega dela v DKUM.

V Mariboru, dne 6.4.2012

Podpis avtorja/-ice: . . .